

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FAKİRLİK TUZAKLARININ MODELLENMESİ

**İŞİN KORTAN SARAÇOĞLU
09710009**

**TEZ DANIŞMANI
Dr. Öğr. Üyesi Tolga AKSOY**

**İSTANBUL
2019**

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FAKİRLİK TUZAKLARININ MODELLENMESİ

**İŞİN KORTAN SARAÇOĞLU
09710009**

**TEZ DANIŞMANI
Dr. Öğr. Üyesi Tolga AKSOY**

**İSTANBUL
2019**

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI
İKTİSAT YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FAKİRLİK TUZAKLARININ MODELLENMESİ

İŞİN KORTAN SARAÇOĞLU
09710009

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih:

Tezin Savunulduğu Tarih:

Tez Oy Birliği ile Başarılı Bulunmuştur

Unvan Ad Soyad

İmza

Tez Danışmanı

: Dr. Öğretim Üyesi Tolga AKSOY

Jüri Üyeleri

: Prof. Dr. Murat DONDURAN

Dr. Öğretim Üyesi Oya KENT



İSTANBUL
TEMMUZ 2019

ÖZ

FAKİRLİK TUZAKLARININ MODELLENMESİ

Işın Kortan Saraçoğlu
Temmuz, 2019

Fakirlik ülkelerin en büyük sorunlarının başında gelmektedir ve ülkeler bu sorunla baş edebilmek için çeşitli çıkış yolları aramaktadırlar. Fakirlik çoğunlukla geçici bir durum olmasına rağmen, fakirliğin uzun süreli ve kalıcı hale gelmesiyle birlikte fakirlik tuzakları oluşmaktadır. Fakirliğin kısır döngüsü olarak da bilinen fakirlik tuzakları kendi kendilerini yenileyen ve güçlendiren bir yapıya sahip olup kendi kendilerini sürdürebilen mekanizmalardır. Bu mekanizmalar ülke ekonomilerinin koordinasyon başarısızlıkları sebebiyle potansiyelinin altında daha düşük bir dengede saplanıp kalmasıyla oluşmaktadır. Bu da ülkelerin kalkınma ve büyüme sürecini etkilemektedir. Fakirlik tuzağı modelleri ülke ekonomilerinin başlangıçtaki koşullarının kalkınma ve büyüme sürecinde önemli bir rolü olduğunu belirtmektedir. Ülke ekonomilerinin başlangıçtaki koşulları iyiye uzun dönem performansı da iyi, başlangıç koşulları kötüye de uzun dönem performansı da kötü olacaktır. Bu nedenle ülkelerin büyüme süreçleri farklı ilerleyecektir. Bu çalışmada fakirlik tuzakları ile ilgili literatür ele alınarak fakirlik tuzağının kavramsal olarak değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Fakirlik tuzakları tanımlanmakta, ekonomilerde görülen tuzak mekanizmaları ve bu tuzaklardan kurtulma yöntemleri değerlendirilmektedir. Bununla birlikte koordinasyon başarısızlıkları ve fakirlik tuzakları ilişkisi koordinasyon oyunları çerçevesinde tartışılmaktadır. Bu bağlamda oyun teorisi perspektifinde kurulan fakirlik tuzağı mekanizmaları değerlendirilmektedir. Fakirlik tuzakları makro ölçeklerde ve mikro ölçeklerde ortaya çıkabilmektedir. En bilinen fakirlik tuzakları olarak çalışmada farklı ölçeklerde görülen yapısal fakirlik tuzakları, kurumsal fakirlik tuzakları ve davranışsal fakirlik tuzakları açıklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Fakirlik Tuzakları, Yoksulluk, Kalkınma İktisadı, Koordinasyon Oyunları, Koordinasyon Başarısızlıkları

ABSTRACT

MODELLING POVERTY TRAPS

Işın Kortan Saraçoğlu

July, 2019

Poverty is one of the major problems of the countries and countries are seeking various ways to deal with this problem. Although poverty is mostly a temporary situation, poverty traps are formed with the long-term and lasting poverty. The poverty traps, also known as the vicious circle of poverty, are self-reinforcing and self-sustaining mechanisms. These mechanisms are formed by the fact that the economies of the country are stuck in a low-level equilibrium due to coordination failures. This affects the process of development and growth of countries. The poverty trap models indicate that the initial conditions of the country's economies play an important role in the development and growth process. If the initial conditions of the economies are good, the long-term performance is good, and if the initial conditions of the economies are bad, the long-term performance is bad too. Therefore, the growth process of countries will progress differently. In this study, we aim to evaluate the conceptual framework of the poverty trap by means of related literature review. The poverty traps are defined, the trap mechanisms which are seen in economies and the methods of getting rid of these traps are evaluated. In addition, we discuss the relationship between coordination failures and poverty traps within the framework of coordination games. In this context, the poverty trap mechanisms established in the perspective of game theory are evaluated. We also explain in detail the most well-known macro scaled or micro scaled poverty traps such as structural poverty traps, institutional poverty traps and behavioral poverty traps.

Key Words: Poverty Traps, Poverty, Economic Development, Coordination Games, Coordination Failures

ÖNSÖZ

Bu çalışmada fakirlik tuzakları ile ilgili literatür ele alınarak fakirlik tuzağının kavramsal olarak değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Fakirlik tuzakları tanımlanmakta, ekonomilerde görülen tuzak mekanizmaları ve bu tuzaklardan kurtulma yöntemleri değerlendirilmektedir. Bununla birlikte koordinasyon başarısızlıkları ve fakirlik tuzakları ilişkisi koordinasyon oyunları çerçevesinde tartışılmaktadır.

Çalışmam süresince desteğini esirgemeyen ve önerileriyle tezime değerli katkılarda bulunan danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Tolga AKSOY'a teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca Prof. Dr. Murat DONDURAN'a ve Dr. Öğr. Üyesi Oya KENT'e kıymetli görüşleri için çok teşekkür ederim. Tüm öğrenim hayatım boyunca üzerimde emekleri olan değerli hocalarıma çok teşekkür ederim.

Hayatımın her döneminde beni destekleyen, her zaman yanımda olan sevgili annem Sevim KORTAN'a, babam Bülent KORTAN'a ve kardeşim Tanju KORTAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Bununla birlikte bu süreçte beni cesaretlendiren, destekleyen ve her zaman yanımda olduğunu hissettiğim sevgili eşim Arş. Gör. Sıtkıcan SARAÇOĞLU'na çok teşekkür ederim.

İstanbul; Temmuz, 2019

Işın Kortan Saraçoğlu

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
KISALTMALAR	x
1. GİRİŞ	1
2. FAKİRLİK TUZAKLARI	4
2.1. Fakirlik Tuzakları: Tarihsel Gelişim Süreci.....	4
2.2. Yapısal Fakirlik Tuzakları	9
2.2.1. Kritik Eşik Değer Kavramı	9
2.3. Kurumsal Fakirlik Tuzakları	19
2.4. Davranışsal Fakirlik Tuzakları	23
2.4.1. Gruplar ve Sosyal Etkiler	23
3. FAKİRLİK TUZAKLARININ MODELLENMESİ	27
3.1. Koordinasyon Oyunları ve Çoklu Denge	27
3.1.1. Mahkumlar Çıkmazı.....	29
3.1.2. Cinsiyetler Savaşı.....	31
3.1.3. Geyik Oyunu	31
3.2. Sosyal Fakirlik Tuzağı	33
3.3. Ormansızlaştırma Tuzağı	34
3.4. Yolsuzluk Tuzağı	36
3.5. Göç Tuzağı.....	39
3.6. Eğitim Tuzağı.....	40

4. FAKİRLİK TUZAKLARI ÖRNEKLERİ.....	42
4.1. Beşeri Sermaye.....	42
4.2. Yolsuzluk Tuzakları.....	51
4.3. Klientalizm.....	53
4.4. Göç Tuzakları.....	57
4.5. Çevresel Faktörler ve Doğal Kaynaklar Nedeniyle Oluşan Tuzaklar.....	60
5. SONUÇ.....	63
KAYNAKÇA	66
ÖZ GEÇMİŞ.....	74



TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Koordinasyon Oyunu	29
Tablo 2: Mahkumlar Çıkması Oyunu	30
Tablo 3: Cinsiyetler Savaşı Oyunu.....	31
Tablo 4: Geyik Oyunu	32
Tablo 5: Sosyal Fakirlik Tuzağı	33
Tablo 6: Ormansızlaştırma Oyunu (Mahkumlar Çıkması)	35
Tablo 7: Yolsuzluk Oyunu (Cinsiyetler savaşı)	36
Tablo 8: Göç Oyunu (Geyik Oyunu).....	39
Tablo 9: Koordinasyon Başarısızlığı/ Eğitim Oyunu	40
Tablo 10: Haiti’de Ormansızlaştırma Tuzağı.....	61

ŞEKİLLER LİSTESİ

- Şekil 1:** Bireysel Düzeyde Fakirlik Tuzağı 8
- Şekil 2:** Uzun Dönemde Ekonomik Büyümenin İksel Durumdan Bağımsız olması 10
- Şekil 3:** Uzun Dönemde Ekonomik Büyümenin İksel Duruma Bağlı Olması ve Fakirlik Tuzakları 11
- Şekil 4:** Fakirlik tuzakları Hipotezi Altında Refah Dinamikleri 12



KISALTMALAR

LDCR : Least Developed Countries Report

GSYİH : Gayri Safi Yurt İçi Hasıla

OLS : Sıradan En Küçük Kareler

2SLS : İki Aşamalı En Küçük Kareler

1. GİRİŞ

Fakirlik birçok ülke için en büyük sorunlarının başında gelmektedir ve ülkeler bu sorunla baş edebilmek için çeşitli çıkış yolları aramaktadırlar. Fakirlik çoğunlukla geçici bir durum olmanın dışında uzun süreli ve kalıcı olarak da görülmektedir. Son zamanlarda yapılan çalışmalar uzun süreli kalıcı yoksulluğu açıklamak için yeni teoriler geliştirmiştir. Bu teoriler yoksulluğun bu uzun süreli ve kalıcı olması halini “fakirlik tuzakları” biçiminde ifade etmektedirler. (Bowles, 2006, 4).

Ekonomik kalkınma literatüründe “fakirliğin kısır döngüsü” biçiminde de ifade edilebilen “fakirlik tuzağı” kavramı, iktisadi ajanların, toplulukların, bölgelerin veya ekonomilerin aşırı bir fakirliğe saplanmaları ve kendi kendilerine bu fakirlikten önemli derecede uzun bir dönem kurtulamama halini işaret etmektedir (Azariadis ve Stachurski, 2005, Izhar, 2005). Fakirlik tuzağı, genellikle bir hanehalkının (veya firmanın) çok düşük bir servete sahip olduğu ve servetindeki küçük bir artışın, yoksulluktan kalıcı olarak kaçmasına yardım etmek için hiçbir şey yapmayacağı bir durumu ifade etmektedir (Ravallion, 2016, 26). Fakirlik tuzağı mekanizmalarının uzun süreli ve kalıcı olması, kendi kendilerini yenileyen ve güçlendiren bir yapıya sahip olmalarından kaynaklanmaktadır (Matsuyama, 2005; Azariadis, Stachurski, 2005, 33; Mookherjee, Ray, 2001). Başka bir ifadeyle fakirlik tuzağı düşük seviyede dengeye gelme olarak tanımlanmaktadır (Azariadis, Stachurski, 2005). Fakirlik tuzaklarının temelinde bireylerin davranışları ve birbirleriyle iletişimleri yer almakta ve koordinasyon başarısızlıkları bu tuzaklara neden olmaktadır. Koordinasyon başarısızlıkları bireyler arasında koordinasyonun sağlanamaması sonucu daha az fayda getiren bir denge noktasında saplanılıp kalınması durumudur. Bu düşük denge noktası da fakirlik tuzaklarını göstermektedir.

Fakirlik tuzakları mekanizmaları bireyler arasında, topluluklar arasında, bölgeler ve ekonomiler arasında olmak üzere farklı ölçeklerde ortaya çıkabilmektedir. Söz konusu mekanizmaların nedenleri arasında geçimlik tüketim, kısıtlı beşeri sermaye, doğurganlığın içsel olması ve demografik dönüşümler yer almaktadır (Azariadis, Stachurski, 2005, 33; Mookherjee, Ray, 2001, Sindzingre, 2007, 5). Ekonomik

büyümenin temel unsurları olan teknoloji, beşeri sermaye, fiziksel sermaye ve doğal kaynaklardaki farklılıklar fakirliğin ve ekonomik gelişmenin tanımlanmasında açıklayıcı bir rol üstlenmektedir. Uzun vadede, tekrarlanan küçük şokların ardından, fakirlik tuzağı ile karakterize edilen bir ekonomide insanların iki ana sınıfa ayrıldığı düşüncesi yerleşecektir. Bir sınıfın üyelerinin serveti yok denecek kadar azdır veya hiç yoktur ve bu üyeler bir servet fakirlik tuzağına yakalanmaktadır. Bu şekilde insanların neden fakirlik tuzaklarına yakalandıklarının pazarlanabilir becerilerin eksikliği, sosyal dışlanma, coğrafi izolasyon, bireyleri güçten düşüren hastalıklar veya çevresel bozulma dahil olmak üzere birçok nedeni olabilmektedir (Ravallion, 2016, 426).

Fakirlik tuzakları üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Farklı teorik modeller ve yöntemler kullanarak fakirlik tuzaklarını inceleyen çalışmalar arasında Azariadis (1996, 2000), Azariadis ve Stachurski (2005), Hoff (2000), Matsuyama (1995, 1997, 2005), Bowles, Durlauf ve Hoff (2006), Sindzigenre (2007, 2010), Mookherjee ve Ray (2001) yer almaktadır.

Ekonomik büyümenin temel unsurları olan teknoloji, beşeri sermaye, fiziksel sermaye ve doğal kaynaklardaki farklılıklar fakirliğin ve ekonomik gelişmenin tanımlanmasında açıklayıcı bir rol üstlenmektedir. Çevresel bozulma, yozlaşmış yönetim, zayıf eğitim sistemleri, zayıf sağlık sistemleri, zayıf altyapı, savaş, vb. durumların hepsi bir fakirlik tuzağı yaratmaya katkıda bulunabilir (Sachs, 2006). Literatürde fakirlik tuzakları ile ilgili çalışmalarda fakirliğin başlıca nedenleri sermaye, eğitim ve teknoloji eksikliği gibi makro problemlerden kaynaklanmaktadır. Fakirlik tuzakları makro ölçekte ülke düzeyindeki farklılıkları açıklamak için kullanılmasına rağmen, hanehalkı ve bireylere inerek mikro ölçekte de uygulanabilmektedir (Chaloux, 2017, 3, Barrett, 2006). Makro ölçekte ele alınan fakirlik tuzakları “yapısal fakirlik tuzakları” olarak sınıflandırılmakta iken mikro ölçekte “ kurumsal fakirlik tuzakları” ve “ davranışsal fakirlik tuzakları” olarak sınıflandırılmaktadır.

Bu çerçeve altında tezin birinci bölümünde fakirlik tuzakları konusuna giriş yapılarak kısaca fakirlik tuzakları tanımlanmaktadır. İkinci bölümde ise fakirlik tuzakları modelleri üç başlık altında incelenmektedir. Bunlardan ilki sermayenin ve teknolojinin belirli bir eşik düzeyine ulaşılması gerektiğini öne süren kritik eşik değer mekanizmalarından oluşan yapısal fakirlik tuzaklarıdır. Yapısal fakirlik tuzaklarına göre elde edilen sermaye belirlenen kritik eşik değeri aştığında ülkeler fakirlik

tuzagından kurtulabilecekler. İkincisi ise, çoğunlukla politik güçlerin öne çıkmasıyla eğitim, sağlık gibi alanlarda ortaya çıkan eksikliklerden kaynaklanan tuzaklara değinen işlevsiz kurumlar (dysfunctional institutions) kavramına dayanan kurumsal fakirlik tuzaklarıdır. Sonuncusu ise grup etkileri ve bireylerin davranışları arasındaki etkileşimi açıklamaya yönelik olan davranışsal fakirlik tuzaklarıdır (Bowles, Durlauf, Hoff, 2006, 2). Tezin üçüncü bölümünde ise koordinasyon oyunlarından faydalanılarak fakirlik tuzakları açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bölümde öncelikle koordinasyon oyunları açıklanacaktır. Sonrasında bu koordinasyon oyunları ile benzer şekilde modellenen fakirlik tuzakları ele alınmaktadır. Tezin dördüncü bölümünde ise görülen çeşitli fakirlik tuzakları örneklerine yer verilmektedir. Bu örnekler yardımıyla fakirlik tuzaklarının hangi ülkelerde hangi ne şekilde oluştuğu literatürden faydalanarak irdelenmektedir.

2. FAKİRLİK TUZAKLARI

2.1. Fakirlik Tuzakları: Tarihsel Gelişim Süreci

Fakirlik tuzağı fakirliğin devam etmesine neden olan kendi kendini güçlendiren bir mekanizmadır (Azariadis, Stachurski, 2005, 33). Bu kavram, kalkınma teorisinin başlangıcından bu yana ülkeler arasındaki kişi başına düşen gelir farklılığını açıklamakta yararlı olmuştur. “Fakirlik tuzağı” terimi, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülke literatürlerinde eşzamanlı olarak 1960'ların sonlarında ortaya çıkmıştır ve 1980'lerin ortasına kadar kullanımı hızla artmıştır. Bununla birlikte, “fakirlik tuzağı” olarak adlandırılmamasına rağmen, bu düşünce klasik ekonomistlerin (özellikle Malthus 1806) yazılarında da bulunmaktadır. 1950'lerde Nelson (1956) da dahil olmak üzere büyüme modellerinde ve Solow'un (1956) iktisadi büyüme teorisinde yer almaya başlamaktadır (Ravallion, 2016). Ayrıca Rosenstein-Rodan (1943), Nurske (1952), Leibenstein (1957) ve Myrdal (1957) olmak üzere kalkınma teorilerinin içerisinde örtük olarak fakirlik tuzağı kavramı yer almaktadır (Santos, 2011). Neoklasik büyüme modeli, tüm ülkelerin ve tüm hane halklarının, başlangıçta ne kadar fakir olursa olsun, sonunda eşit derecede zengin olacağına söz vermektedir. Fakirlik tuzakları modelleri ise böyle bir söz vermemektedir. Fakirlik tuzaklarına göre eşit derecede üretken ve eşit derecede tutumlu olsa bile, fakirler ülkeler zenginlere yetişemez. Fakirlik tuzaklarının en iyi bilinen teorileri; coğrafya teorileri (Krugman, 1991), eksik kredi (Matsuyama, 2004; Quah, 1996) ve koordinasyon başarısızlığı (Murphy, Shleifer, Vishny, 1989), bütün ekonomilere odaklanmakta ve küresel eşitsizliği açıklamaya çalışmaktadırlar. Bu şekilde makro düzey fakirlik tuzakları Colliens (2007) ve Sachs (2005) tarafından dört başlık altında tanımlanmıştır. Bunlar çatışma tuzağı, doğal kaynaklar tuzağı, komşuluk tuzakları ve küçük ülkelerdeki kötü yönetim tuzağıdır (Colliens, 2007). Diğer taraftan bir kısım fakirlik tuzağı modelleri de hane halkına odaklanmaktadır. Mesleki seçim teorileri (Banerjee, Newman, 1993), beşeri sermaye (Galor, Zeira, 1993) ve beslenme (Dasgupta, Ray, 1986) bölgesel olarak hane halkı düzeyinde yoksulluğu açıklamaya çalışmaktadırlar (Arunachalam, Shenoyb, 2017).

Bununla birlikte fakirlik tuzağı kavram ilk olarak, gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki gelişmişlik farkının nedenleri araştırıldığı sırada ortaya atılmıştır. Söz konusu nedenleri araştıran çalışmaların başında Rosenstein-Rodan (1943)'ın azgelişmişliği ve sanayileşmenin problemlerini, fakir ülkelerin birbirini tamamlayıcı endüstriler arasındaki koordinasyon başarısızlığı yoluyla açıklayan “teknolojik fakirlik tuzağı” modeli gelmektedir. Bu koordinasyon başarısızlığı, fakir ülkelerin gelişememesine ve piyasada potansiyelin altında dengelerin oluşmasına, bir başka deyişle düşük denge tuzağının oluşmasına neden olmaktadır. Oluşan bu düşük denge tuzağı bir başka deyişle fakirlik tuzağı durumundan fakir ülkeler kendi kendilerine kurtulamadıklarında hükümet müdahalelerinin gerçekleşmesi gerekmektedir (Glavan, 2007, 2). Bu bağlamda Rosenstein-Rodan (1943) sanayileşme problemini doğuran koordinasyon başarısızlıklarının neden olduğu az gelişmişlik dengesinden kurtuluşun büyük itiş politikası sayesinde olabileceğini ifade etmektedir. Tek başına sanayileşmiş hiçbir sektör kar edemezken, eğer sanayileşme eş zamanlı olarak ekonominin tüm sektörlerinde yapılırsa sanayiler karlı çıkabilmektedir. Burada bir az gelişmişlik dengesi olasıdır ve bu problemi çözmek için de çok büyük miktarda ve koordineli yatırım gereklidir. Bu yatırım da “büyük itiş politikası”dır. Rosenstein-Rodan (1943) çalışmasında devletin öncülüğünde yapılacak olan yatırımların büyük bir itiş yaratacağına değinmektedir. Devlet tarafından oluşturulan kalkınma programları ile ülkelerin kalkınma süreçlerinde oluşacak olan engeller ortadan kaldırılacaktır. Devlet burada gerekli olan altyapı hizmetlerini karşılayacak ve ülkedeki az olan sermayeyi uygun sanayi yatırımlarına yönlendirecektir (Demir, 2013, 31). Benzer şekilde Murphy, Shleifer ve Vishny (1989)'nin büyük itiş modeli de Rosenstein-Rodan (1943)'nın teknolojik fakirlik tuzağı modelinden yola çıkarak oluşturulmuştur. Küçük yerel pazarlar için oluşturdukları ekonomik modellerle bu pazarların şehirlerin endüstrileşememe tuzağının üzerine nasıl yayılabildiklerini tartışmışlardır (Murphy, Shleifer, Vishny, 1989, 1004). Ülkelerin etkileşim mekanizmaları ortaya çıkarılması (tamamlayıcı sektörler gibi) ve var olan kurumların da daha başarılı olanlarla değiştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar.

Rosenstein-Rodan (1943)'nin çalışmasını Nurkse (1952), Leibenstein (1957) ve Myrdal (1957)'in gelişmekte olan ülkeler üzerine yaptıkları çalışmalar izlemektedir. Nurkse (1953), gelişmekte olan ülkelerin bir kısır döngü içerisinde bulunduğuna değinerek bu kısır döngüyü “fakirliğin kısır döngüsü” olarak tanımlamıştır. Nurkse

(1953)'e göre az gelişmişliğin kalıcı olmasının nedeni fakirliğin kısır döngüsüdür ve bir ülke fakir olduğu için fakirdir. Başka bir ifadeyle bir ülkenin yoksulluğunun nedeni o ülkenin fakirlik tuzağında olmasıdır (Nurkse, 1952). Fakirliğin kısır döngüsü kuramı “kapalı çember kuramı” olarak da bilinmektedir. Nurkse bu kurama göre ülkelerin problemlerini hem arz yönünden hem de talep yönünden ele almaktadır. Her iki şekilde de düşük gelir düzeyinden başlayan durum yine düşük gelir düzeyine dönerek çemberi tamamlamaktadır (Kazgan, 2002). Fakirliğin kısır döngüsü kuramında tasarruflar gelirin fonksiyonu iken gelir de yatırımların fonksiyonudur. Gelirin düşmesiyle tasarruflar düşecek, dolayısıyla yatırımlar da düşecektir. Bu da tekrar gelir seviyesinde düşüşle sonuçlanacak olan bir süreci ifade etmektedir (Karagül, 2010). Bu kısır döngü içerisinde olan ülkeler milli gelir düzeylerindeki düşüklükten dolayı tasarruf yapabilecek durumda değildirler. Bunun sonucunda ülkedeki sermaye birikimi, yatırımlar ve üretimler de düşük olacaktır.

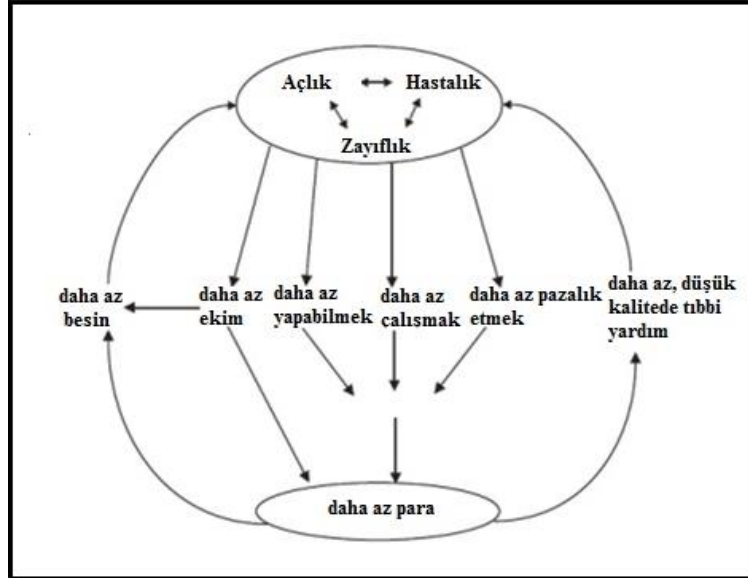
Ülkelerin bu kısır döngüden çıkabilmeleri için bu döngünün kırılması gerekmektedir. Nurkse'e göre bu da ancak dış yardımlarla ve ülkelerin farklı endüstrilere aynı dönemde yatırım yapmasıyla mümkün olacaktır (Nurkse, 1966, 62-63). Diğer bir deyişle ancak bağışla, yeniden dağılımla, beklenmedik bir para veya piyasanın işleyişindeki temel bir değişimle bu durumdan çıkılabilir. Easterly (2006, 292) az gelişmiş ülkelerin fakirlik tuzağına yakalandıklarını belirterek bu ülkelerin yardım almaları gerektiği aksi takdirde sonsuza kadar yoksul kalacaklarına değinmiştir. Benzer şekilde Dercon (2003a, 5) fakirlik tuzağının bir denge çıktısı olduğunu ve benzer biçimde söz konusu fakirlik tuzağı durumundan dışarıdan bir yardım almadan çıkılamayacağını belirtmiştir.

Bu kısır döngüden bu tür dış yardımlarla çıkılabilirken daha yüklü ve koordineli yatırımlar, daha çok teknoloji transferi ve daha çok eğitim, bu problemi çözmekte yetersiz kalmıştır. Bunun sonucunda ekonomistler, problemin asıl kaynağına biraz daha yaklaşarak, mikro seviyede bireylerin davranışlarını, bu davranışlara rehberlik eden sosyal, politik ve ekonomik güdülerin ve kurumların ekonomik kalkınmanın patikasını nasıl etkilediği konusunu gündeme getirmişlerdir. 1970'lerde az gelişmiş ülkeler arasında fakirlik tuzağının üzerinde durulup, bu ülkelerde yoksul insanların neden yoksul kaldıkları sorusu üzerinde yoğunlaşmıştır.

Fakirlik tuzakları koordinasyon eksikliğinden kaynaklanan koordinasyon başarısızlıkları olarak da bilinmektedir. Bir ülkeyi kapalı bir ekonomi olarak veya

Murphy, Shleifer, Vishny (1989), Matsuyama (1991), Azariadis, Drazen (1990), Ljungqvist (1993), Rodríguez-Clare (1996) ve Ciccone, Matsuyama (1996) gibi küçük bir açık ekonomi olarak izole eden fakirlik tuzakları modellerini ele alınsın. Bu çalışmalar, bazı stratejik tamamlayıcı özelliklerin birden fazla dengeyi (statik modellerde) veya birden fazla sabit durumu (dinamik modellerde) nasıl oluşturduğunu göstermektedir. Böyle bir modelin doğal olarak aynı ülkelerde farklı ekonomik performansı açıklayabileceği iddia edilmiştir, çünkü farklı ülkelerde farklı dengeler (veya istikrarlı devletler) geçerli olabilmektedir. Başka bir deyişle, bazı ülkeler koordinasyon başarısızlıklarından muzdariptir ve fakirlik tuzağına saplanıp kalmışlardır. Fakirlik tuzağı yaklaşımı, zengin ve yoksulların bir arada bulunma olasılığını önermesine rağmen, bu tür bir birlikteliğin tek istikrarlı model olduğunu önermemektedir (Matsuyama, 2004).

Fakirliği dayatan ve kendi kendini güçlendiren fakirlik tuzağı mekanizmaları daha önce belirtildiği gibi bireylerden aileye, aileden topluluğa, dinlere ve ülkelere göre herhangi bir ölçekte karşımıza çıkabilmektedir. Fakirlik tuzakları bireyleri ve hane halklarını maddi yoksunluk ve beşeri sermaye eksikliğinden oluşan kısır döngülere sokmaktadır (Addison ve diğ. 2008, 29). Öncelikle bireysel düzeyde ortaya çıkan fakirlik tuzağının mekanizması şekil 1’de gösterilmektedir. Şekil 1’de görüldüğü üzere bu dairesel nedensellik kalıbına göre çok sayıda geri besleme döngüsü bulunmaktadır. Çok fakir insanlar aç, hasta ve güçsüz olma eğilimi göstermektedirler. Aç olmak bireyi hasta ve güçsüz olmaya meyilli hale getirmektedir. Dolayısıyla söz konusu bireyler daha az toprağı işlemekte ve daha az çalışmakta ve sonuç olarak bireylerin beslenme amacıyla kullanmak üzere sahip olduğu para miktarı azalacak ya da daha bireyler daha az üretecek ve her iki durumda da bireyler açlık durumunda olacaklardır. Açlık durumunda bulunan bireyler aynı zamanda tıbbi bakımda kullanmak üzere daha az miktarda paraya sahip olmakta ve dolayısıyla diğer bireylere oranla hasta ve güçsüz olmaya daha çok meyilli olmaktadır (LDCR, 2002, 70-71).



Şekil 1: Bireysel Düzeyde Fakirlik Tuzağı

Kaynak: The Least Developed Countries Report, 2002

Bireylerin daha yüksek seviyede bir kümelenmeye dahil olmasıyla ülkelerin içerisindeki bölgelerin de fakirlik tuzağında saplanıp kaldıkları açıkça görülmektedir. Bu durumda bireyler belirli bir topluma dahil olacaktır ve bunun sonucunda da fakirlik tuzağı belirli bir toplumu ya da bölgeyi etkisi altına alacaktır. Ulusal düzeyde, benzer nedensellik döngüleri ortaya çıkabilmekte ve yoksulluğun sürmesine neden olabilmektedir. Düşük gelir düzeyi düşük tasarruf düzeyine, düşük tasarruf düzeyi düşük yatırım düzeyine, düşük yatırım düzeyi düşük üretim düzeyine ve düşük gelir düzeyine neden olmaktadır. Fakirlik tuzağı çevresel bozulmaya neden olmakta ve bu durum yoksul bireylerin varlıklarının azalmasına ve yoksulluğun şiddetinin artmasına yol açmaktadır. Fakirlik şiddete ve çatışmaya yol açmakta, fiziki, beşeri, sosyal ve örgütsel sermayenin yok edilmesi (zarar görmesi) yoksulluğun daha da kuvvetlenmesine neden olmaktadır (LDCR, 2002, 70-71).

Öte taraftan yoksulluğun kalıcı olması bazen fakirlik tuzakları ile karıştırılabilmektedir. Fakirlik tuzağı, çoklu dengenin olduğu durumda bazı dengelerin diğerlerine tercih edilebildiği bir durumu ifade etmekte iken, kalıcı yoksulluk ise benzersiz tek bir denge durumunda dahi gerçekleşebilmektedir. Sadece bu dengeye uyum sağlama süreci yavaş olmaktadır (Ravallion, 2016, 422).

2.2. Yapısal Fakirlik Tuzakları

2.2.1. Kritik Eşik Değer Kavramı

Bazı ülkeler uzun dönemler boyunca yüksek büyüme oranlarını sürdürebilmeyi başarırken birçok ülke de düşük büyüme oranları gösteren düşük büyüme tuzakları içindedir. Bu düşük büyüme tuzakları içerisinde olan ülkelerin diğer yüksek büyüme oranlarına ulaşabilmeleri için öncelikle refah seviyelerinin ve beşeri sermayelerinin belirli bir kritik eşik değere ulaşması gerekir (Bowles, Durlauf, Hoff, 2006, 2). Bu durumda ülkeler ve bireyler eşik değerleri ile karşı karşıya kalmaktadırlar.

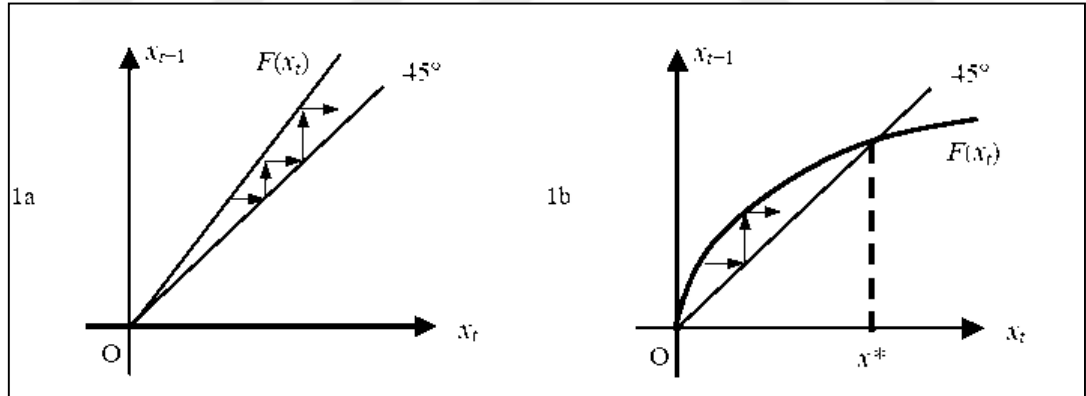
Ekonomiler için çoklu ve sabit denge ilk olarak benzer koşullardadırlar. Bu da beşeri sermaye birikiminin getirisinin artmasıyla oluşan “eşik dışsallıkları” (threshold externalities) tarafından açıklanmaktadır. Azariadis (1996) benzer ülkelerin neden benzer bir durağan refah dengesine yakınsamadığını sorgulamaktadır. Ülkelerin benzer bir refah seviyesine yakınsayabilmeleri için öncelikle refah veya beşeri sermaye seviyeleri kritik eşik değerinin üzerinde olmalıdır. Fakirlik tuzağı modelleri, ekonominin başlangıçtaki koşullarının iyi olması durumunda ekonominin uzun dönem performansının da daha iyi olabileceğini önermektedirler (Matsuyama, 2005, 3). Dolayısıyla ekonomiler ilk dönemlerinde kritik eşik değerini geçecek kadar refaha sahip olamaz ve beşeri sermaye üretmezlerse fakirlik tuzağına yakalanırlar. Ulaşılması gereken eşik değerine ulaşamayan fakir ülke ve kişiler fakirlik tuzağına yakalanacaklardır. Bireyler için kritik eşik değeri genellikle bireylerin yaşadığı çevreye ve içinde buldukları durumlara bağlıdır.

Azariadis (1990) eşik etkilerinin oluşumuna en önemli neden olarak sermaye piyasası eksikliğinin üzerinde durur. Birçok birey, etrafındaki üretken yatırım fırsatlarını finanse edemediği için bu fırsatları gerçekleştirmez. Bu durumda eşik değeri nüfusu iki gruba bölmektedir. Birincisi girişimci olabilen ve daha çok kazanan zenginler iken diğeri girişimci olamayan ve hayatı boyunca bir refaha sahip olamayan fakir kesimdir. Eğer kalıcı fakirlik eşik modellerindeki mekanizmadan kaynaklanıyorsa bu fakirlikten kurtulmanın yolu açıktır. Bireylere veya ülkelere bu eşiği geçecek şekilde yeterli eğitim, sermaye (veya sağlık hizmeti, sigorta, teknik asistanlık vs) sağlanırsa fakirlik tuzağından kurtulacaklardır (Bowles, Durlauf, Hoff, 2006, 4). Fakir ülkeler için de durum benzerdir. Fakir ülkeler de kısır bir döngüye yakalandıkları zaman kamu sağlığına ya da eğitime yeteri kadar yatırım yapabilecek güçleri yoktur (Azariadis,

2006, 21). Bu kısır döngüden kurtulabilmelerinin en açık yolu önceden de belirtildiği gibi eğitim, sermaye, sağlık gibi yapısal hizmetlerin belirli bir seviyeye getirilmesiyle mümkündür.

Ülkelerin ve bireylerin fakirlik tuzaklarına yakalanmasında ekonomilerinin başlangıçtaki durumlarının etkili olduğu yukarıda da belirtildiği gibi öne sürülmüştür ve bu durum bazı çalışmalarda “tarihsel kendini güçlendirme” (historical self-reinforcement) olarak ele alınmıştır (Romer, 1986; Azariadis, Drazen, 1996; Mookherjee, Ray, 2001). Matsuyama (2005) ekonomilerin başlangıçtaki durumlarının fakirlik tuzağında etkili olduğu ve olmadığı durumları göstermiştir. Bu çerçevede öncelikle ülke ekonomilerinin ilk durumlarının etkili olmadığı durumu, sonrasında ise etkili olduğu durumu incelenmektedir.

Buna göre ekonominin durumu t periyodunda x_t tekil değişkeni ile gösterilsin. Burada x 'in yüksek olması ekonominin gelişmiş olduğunu göstermektedir. Bu denge patikası $x_{t+1} = F(x_t)$ şeklinde tek boyutlu diferansiyel bir eşitliği takip eder. Başlangıç durumu, x_0 verildiğinde bu hareket yasası ekonominin izlediği yolun elde edilmesi amacıyla tekrarlı bir biçimde kullanılabilir.

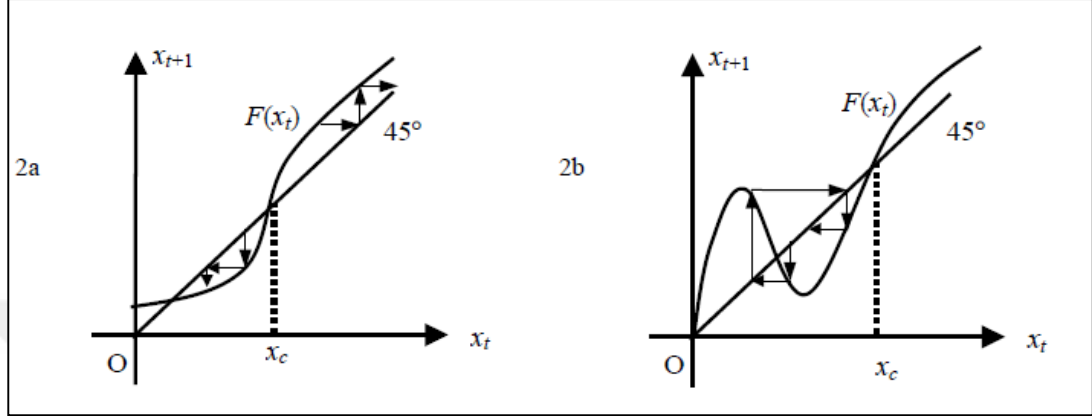


Şekil 2: Uzun Dönemde Ekonomik Büyümenin İlk Durumdan Bağımsız olması

Kaynak: Matsuyama, K. 2005. Poverty Traps. In L. Blume and S. Durlauf, eds. **The New Palgrave Dictionary of Economics**, 2nd Edition, Palgrave Macmillan

Şekil 2.'nin a kısmında, $F(x)$ fonksiyonu 45° doğrusunun yukarısında yer aldığı durumda ekonomi içsel büyüme modellerinde olduğu gibi daima büyüyecektir. Şekil 2.'nin b kısmında, herhangi bir x_0 değeri için ekonomi Solow modellerinde olduğu gibi x^* 'a yakınsayacaktır. Her iki durumda da, ekonominin uzun dönem performansı

ekonominin ilksel durumundan bağımsız olduğundan fakirlik tuzağı söz konusu değildir. Örneğin, başlangıçta yüksek profile sahip iktisadi birimler ne kadar az sayıda olursa olsun ve ekonomi ne kadar az kalkınmış olursa olsun, ekonomi yüksek denge düzeyine yakınsayabilmektedir (Matsuyama, 2005).



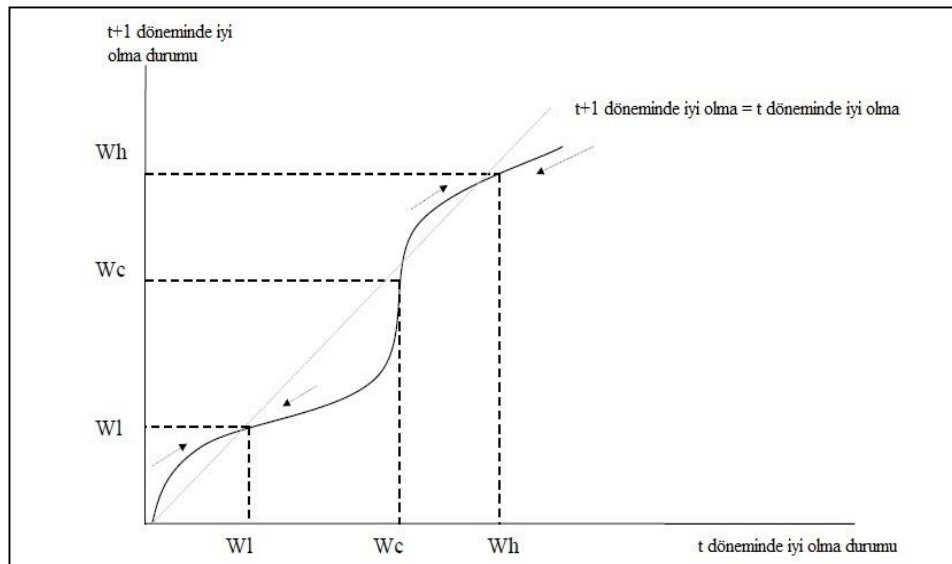
Şekil 3: Uzun Dönemde Ekonomik Büyümenin İlksel Duruma Bağlı Olması ve Fakirlik Tuzakları

Kaynak: Matsuyama, K. 2005. Poverty Traps. In L. Blume and S. Durlauf, eds. **The New Palgrave Dictionary of Economics**, 2nd Edition, Palgrave Macmillan

Şekil 3.'te a ve b durumlarına bakacak olursak, ekonominin uzun dönem performansı ilksel duruma bağlı olmaktadır. Ekonomi başlangıçta x_c 'nin yukarısında ise, ekonomi x_c 'nin üzerinde kalacaktır ve ya sürekli bir biçimde büyüyecektir ya da daha yüksek bir durağan duruma ulaşacaktır. Fakat eğer ekonomi başlangıçta x_c 'den daha düşük bir düzeyde ise uzun dönemde, x_c 'den daha düşük seviyede kalmaya devam edecektir. Buradan hareketle, her iki şekilde de fakirlik tuzağını işaret etmektedir. Şekil 3. a durumunda, kapana kısılan ekonomi daha düşük seviyede bir durağan duruma ulaşacaktır. Şekil 3. b durumunda ise, ekonomi x_c 'nin aşağısında dalgalanmalar gösterecektir. Her iki durumda da ekonomi yoksul kalmaya devam edecektir çünkü ekonomi başlangıçta yoksuldur. Dolayısıyla, kalıcı yoksulluk kendisinin nedeni haline gelmektedir. Bu, fakirlik tuzağını oluşturan kendi kendini yenileyebilme durumudur. Fakirlik tuzağının temel mesajı, fakirliğin devam etmeye eğilimli olması ve iktisadi birimler için bu durumdan kurtulmanın zor olsa da imkansız olmadığıdır (Matsuyama, 2005).

Galor ve Zeira (1993) da çalışmalarında bu düşünceyi desteklemişlerdir. Uzun dönemde gelir seviyesi ve zenginlik başlangıçtaki seviyesiyle pozitif bir ilişki içindedir. Ekonomi başlangıçta fakir ise uzun dönemde de fakir olarak sonuçlanacaktır. Aynı şekilde başlangıçta zengin ve zenginliği arasında dağıtılan ekonomi uzun dönemde zengin olarak sonuçlanacaktır. Fakat başlangıçta ekonomide birkaç kişi tarafından düzenlenen büyük bir zenginlik miktarı varsa uzun dönemde bu ekonomi fakirlikle sonuçlanacaktır. Bu durumda eğer ülke nispeten daha geniş bir orta sınıfa sahipse bu ülkede büyüme beklentilerinin daha iyi olduğu söylenebilir (Galor, Zeira, 1993, 42).

Bununla birlikte fakirlik tuzakları büyüme teorileri tarafından desteklenmiştir. Özellikle 1990'larda 'kulüp yakınsama (club convergence)' yaklaşımı açısından ele alınmıştır (Azariadis, 2006). Zenginler ve fakirler arasındaki gelir açığı çoklu denge tarafından açıklanmaktadır. Sonrasında bu denge düşük bir dengede saplanıp kalmaktadır ve kulüp yakınsama yaklaşımı da ülkelerin geçmişinin şu anki durumları üzerinde etkili olduğunu kanıtlamaktadır. Kritik eşik değeri de bu modellerde daha açık olarak görülmektedir. Büyüme fonksiyonlarında çoklu denge S şeklinde gösterilebilmesine karşın büyüme modelleri tek dinamik bir denge olduğunu ve büyüme patikasına yakınsadığını varsayarlar (Barret, Swallow, 2006). Bu durumu şekil 4'te görebiliriz.



Şekil 4: Fakirlik tuzakları Hipotezi Altında Refah Dinamikleri

Kaynak: Barrett CB, Swallow BM. 2006. Fractal Poverty Traps. *World Development*, c. 34. s. 1: 1-15.

Şekil 4'e bakıldığı zaman W_h ve W_l , yüksek ve düşük seviyelerdeki istikrarlı dinamik dengeleri göstermektedir. Burada istikrarsız dinamik denge aynı zamanda kritik eşik değeri olan W_c denge noktasıdır. Bu kritik eşik değer noktasında ülkeler düşük denge etkileşimlerinin bulunduğu bir duruma düşebilirler ve bu durumda W_l fakirlik tuzağıdır. Buradan kurtulmak ve yüksek bir denge nokta çıkabilmek oldukça zordur.

Yapılan birçok çalışmada çeşitli fakirlik tuzakları tanımlanmaya çalışılmıştır. Matsuyama (2005)'te birçok dinamik fakirlik tuzakları önerilmiştir. Önerilen bu modellerin ortak özelliği döngüsellik ortaya çıkmasını sağlayan dışsal ekonomilerin varlığı veya stratejik tamamlayıcılığın varlığıdır. Bu modellerden bazılarında yer verilecektir.

i. Yapararak öğrenme dışsallığı

Yapararak öğrenme dışsallığı kavramı işçilerin çalışmalarını attırdıkça tecrübe kazanacaklarını ve böylece daha verimli çalışacaklarını ifade etmektedir. Bu durum da beşeri sermayeyi ve üretimi arttıracaktır. (Matsuyama, 2005, 2).

Bu model Arrow (1962) tarafından geliştirilmiştir. Bu modele göre bir firmanın yatırım yapması firmanın sahip olduğu sermaye stokun arttıracığı gibi firmanın bilgi stokunun da artmasını sağlayacaktır. Arrow (1962) ve Romer (1986)'de kurulan modellerde fiziksel sermaye yatırımları ile birlikte öğrenme süreci ortaya çıkmaktadır. Bu süreç ekonomide üreticiler arasında yayılacak ve pozitif dışsallık yaratarak ekonomide verimliliği arttıracaktır. Bu şekilde fiziksel sermayeden dolayı oluşan azalan getiri sabit getiriye dönüşecektir. Fiziksel sermaye dışsal yararları arttıracığı ve bu şekilde teknolojik düzeyin gelişmesine katkıda bulunacağından büyümenin itiş gücü olarak değerlendirilmektedir (Ateş, 1998, 4).

Bununla beraber Arrow'un (1962) çalışmasında ele aldığı modelde, teknolojinin rekabetçi bir mal olmamasından dolayı bireylerin buluşu ekonomiye hızlıca yayılacaktır. Fakat bu yayılmanın yavaş gerçekleşmesi durumunda ekonomi tam rekabet yerine aksak rekabet oluşacaktır (Ateş, 1998, 9-10). Aksak rekabet piyasasında da gelişme firmaların en yüksek karı elde edebilmek için araştırma geliştirme sektörü yatırımları aracılığıyla oluşmaktadır.

Bu şekildeki bir ekonomi içerisinde yer alan firmalar deneyimsiz ve verimsiz olduğunda, diğer sektörlerden nitelikli işçiyi çekebilecek kadar yüksek ücret

öneremez. Bu yüzden deneyim kazanamazlar ve geçici koruma için kısır döngünün kırılması önerilir. Bazı endüstriler deneyimsiz firmaların deneyim kazanmalarına yardımcı olabilirler fakat ekonominin bu itişisi ile farklı bir fakirlik tuzağı ortaya çıkabilmektedir. Çünkü bu durum diğer endüstrilerin gelişimine engel olmaktadır. Bu şekilde yaparak öğrenme sürecinde firmalar deneyim eksikliği nedeniyle verimsiz olacaklardır ve bir tuzağa yakalanacaklardır (Matsuyama, 2005, 2).

ii. Beşeri Sermaye Dışsallıkları

Beşeri sermaye dışsallığında ele alınan durum beşeri sermayenin kritik bir değerin üstünde olması durumunda, bu ülkede eğitimin getirisinin daha yüksek olması durumudur. Bunun için öncelikle az gelişmiş ülkelerin sermayelerini kritik eşik değerinin üzerine çıkarabilmeleri gerekir. Fakat bu kolay başarılabilen bir durum değildir ve az gelişmiş ülkelerde tuzakla sonuçlanmaktadır. Çünkü az gelişmiş ülkelerde sermaye kritik eşik değerin altındaysa hep orada kalmaya eğilimli olacaktır ve bu eşik değeri kolaylıkla aşamayacaktır.

Lucas (1988)'in modelinin temelinde beşeri sermaye birikimi vardır. Lucas (1988) modelini Solow büyüme modeline beşeri sermayeyi de dahil ederek bu modeli geliştirmiştir. Buna göre kişilerin beşeri sermaye birikimine vakit ayırmak ve çıktı üretmeye vakit ayırmak arasında tercih yapmakla karşı karşıya kaldıklarını belirtmektedir. Lucas (1988)'a göre, beşeri sermayeye ne kadar vakit ayrılırsa beşeri sermayenin büyüme hızı da sürekli olarak artacaktır. Bu nedenle beşeri sermaye birikiminde azalan verimler kanununun geçerli olmadığını belirtmektedir (Ünsal, 2007, 250'den aktaran Genç, Değer, Berber, 2010, 31).

Bireylerin almış oldukları eğitim beşeri sermaye birikiminde belirleyici bir rol üstlenmektedir (Ceroni, 2001). Bireyler eğitim kararlarını çeşitli faktörlere göre vermektedir. Bireylerin genç iken almış oldukları eğitim, sahip olacakları beşeri sermaye birikimi ve gelirleri üzerinde belirleyicidir (Ceroni, 2001, 204). Ayrıca eğitim seviyesi çalışanların becerilerini de belirlemektedir. Lucas (1988)'in çalışmasında beşeri sermaye kavramı bireyin genel beceri seviyesi olarak geçmektedir. Bireyler aldıkları eğitimler ile becerilerini geliştirip nitelikli birer çalışan olmaktadır. Bu şekilde erişmiş oldukları eğitim, ücretler üzerinde pozitif dışsallıklar yaratacaktır. Birçok fakir ülke kalifiye olmayan işgücü tuzaklarına (low-skill trap) yakalanmışlardır. Bu durumu açıklamaya çalışan birçok teorik model vardır. Bu

modellerde bireylerin sahip olduğu ilk gelir dağılımlarının üzerinde durulmuştur. Bu çalışmaların başında Galor ve Zeira (1993), Banerjee ve Newman (1993) gelmektedir. Galor ve Zeira (1993)'ya göre sahip olunan ilk gelir dağılımını her bir hanedanın beşeri sermaye birikimi patikasını ve istikrarlı durumu belirler. Eğitime yatırım yapma kararının optimal olduğu kalifiyeli ve varlıklı çalışanlar ile eğitime yatırım yapmamanın daha yüksek fayda sağladığı kalifiye olmayan ve varlıksız çalışanlar olarak ekonomiyi iki gruba ayırmışlardır.

Bassetti (2011) ise tam bilgi ve eksik bilgi altında kurdukları oyun teorik model ile bu tuzaklara açıklama getirmeye çalışmışlardır. Bassetti (2011)'ye göre burada da en büyük sorun koordinasyon eksikliğidir ve bu tuzaklardan kurtulabilmenin ilk temel adımını kurumlar arası koordinasyonun sağlanmasıdır.

Bu çalışmaların yanında Azariadis ve Drazen (1990) da beşeri sermaye dışsallıklarının fakirlik tuzağının varlığına nasıl yol açtığını gösterirler. Azariadis ve Drazen (1990) kurdukları modelde eşik dışsallıklarının beşeri sermaye birikimi içerisinde kolaylıkla ortaya çıkabileceğini tartışmaktadırlar. Bu modelde tüm bireylerin ortak teknolojiye ulaşımına sahip olduğunu varsaymaktadırlar.

iii. Demografik Tuzaklar

Yoksulluk tuzaklarından biri de demografik tuzaktır. Demografik tuzaklar çerçevesinde aşırı nüfus artışı, çocuk emeği tuzakları ve yetersiz beslenmeden oluşan tuzaklar değerlendirilebilir. İlk olarak demografik tuzaklar Nelson (1956)'nın az gelişmiş ülkelerin yüksek nüfus artışı ve düşük kişi başı gelirden kaynaklanan kısır döngüye yakalanmasını ele alması ile tartışılmıştır. Nelson (1956) modelinde herhangi bir gelir artışının ölüm oranını düşürmesi, nüfusun artmasına ve işçi başına düşen sermaye stokunun azalmasına sebep olmuştur. (Nelson, 1956). Eğer nüfus etkisi azalan getiriden daha güçlü ise işçi başına düşen sermaye stoku artmayacaktır. Azariadis (1996) sermaye birikimlerinin olduğu ve ücretlerin yükseldiği zaman ailenin fırsat maliyetinin de artacağını belirtir. Burada marjinal maliyetteki önemli artışlar, demografik geçişler ile ilgili olarak bilinen doğurganlıkta büyük düşüşlere neden olabilir.

Aşırı yoksul ülkelerde, kadın başına doğum oranları yüksek seviyelerdedir ve neredeyse nüfus her kuşakta ikiye katlanmaktadır. Kalabalık ailelerde ise çocuklardan çok azı okula gönderilebilmekte ve çocuklar düzgün beslenememektedir. Bu nedenle

çocuklar eğitim alamamaktadır ve çocuklarda fakirleşmektedir. Bu nedenle bir nesildeki yüksek doğurganlık oranı bir sonraki nesilde de yüksek doğurganlık orana neden olabilmektedir. Aynı zamanda yüksek doğurganlık oranları ile kişi başına düşen mirasın azalmakta ve doğal kaynaklar aşırı tüketilmektedir. Dolayısıyla, bu durum da yoksulluğu körüklemektedir (Sachs, 2005: 18). Becker, Murphy ve Tamura (1990) da ekonominin nasıl yüksek doğurganlık-düşük beşeri sermaye kısır döngüsüne yakalanabileceğini göstermiştir. Buna göre az gelişmiş ülkelerdeki yüksek nüfus artışı, kişi başı geliri düşürür, bu da düşük beşeri sermaye - yüksek doğurganlık kısır döngüsünü yaratır. Bunların yanında Matsuyama (2000)'e göre nesillerboyu, yaşlı nüfusun işgücüne katılım oranının yüksek olması da fakirlik tuzağı sebebidir.

Bireysel seviyedeki fakirlik tuzağının en eski örneklerinden biri, Dipak Mazumdar'a (1959) kadar geri götürülebilen ve Dasgupta ve Ray (1986) tarafından şekillendirilen bir besinsel fakirlik tuzağıdır. Bu tuzağın temelinde yiyecek alımı ile fiziksel iş kapasitesi arasındaki bağlantının doğrusal olmaması yer almaktadır. Bu modelde de fakirliğin kendi kendini güçlendirebilir bir mekanizmaya sahip olduğu açıkça görülmektedir. Çünkü fakir bireyler fiziksel olarak üretken işler yapamayacak kadar yetersiz beslenmekte, bu nedenle de bu yetersiz beslenmeyi hafifletmek için yeterince kazanç elde edememekte veya yeterince yiyecek üretememektedirler (Kraay ve McKenzie, 2014, 12)

Demografik tuzakların bir diğeri de ekonomistler uzun yıllardan beri üzerinde çalıştığı çocuk emeğidir. Basu (1999), Basu ve Van (1998), Basu ve Tzannatos (2003), Doepke ve Zilibotti (2005) çocuk emeği tuzağını tartışmışlardır. Çocuk emeğinin ele alındığı bu çalışmalarda çocuk emeği ve eğitimi üzerinde durulmuştur. Literatür çocuk iken daha çok eğitim alan kişinin yetişkin olduğunda yüksek bir beşeri sermayeye sahip olacağını varsayar. Bununla beraber beşeri sermayenin ölçütü alınan eğitimin yanında eğitim için yapılan masraflarla da ilişkilidir. Bu durum mümkünken, okullaşma oranı ile beşeri sermaye kazanımı arasında pozitif bir ilişki olduğunu varsaymak mantıklıdır. Bu şartlar altında yüksek beşeri sermaye demek yüksek gelir seviyesi demektir. Bu yüzden eğer çocuklar daha çok işgücüne arz edilir ve daha az eğitim verilirse fakir birer yetişkin olacaklardır. Bu kişiler de gelecekte çocuklarını çalışmaya göndereceklerdir. Çocuk işgücü “hanedan tuzağı (dynastic trap)” olarak da düşünülebilir. Aynı şekilde çocuk okula gitmeyi başarırsa büyük olasılıkla yetişkin olunca yüksek bir gelire sahip olacaktır ve kendi çocuklarını da çalışmaya göndermeye

gerek duymayacaktır (Basu, Tzannatos, 2003,10-11). Bununla birlikte yoksul aileler, çocuklarının eğitime yeterince yatırım yapmak için gereken servete sahip değildir ve gelecekteki kazançlarına dayanarak ödünç alamamaktadırlar. Bu durumda da yoksulluğun nesiller boyunca sürdüğü “eğitim fakirlik tuzağı” ortaya çıkmaktadır (Ravallion, 2016, 27).

Son on yıl içerisinde ekonomistler çocuk işçiliğine yeni bir bakış açısı getirerek çocuk işçiliğini koordinasyon oyunu olarak modellemişlerdir. Bu modellerden Basu ve Van (1998) şöyle bir kısır döngüyü yakalamıştır: Emek piyasasında çocukların varlığı, emek arzını arttırmakta, bu da yetişkinlerin ücretini düşürmektedir. Çocuklarını okula göndermeye devam eden aileler ise çocuklarını emek piyasasına göndermeleri için zorlanmaktadırlar. Çünkü aile bireylerinin ücretleri düştüğü için yetişkinlerin kazancı ailenin geçimini sağlayamamaktadır. Bu durumda da aileler çocuklarını okuldan alıp çalıştırmak zorunda kalmaktadırlar. Böylece düşük yetişkin ücretleri çocuk işçiliğini arttırdığı ve bunun sonucunda ücretlerin daha da düşerek çocuk işçiliğini daha da arttırdığı bir tuzak mekanizması oluşmaktadır. Bu durumda çözüm de ailelerin çocuklarını emek piyasasından bir an önce çekip, yetişkin ücretlerinin yükselmesini sağlamaktır. Böyle bir tuzakla karşı karşıya kalındığında hükümete güçlü bir rol düşmektedir. Zorunlu eğitimin var olması ve süresinin uzun olması, çocuk eğitimi konusundaki koordinasyon başarısızlığını ve çocuk işçiliğini azaltacaktır.

Ekonomik gelişmeyi engellemeye yönelik çoğu olayın üstesinden gelemediği gibi demografik tuzaklara yakalanmamak da olasıdır. Kız çocuklarının okula gönderilmesi, eğitim alması sonrasında bu çocukların işgücü piyasasında daha kolay yer edinmelerini sağlamaktadır. Ayrıca kadınların eğitim almaları onlara doğurganlık konusunda daha özgürce karar verebilmelerini sağlayacaktır. Bununla birlikte bu şekilde kadınların çok çocuk doğurma eğilimi azalacak, bu sayede de çocuklar daha iyi sağlık hizmeti alacağı için çocukların yaşama şansı daha yüksek olacaktır. Toplam doğurganlık oranları ile ülkelerin kişi başına düşen gelirlerini karşılaştırdığımız zaman, kişi başına gelirin düşük olduğu ülkelerde doğurganlık oranının yüksek olduğu görülmektedir. Bu ülkelerde hızlı bir nüfus artışı görülmekte olup nüfus artışı daha fazla yoksulluğa neden olmaktadır. Yoksulluğun yüksek olması da beraberinde doğum oranlarında artışı getirmektedir (Sachs, 2005) .

Matsuyama (2005)'nın ele aldığı modellerden farklı olarak Azariadis (1996) da çalışmasında aşağıdaki fakirlik tuzakları modellerine yer vermiştir. Bu modelleri şu şekilde sıralayabiliriz.

iv. Sabırsızlık Tuzağı

Benzer şekilde kurulan ilk fakirlik tuzağı modeli Kuznet (1966) tarafından kurulmuştur. Daha sonra ise Beal ve Koopmans (1969) ile Magill ve Nishimura (1984) tarafından çalışılmıştır. Bu tuzak tasarruf oranının tüketimin düşük seviyelerindeki gelir değişimine duyarlılığı ile ortaya çıkmıştır. İlk olarak fikri veren Irving Fisher (1965)'in çalışması olmuştur. Bu fikir yaşamın ilk dönemindeki tüketimin sonraki dönemlerdeki tüketim için olan sabırsızlık derecesini azaltmasıdır. Bu durumda insanlar zenginleştikçe bugünün tüketimini ertelemeyi daha çok istemeye başlarlar. Bu duruma düşük gelirli olarak bakarsak eğer tersi bir durum ile karşılaşırız. Düşük gelirli bireyler bugünkü tüketimi ertelemezler ve bu konuda sabırsızdırlar. Bu durumda da şu anda sürekli tüketim yaptıkları için geleceğe aktaracakları bir zenginlik olmaz ve sabırsızlık tuzağına yakalanmış olurlar (Azariadis,1996, 460).

v. Teknoloji tuzakları

Gelişmekte olan ve fakir ülkelerin en büyük problemlerinden birisi de teknolojik birikimlerinin sınırlı olması veya teknolojik yenilikleri takip edememesidir. Bu şekilde fakir ülkelerin var olan teknolojiden geri kalmaları durumu teknolojik tuzaklara neden olmaktadır. Teknoloji tuzağı, ülkelerin büyük bir çoğunluğunun düşük teknoloji düzeyinde kümelenmesi anlamına gelmektedir (Fofack, 2008, 8). Teknoloji tuzağı modeli daha önce belirtildiği gibi Rosenstein-Rodan (1943)'nin çalışmasında ilk olarak ele alınmıştır.

Ülkelerin sahip olduğu teknolojik birikimi etkileyen birçok durum vardır. Teknolojik kapasitenin artabilmesi için öncelikle bu durumlardaki aksaklıklar giderilmeli ve eksiklikler tamamlanmalıdır. Teknolojik kapasiteyi belirleyen bu durumların başında da eğitim gelmektedir. Nelson ve Phelps (1966) ve Schultz (1975) çalışmaları, eğitimin yeni teknolojilerin yaratılmasında ve uygulanmasında önemli bir rol oynadığına dikkat çekmişlerdir. Nelson ve Phelps (1966)'da eğitimin bireylerin yeniliğe dönük kapasitesini artırmasında ve yeni teknolojilerin benimsenmesindeki önemli rolü ortaya konmuştur.

2.3. Kurumsal Fakirlik Tuzakları

Kurumsal iktisadın gelişimi birinci dünya savaşından sonra hız kazanmıştır. Kurumların ve onların ekonomi üzerindeki etkileri ekonomik büyüme literatüründe odak noktası haline gelmiştir. 1970’lerde gelişmiş ekonomilerin kurumsal iktisadın kavramlarını benimsemeleri hızlanmıştır. Yapılan araştırmalar sosyal normların, kurumların ve inançların sürekliliği ve durağanlığı üzerinde odaklanmıştır. Kurumlar toplumda belirli bir düzeni sağlamak için bireylerin ihtiyaçları doğrultusunda oluşturulduğu gibi bireylerin davranışlarını da şekillendirmektedirler.

Sindzingre (2005), kurumların ekonomik değişimin etkilerine ve ekonomik çıktıların dağılımına aracılık ettikleri için fakirlikten etkilenmede hayati bir role sahip olduğunu belirtir. Kurumlar bu şekilde toplumun ihtiyaçlarına cevap vermek için oluşturulmalarına rağmen bir süre sonra amacından sapabilirler. Fakir ülkelerin fakir olmasının nedeni bu şekilde amacından sapmış veya kötü uygulanmış olan politikalar ve kurumlardır (Easterly 2006, 294). Bu amacından sapan veya kötü politika uygulayan kurumlardan dolayı kurumsal tuzaklar oluşmaktadır. Polterovich (2007)’ye göre kurumsal tuzaklar başarılı bir ekonomik kalkınmanın önündeki en büyük engellerden biridir. Bu tuzaklardan bazıları takas sistemi, ödenmemiş borçlar, yolsuzluk, rüşvet, kayırmacılık, karaborsa faaliyetleri, sıcak para çıkışı, rant kollayıcı davranışlar, klientalizm ve akrabalık sistemidir. Bu tuzaklar geçiş ekonomilerinin reform sürecini aksatırlar. Kurumsal tuzakların durağanlığının ana nedeni de koordinasyon eksikliğidir.

Bu bağlamda bazı kurumların varlığı tarafından teşvik edilen bu koordinasyon başarısızlıklarını ve fakirlik tuzaklarını vurgulayan “kurumsal fakirlik tuzakları” kavramı oluşturulmuştur (Bowles, 2006). Bowles (2006) kalıcı fakirliğin nedeninin kurumlar olduğunu vurgulamaktadır. Fakirliğin kendisinin fakirliğe neden olan ve yeniden üreten kurumları güçlendirdiğini ve bu durumda fakirlik tuzağına neden olduğunu belirtmektedir. Ayrıca fakirlik tuzaklarının yetersiz ve kötü uygulanan politikaların sonucu olduğu gibi ekonominin sahip olduğu ilk koşulların da kötü olmasının neden olduğu söylenebilir (Sindzingre, 2006, 2). Yani işlevsiz kurumların, ortaya çıkan politik güçleri veya genişleyen sosyal etkileşimleri tüm ulusları fakirliğe düşürebilir. Tebaldi ve Mohan (2008) kurumların fakirlik tuzaklarına yol açabileceğine ve bu durumdan kaçmanın tek yolunun da kurumlardaki gelişmeler

olduğunu önermektedirler. Çalışmada zayıf kurumların teknolojinin etkinliğini düşürdüğünü ve hem emeğin hem de sermayenin üretkenliğini azalttığını göstermişlerdir.

Tuzaklar piyasa başarısızlığından ya da koordinasyon başarısızlığından ortaya çıkmaktadır. Kurumlar -devlet, yasal sistemler, sosyal normlar, eğilimler vb.- sistem ile içsel olarak belirlenir ve doğrudan fakirlik tuzaklarının sebebi olabilir (Azariadis, Stachurski, 2005). Bununla beraber bu kurumlar ve normlar fakirlik tuzağının oluşumunun ve sürekliliğinin temel nedenleridir (Sindzingre, 2006, 2).

Bowles (2006)'a göre bu kurumlar fakirliğe neden olsalar da var olmaya devam edeceklerdir. Kurumlar bir kez kurulduktan sonra onları değiştirmek ya da kaldırmak güçtür. Bu nedenle kurumsal tuzaklar kalıcı ve kendilerini zorlayıcı mekanizmalardır. Kurumsal tuzağa yakalandığı zaman sistem etkin olmayan bir gelişim yolu tercih etmiştir ve zamanla sistemin etkin bir büyümeye dönüşü zorlaşmaktadır. Bununla birlikte, yaygın ve etkin bir norma sahip sistemler eğer güçlü bir şekilde zarar görürlerse zarar veren etkenin ortadan kalkmasında dahi devam edecek olan bir kurumsal tuzağa yakalanmışlardır. Bu da kurumların geçmişe bağlılığını yani histerezis özelliği gösterdiğini göstermektedir (Polterovich, 1999, 5). Diğer bir deyişle kurumlar bireylerin ve toplumların ihtiyaçları dahilinde oluşturulur. Sonrasında bu ihtiyaç duyulan durum ortadan kalksa dahi kurumlar varlıklarını sürdürmeye devam eder.

Bowles (2006) yerleşik hayata geçilmesi ve kurumsal kurumların çoğalmasıyla beraber eşitsizliğin artmasının nedenlerini araştırmıştır. Bu eşitsizliğin nedeni de bireylerin ekonomide farklı yapısal pozisyonlarda bulunması ve toplumda bulunan çeşitli normlardır. Bu eşitsizlik toplum içerisinde zengin kesim ve fakir kesim arasında açık bir şekilde görünmektedir. Bu bağlamda birçok ülkede fakirliğe neden olan, ülkelerin gelişimini engelleyen kurumsal yapıların, fakir bireylerin ihtiyaçlarından çok elit kesimin ihtiyaçlarına yönelik olan yapılar olduğu düşünülmektedir. En belirgin görülen eşitsizlik öncelikle bireylerin gelir seviyelerindedir. Gelir eşitsizliği ve kurumlar birbirlerini güçlendirmektedir. Dolayısıyla zayıf kurumlar yüksek gelir eşitsizliğine yol açmaktadır (Chong, Gradstein, 2007).

Kurumsal tuzaklara yol açan en önemli durumlardan birisi rant kollama ve yolsuzluktur. Dünyanın birçok ülkesinde mafya benzeri ülkeler özel üreticilerin

üzerinden geçinmektedir ve bu durumun tüm toplumun fakirleşmesinde payı büyüktür. Yolsuzluğun büyümeyi olumsuz etkilediği ve büyümeyi yavaşlattığına dair yapılan birçok çalışma vardır. Yolsuzluk düşen net getiriler ve belirsizliğin doğmasıyla yatırım teşviklerini azaltma eğilimindedir. Bununla beraber yolsuzluk sosyal sermaye yönelik kamu harcamalarını ve bu sermayenin dağılımını saptırdığı gibi vergilerin toplanmasını da aksatır. Ayrıca, özellikle yeni bir şeyler üreten bireyler patent, lisans veya izin alma gibi durumlarda yolsuzluktan muzdarip olurlar (Azariadis, Stachurski, 2005, 76).

Bunun yanında kurumsal tuzaklara yol açan diğer bir durum ise toplumda bulunan akrabalık ilişkileri, hiyerarşik düzen içinde gerçekleşen uygunsuzluklardır. Bireylerin inanışları da bireylerin davranışlarını etkilemektedir. Bir grup içerisindeki bireylerin inanışları ya da akrabalık, din kavramı gibi yakınlık ilişkileri kurumsal fakirlik tuzaklarına neden olabilmektedir (Sindzingre, 2007, 14). Burada ortaya çıkan kayırmacılık kavramı adam kayırmacılığı ve siyasi kayırmacılık olarak iki gruba ele alınmaktadır. Adam kayırmacılığı nepotizm ve kronizm olarak iki alt gruba ayrılırken siyasi kayırmacılık ise klientalizm, patronaj ve hizmet kayırmacılığı olarak üç gruba ayrılmaktadır (Özkanan ve Erdem, 2014: 185). Nepotizm sadece politikacılarla ve bürokratlarla olan akrabalık ilişkileri esas alınarak kişilerin yeteneklerinden, becerilerinden, eğitimlerinden bağımsız olarak istihdam edilmesidir. Benzer şekilde bir diğer olgu da “kronizm” olarak bilinen eş-dost kayırmacılığıdır. Bu da kamu görevlilerinin eş-dost ilişkileri doğrultusunda işe alınmasıyla yapılan kayırmacılıktır. (TBMM Yolsuzlukla Mücadele Raporu, 2006). Akrabalık sistemi (geniş aile sistemi) birçok geleneksel toplumun içinde kurulur. Geleneksel toplumlar genellikle ortaklaşa yardım amacı olan genişlemiş aileler ve arkadaşlar arasında, resmi olmayan haklar ve zorunluluklardan oluşur (Azariadis, Stachurski, 2005, 76). Akrabalık sistemi yüksek bir risk içerse de refah artışını sağlayan bir sistemdir. Fakat piyasa ekonomisiyle ilişki içinde olunması gerekir. Piyasa ekonomisinde akrabalık sistemi alevlenen bir ahlaki tehlikedir. Örneğin, akraba üyelerinden birisi işe alma ve terfi yapabilme yetkilerine sahip idari bir pozisyona gelmiş ise grubun diğer üyeleri tarafından yardım için baskı görebilir. Bu durum da düşük ücretlere yol açabilir ve tüm etnik grup için istihdam fırsatlarını engeller (Bowles, Hoff, Durlauff, 2006, 8).

Hoff ve Sen (2004) çalışmalarında akrabalık bağı içerisinde bulunan bireylerin kırsal alandan modern sektör mesleklerine göçlerini analiz edip göç kararında dışsal ağların

nasıl ortaya çıktığını göstermektedirler. Hoff ve Sen (2004) akraba üyeleri eş zamanlı göçü koordine edebilseler bile akrabalar en üretici bireylerini kaybetmekten korumak için engeller oluşturabileceklerini önermektedir. Bu da gösterir ki, akrabaların kararları çoğunluk tarafından alındığı zaman, engeller grubun refahı için etkisiz hale getirilmektedir. Eğer akrabalardan birisi modern sektöre girerek başarı elde ederse, daha az başarılı üyeler tarafından etrafı sarılacaktır ve başarısız olan üyeler yardım talep edeceklerdir. Başarılı olan birey de diğerlerine çeşitli konularda yardımlarda bulunacaktır. Örneğin başarısız olan bireylere para gönderebilirler, kentsel bölgelerde onlar için iş bulabilirler. Bu tür talepler de modern sektörde bulunan akrabaların teşviklerini tersine etkileyebilir (Hoff, Sen, 2004, 96). İşverenler akraba üyelerinin istihdamının kısıtlanmasını faydalı bulabilirler. Burada varsayılan kısıtlamalar, akrabalık bağları yeterince iyi değilken oldukça zorlayıcıdır. Sonuç olarak üyeler kırsal sektörde kalmakla göç etmek arasında bir tercihte bulunacaklardır. Koordinasyon başarısızlıkları da bu durumda ortaya çıkabilmektedir.

Kurumsal fakirlik tuzakları ahlaki problemleri de beraberinde getirecektir. Siyasal kayırmacılık durumunda ise siyasi partilerin iktidara geldikten sonra üste düzey görevlere nepotizm-kronizm faktörleri doğrultusunda yeni kişilerin alınması patronaj olarak bilinirken klientalizm ise siyasi otoritenin kamu kaynaklarını kullanarak bazı kesimlere sunduğu bir takım hizmetler karşılığında onlardan siyasal destek beklemesidir. Bu şekilde klientalizm ile siyasette patron-müşteri modeli olarak bilinen sistem oluşmuştur (Özkanan ve Erdem, 2014: 195-196, Yuvalı, 2018: 398). Klientalizm çoğunlukla gelir eşitsizliğinin yüksek olduğu ülkelerde görülmektedir. Gelir eşitsizliğinin yüksek olduğu fakir toplumlarda klientalizmin görülmesi doğal bir sonuçtur. Klientalizm oluşturulduktan sonra, demokrasinin geliri yeniden dağıtması daha zordur ve toplumun kurumsal fakirlik tuzağına yakalanması kolaylaşmaktadır (Gallego ve Raciborski, 2008).

Gallego ve Raciborski (2008) kayırmacılığın niçin fakirlik tuzağı olduğunu oyun teorisinden faydalanarak sunmuşlardır. Politik kayırmacılık ile eşitsizlik ve fakirlik arasında iki yönlü bir ilişki olduğunu oyun teorik bir modelle açıklamaya çalışmışlardır. Çalışmalarında iki parçalı bir oyun teorik model kurmuşlardır. Bu modelin ilk kısmında kayırmacılığın fakir ve eşitlikten yoksun bir toplumda sosyal tercihlerin sonucu olarak ortaya çıkmasına yer verilirken ikinci kısmında ise toplumda artı değer dağılımını kayırmacılığın nasıl etkilediği oyun teorisi kullanılarak

gösterilmiştir. Toplum içerisinde artı değerın dağılımının nasıl yapılacağı ve bu dağılımın ayrıntılarını içeren sözleşmelerin tercihi üzerinden bir koordinasyon oyunu olarak kurulmuştur. Oyunda toplum iki tane alt gruba bölünmüştür ve bu gruplar iki sözleşme arasında tercihlerini yapacaklardır. Eşitsizliğin yüksek olduğu fakir toplumlarda kayırmacılığın olması normal karşılanmaktadır. Kayırmacılık oluştuğunda gelirin yeniden dağıtımını demokrasi için zor olmuştur ve toplumun fakirlik tuzağına yakalanması kolaylaşmıştır.

Benzer şekillerde kurumsal fakirlik tuzaklarına yakalanan birçok ülke vardır. Kurumsal tuzaklara yakalanmış olan ülkelerin bazıları bu durumdan kaçabilirlerken diğerleri de çok uzun dönem kaçabilmenin yollarını ararlar. Ülkeler ekonomik büyümenin hızlanması, kültürel özelliklerin gelişmesi, sivil toplumların gelişmesi ve sistematik krizler ile kurumsal tuzaklardan kaçabilirler. Sistematik krizler kurumsal tuzaktan kaçmaya yardımcı olacaktır, çünkü kriz sistem parametreleri önemli ölçüde değiştirecek ve tuzaklara neden olan destek mekanizmalarına zarar verecektir. Bu şekilde ekonomi kendini tuzakların etki alanının dışına atabilecektir (Polterovich (2007).

2.4. Davranışsal Fakirlik Tuzakları

2.4.1. Gruplar ve Sosyal Etkiler

Ülkelerin gelişim süreçlerinde bireylerin beşeri sermayelerinin önemli olduğu kadar bireyler arasındaki etkileşimler de önemlidir. İlgili literatürde “fakirlik tuzağı” teriminin bir başka kullanımı, grup üyelikleri ve grup davranışlarının birey üzerinde ne kadar etkili olabileceğinin tartışılmasıyla ortaya çıkmaktadır. Örneğin rol modellerinin olmadığı veya okullaşma oranının düşük olduğu fakir bir bölgede yaşamak, yoksulluktan kaçma ihtimalini olumsuz etkilemektedir. Bu şekilde oluşan tuzaklara “coğrafi fakirlik tuzağı” denilmektedir (Ravallion, 2016, 27). Komşuluk etkileri (neighborhood effect) çeşitli gruplara üye olan bireyler üzerindeki grup etkilerinin düzenine benzetilir. Bireylerin verdiği birçok karar grupları doğrudan etkiler. Bu gibi etkiler diğerlerinin kararlarını saptırabilir ve grup içindeki bireylerinin kararlarındaki biraz sapmalar çok büyük sapmalar üretebilir. Bu sapmalarda “düşük seviyede denge tuzakları” ile sonuçlanabilir ve bu sosyal olarak istenilmeyen bir durumdur. (Bowles, Durlauf, Hoff, 2006, 2).

Durlauf (2003) komşuluk etkilerinden (neighborhood effect) yola çıkarak fakirlik tuzaklarının niçin var olduğunu ve nedenlerini açıklamaya çalışmaktadır. Durlauf fakirlik tuzağı modellerini mekansal boyutta zenginleştirmiştir ve Durlauf'a göre fakirlik tuzaklarının kendi kendini güçlendirmelerinin başlıca nedenleri düşük seviyede eğitim, zayıf okullaşma altyapısı, düşük seviyede vergiler ve kısıtlı arz edilen kamu mallarıdır. Özellikle toplumdaki bireylerin genel eğitim seviyesi ve ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişmişlik seviyesi arasında oldukça güçlü ilişki bulunmaktadır. Yoksulluk bireylerin çalışma isteğinin eksikliğinden ziyade bireylerin denetimi dışında bulunan istihdam olanaklarının olmaması, eğitimin yetersiz olması, toplumsal ayrımcılıkların yapılması gibi yapsal nedenler tarafından belirlenmektedir (Gürlelel, 2004, 32'den aktaran İbrişim, 2008, 70).

Horii ve Sasaki (2008)'ye göre de ülkelerin fakirlikten kurtulamama nedeni genç kesimin yeterince eğitim alamaması ve dolayısıyla üretim seviyesinin düşük olduğu kurumlarda çalışmak zorunda kalmalarıdır. Ceroni (2001), genç kesimin alacak olduğu eğitimin, sonrasında bireylerin beşeri sermayesinde ve gelirinde belirleyici olduğunu vurgulamaktadır. Bu genç bireylerin eğitim alma kararları çeşitli durumlardan etkilenir. Öncelikle bireylerin eğitim alma kararları çok güçlü bir şekilde grup içerisindeki önceden eğitilmiş olan bireylerin var olmasına bağlıdır. Ekonomik sınıf düzeni de komşuluk etkisiyle bütünleşmiştir ve bu süreç Amerika'nın içsel şehirlerindeki gibi bölgelerde görülen uzun süreli yoksulluk sürecini açıklamaktadır (Durlauf, 2003). Bu duruma göre fakirlik tuzakları, bir toplumun ilk bireylerinin yoksul olması durumunda gelecek neslin de yoksul olacağı anlamına gelmektedir.

Bu bağlamda ebeveynler eğitimsiz olduğu zaman çocuklar da okulu bitirmekte zorlanmaktadırlar ve bu yüzden eğitimsiz kalabilmektedirler (Horii, Sasaki, 2008). Horii ve Sasaki (2008) ailelerin eğitim durumu ve çocuklarının eğitim durumu arasında yaptıkları analizde, ailelerin eğitimsiz ise çocukların da eğitimlerini zor tamamladığı ve çoğunlukla eğitimsiz oldukları sonucuna ulaşmışlardır. Bu durum da fakirlik tuzağı yaratmaktadır. Bu çalışmada eğitilmiş bir ailede yetişen çocuklar ve eğitimsiz ailede yetişen çocuklar arasında bir model kurulmuştur.

Ebeveynlerin eğitimlerinin yanında sahip oldukları gelirin de çocuklarının eğitimleri üzerinde etkileri vardır. Becker ve Lowry (1979) ile Lowry (1981)'in modellerinde bu durumu açıklamaya çalışmışlardır. Bu modellerde de, aileler çocuklarının eğitime doğrudan yatırım yaparlar ve bu eğitim gelecek nesillerin gelirinin düzeyini

belirleyecektir. Bununla beraber bu modellerde eşitsizlik nesiller arasında kalıcıdır, çünkü geliri düşük olan aileler geliri yüksek olanlara göre eğitime daha az yatırım yapabileceklerdir. Eğitime yapılan yatırımı ele alan diğer bir çalışmada, Nishimura ve Raut (2007) fakir ailelerinin çocukların eğitimine düşük yatırım yaptığını ve dolayısıyla eğitim kalitesinin düşerek bu ailelerinin fakirlik tuzağına yakalandığını dinamik bir modelle göstermişlerdir. Modellerinde ailenin geçmişi (ailede eğitilmiş birey olup olmaması) ve yaşadıkları çevre de dolaylı yoldan ailenin çocuğun eğitimine yatırım kararı vermesini etkilemektedir.

Bununla birlikte Benabou (1993), Durlauf (1996, 2006), Fernandez ve Rogerson (1997) ise gençlerin eğitim kararları vermesinde yerleşilen çevrenin de etkili olduğunu savunmaktadırlar. Kurmuş oldukları modellerde çocukların eğitimi, içinde buldukları ve yetiştikleri çevre tarafından belirlenmektedir. Durlauf (1999) sosyal etkileşimler teorisinde bu duruma değinerek bireylerin kararlarının diğerlerinin kararlarından etkilendiğini tartışmaktadır ve “fakirliğin üyelik teorisi” terimini tanımlayarak kalıcı eşitsizliği açıklamaktadır. Fakirliğin üyelik teorisi bireylerin dahil olduğu sosyoekonomik grupların bireyler üzerindeki etkilerini yakalamaya çalışan teorilerden oluşmaktadır (Durlauf, 1999). Grup üyelerinin birinin davranışı tüm grup üyeleri üzerinde etkili olabilmektedir (Durlauf, 2003). Bu teorenin dinamik yoksulluk tuzakları ile benzer sonuçları vardır, ancak buradaki temel fark, fakirliğin devam etmesinin nedeninin, fakir bir bölgede yaşamak ve/veya fakir bir etnik köken gibi grup üyeliklerinin dış etkilerinden kaynaklanmasıdır (Ravallion, 2016, 427). Bireyin sosyal çıktısının üyesi olduğu onun hayatına yön veren çeşitli grupların bileşimlerine bağlı olduğunu varsayalım. Bu gibi gruplar etnik kökenleri, oturmaya elverişli çevreyi, okulları ve çalışma alanlarını içeren çok boyutlu olarak tanımlanabilen prensiplere sahip olabilirler. Bu gruplardaki üyeler üzerinde belli faktörlerin etkili olduğu görülür. Bu faktörler sırasıyla akranların etkileri, rol model etkileri, sosyal öğrenme ve sosyal tamamlayıcılıkları içerir. Akran etkileri, grup içindeki bazı üyelerin tercihlerinin diğerlerinin tercihleri üzerinde etkili olduğu belirtilir. Özellikle aynı yaş grubu için bu geçerlidir. Bu etkilerin en çok bilinen örnekleri gençliğe ait bir suç olarak bildiğimiz sigara içmedir ve bu durumda sigara içmeyi çekici kılan arkadaşlarının içiyor olmasıdır. Rol model etkileri ortaya çıkar grubun yaşlı üyelerinin belirgin özelliklerinin genç üyeler üzerindeki etkileridir (Durlauf, 2000, 3). Durlauf (2006), yoksul bölgelerde rol modellerinin olmayışı, çocukların daha düşük işgücü piyasası

beklentileri geliştirmesine ve dolayısıyla daha düşük eğitim beklentileri geliştirmesine neden olduğunu belirtmektedir. Başka bir ifadeyle, bu örnekte olduğu gibi sosyal etkileşimlerin, bölgeler arasındaki kalıcı eşitsizliği açıklayabileceğini savunmaktadır.

Bireylerin eğitim kararını ailenin gelir ve miras durumunun etkilemesine daha önce değinilmişti. Bunun yanında devlet tarafından belirlenen harç ücretleri gibi eğitim maliyeti oluşturan faktörler de eğitim kararı üzerinde etkilidir. Yeşilirmak (2008) ailenin miras durumu ve devlet tarafından belirlenen harç ücretlerinden yola çıkarak kurmuş olduğu çakışan nesiller modelinde öğrencileri aynı oranda sübvans e tmenin toplumun refahına olan etkisini araştırmıştır. Sonuç olarak ise, iki tane stabil denge bulmuştur ve bu stabil dengelerden birisi de fakirlik tuzağıdır. Burada görölen fakirlik tuzağının sebeplerinden birisi ise devletin kurumlarının geçmişin geleceğe taşıyıcısı durumunda olmalarındandır.

Fakirlik tuzaklarının açıklanmaya çalışılmasında oyun teorisi en çok kullanılan yöntemlerden biridir. Oyun teorisinde oyuncuların davranışları ve tercihleri göz önüne alınarak en iyi dengeye ulaşmak amaçlanmaktadır. Üyelik modelleri ayrıca bir koordinasyon başarısızlığı fikrini de getirmekte olup, bir grubun tüm üyeleri koordineli hareket edebiliyorsa, toplu olarak tercih ettikleri dengeyi elde edebilmektedirler (Ravallion, 2016, 27). Kurumsal fakirlik tuzakları başta olmak üzere fakirlik tuzaklarının başlıca sebepleri arasında koordinasyon başarısızlıkları görölmektedir (Polterovich, 2007; Bowles, 2006). Koordinasyon ve işbirliği mekanizması oyun teorik bir bakış açısının içerisinde yer almaktadır. Bu nedenle birçok fakirlik tuzağı koordinasyon oyunları kullanılarak oyun teorik olarak gösterilebilmektedir.

3. FAKİRLİK TUZAKLARININ MODELLENMESİ

3.1. Koordinasyon Oyunları ve Çoklu Denge

Oyuncuların hareketlerini koordine etmek durumunda kaldığı oyunlara koordinasyon oyunları adı verilir. Koordinasyon oyunlarını çoklu dengeye sahip oyunlardır. Bu şekildeki oyunlarda faydalı olan durum koordinasyonun sağlanmasıdır ve önemli olan seçilen stratejiler birbirleriyle uyumlu olmasıdır. Koordinasyon oyunlarında vurgulanan en önemli iki kavram yayılma (spillovers) ve stratejik tamamlayıcılık (strategic complementarity) kavramlarıdır. Yayılma kavramı getiriler seviyesindeki oyuncular arasındaki etkileşimi ifade ederken, stratejik tamamlayıcılık kavramı ise stratejiler seviyesindeki etkileşimleri ifade eder. Bir oyunda, tek boyutlu stratejileri seçen iki oyuncu olduğunu varsayalım. Bir oyuncunun stratejisindeki bir artış diğer oyuncuların getirilerini etkilerse, yayılma kavramı ortaya çıkacaktır (Cooper, John, 1988). Öte yandan bir oyuncunun stratejisindeki bir artışın diğer oyuncunun optimum stratejisini arttırması durumunda stratejik tamamlayıcılıklar ortaya çıkmaktadır (Bulow, Geanakoplos, Klemperer, 1985). Başka bir ifadeyle, bir oyuncunun optimal stratejisi diğer oyuncuların stratejileriyle pozitif bir ilişki içindedir ve bir oyuncu diğer oyuncuların hareketlerinden etkilenmektedir (Cooper, John, 1988).

Koordinasyon oyunlarının diğer bir özelliği de çoklu Pareto sıralı dengelere sahip olmasıdır. Bu tür oyunlarda pareto- etkin denge bireyler için en çok fayda sağlayan dentedir. Fakat pareto- etkin dengenin gerçekleşebilmesi için bireylerin kendi aralarında koordineli hareket etmesi gerekmektedir. Koordineli hareket ederlerse en yüksek faydayı elde edeceklerdir. Bu oyunlar çoklu dengeye sahip oldukları için birden fazla Nash dengesine sahiptirler ve bu dengeler getirdikleri faydalara göre sıraya konulur. Bu sıralama da en düşük fayda getiren denge noktasından koordineli hareket etmeden çıkılamıyorsa bu dengede koordinasyon başarısızlıkları oluşacaktır. Bu durum da makroekonomide ekonominin verimsiz bir dengede sıkışıp kaldığını gösterir. Burada ekonomide tüm oyuncular sonucun verimsiz olduğunu anlasalar dahi, her biri bağımsız hareket ettiği için, etkin Pareto dengesine ulaşmak için diğer oyuncuları koordine etmede yetersiz kalmaktadırlar. Dolayısıyla, bu durumda

ekonomi düşük bir Nash dengesinde dengeye gelerek tuzağa düşmüş olacaktır (Cooper, 1999).

Bir koordinasyon oyununda Nash dengesi kurulduğu zaman, pareto etkin başka bir denge olsa dahi Nash dengesinden başka bir dengeye geçmek oldukça zordur. Ekonomik kalkınmada bu durum koordinasyon başarısızlığı olarak ele alınmaktadır (Wydick, 2008, 23). Koordineli hareketin sağlanamaması sonucu oluşan koordinasyon başarısızlıklarının temel mekanizması bireylerin davranışlarının (örneğin diğer bireylerin üretimlerinden geçinmek ya da üretmek) dışsallıklar yaratmasıdır. Bu dışsallıklar diğerlerinin sadece refahını değil aynı zamanda kararlarını de etkilemektedir. Matsuyama (2005)'e göre bir ekonominin koordinasyon başarısızlıkları sebebiyle düşük seviyede durgun bir dengede saplanıp kalması durumunda, ancak ekonominin koordinasyonda başarılı hale gelmesiyle bu düşük dengeden kaçabilmesi mümkün olacaktır. Piyasalar kendi kendileri koordinasyonu sağlayamadıkları için gelişme sürecinin tetiklenmesi gerekmektedir ve düşük denge nedeniyle piyasalar en iyi dengeye ulaşmamaktadır (Hoff, 2000)

Koordinasyon oyununu bir örnek yardımıyla açıklayacak olursak iki oyuncuya sahip A ve B stratejilerini içeren bir oyunu ele alalım. Bu oyundaki oyuncular tüm toplumu temsil eden temsili ajanlar olsunlar. Verilen faydalar arasında $c > a > b > d = 0$ eşitliği bulunduğunu varsayalım. Tablo 1'de görüldüğü gibi bu varsayımlar altında oyunda iki tane denge oluşacaktır. İlk denge her oyuncunun A stratejisini seçmesi ile oluşacak olan (A,A) dengesidir. İkinci denge ise her oyuncunun B stratejisini seçmesi ile oluşacak olan (B,B) dengesidir. (B,B) dengesi (A,A) dengesine pareto üstündür. Burada hangi dengenin oluşacağı oyunların seçimine bağlıdır. Oyuncular A stratejisini seçtiği zaman en iyi strateji A olacaktır. Çünkü diğer oyuncular A stratejini seçmişken diğer oyuncunun sapması kazanç getirmeyecektir. Bir oyunda daha iyi bir denge varken daha düşük (A,A) dengesi gibi bir dengede saplanıp kalınması hali koordinasyon başarısızlıkları olarak adlandırılmaktadır.

Tablo 1: Koordinasyon Oyunu

		2. Oyuncu	
		A	B
1. Oyuncu	A	a, a	d, b
	B	b, d	c, c

Kaynak: Cooper, Russell. 1999. **Coordination Games**. Cambridge University Press'den uyarlanmıştır.

Koordinasyon başarısızlığı durumunda bir denge kurulduğu zaman diğer denge pareto üstün dahi olsa diğer dengeye geçmek oldukça güçtür. Çünkü bireyler tek başına hareket ederler, oysaki daha üstün bir dengeye geçebilmek için bütün bireylerin koordine bir şekilde hareket etmeleri gerekmektedir. Kalkınma ekonomisinde de, hane halkları ve/veya firmalar arasındaki koordinasyon başarısızlığı, ekonominin tuzak olarak adlandırılan daha düşük bir dengede sıkışıp kaldığı anlamına gelebileceği öne sürülmüştür (Ravallion, 2016, 422). Diğer bir ifadeyle koordinasyon başarısızlığı durumunda fakirlik tuzakları oluşmaktadır. Ayrıca koordinasyon başarısızlıkları ekonomide durgunluğa ve hatta toplu işsizliğe neden olabilmektedir (Cooper, 1999).

Koordinasyon oyunlarına örnek olarak mahkumlar çıkmazı oyunu, geyik avı oyunu ve cinsiyetler savaşı verilebilir. Fakirlik tuzaklarına yakalanmanın bir nedeni de koordinasyon başarısızlıkları olduğunu belirtmiştik. Bu nedenle birçok fakirlik tuzağı modeli de bu koordinasyon oyunlarından yola çıkarak kurulmuştur. Öncelikle koordinasyon oyunları örnekleri açıklanarak bu bağlamda kurulan fakirlik tuzağı modelleri açıklanmaya çalışılacaktır.

3.1.1. Mahkumlar Çıkmazı

Mahkumlar çıkmazı oyunu suç işlemiş olan iki bireyin suçu itiraf etmeleri ya da inkar etmeleri arasındaki yapacakları tercihe bağlı olarak kurulmuş bir oyundur. Bu oyunda her iki birey de suçu itiraf edebilirler, inkar edebilirler veya birisi itiraf ederken diğeri inkar edebilir. Burada oyuncuların her ikisinin de suçu inkar etmesi işbirliği yapmaları yani koordineli hareket etmeleri anlamına gelmektedir.

Tablo 2: Mahkumlar Çıkmazı Oyunu

		2.Oyuncu	
1. Oyuncu		İnkar	İtiraf
	İnkar	D, D	B, C
	İtiraf	C, B	A, A

Kaynak: Donduran, Murat. 2008a. **Statik Biçimde Oyunlar**'dan uyarlanmıştır.

Tablo 2’de mahkumlar çıkmazı oyunu gösterilmektedir. Oyunda A, B, C, D mahkum olunacak yıl sayısıdır ve bu yıllar arasındaki ilişkiyi şu şekilde varsayalım; $C < A < D < B$.

Her iki oyuncunun suçu itiraf etmesi sonucunda her mahkum A yıl kadar, her ikisinin inkar etmesi durumunda D yıl kadar, birinin itiraf etmesi diğerinin inkar etmesi durumunda itiraf eden B yıl inkar eden C yıl kadar mahkum olacaktır. Bu durumda oyuncuların işbirliği davranışından fayda sağlayacakları görülmektedir ancak bireyler itiraf etmeye yatkın olacaklardır. Çünkü oyuncular bireysel olarak düşünürlerse işbirliğinden cayarak suçu itiraf etmek inkar etmekten daha çok fayda sağlayacaktır. Bu durumda oyuncular için diğer oyuncunun ne oynayacağı önemini kaybederek oyuncular kendisi için en faydalı strateji olan itiraf stratejini seçeceklerdir. Dolayısıyla oyun için tek denge noktası (itiraf, itiraf) stratejilerinin oluşturduğu Nash dengesidir.

Oyuncular için en karlı olan işbirliği yaparak suçu inkar etmekten ikisi de cayarak suçu itiraf edeceklerdir. Oyuncular koordineli hareket etmiş olsalardı daha çok fayda sağlayacaklardır, ama kendilerini riske atmak istemezler. Eğer bu oyunun oyuncular arasında tekrar tekrar oynandığını düşünürsek, bireyler bu tekrarlar sonrasında birbirlerini tanımaları ve hamlelerini birbirlerinin davranışlarına göre ayarlamaları mümkün olabilecektir. Yani koordineli hareket edeceklerdir ve bu tekrarlar sonrasında işbirliği yapabilmeleri mümkün olacaktır.

Mahkumlar çıkmazı oyunundan faydalanarak kurulan fakirlik tuzağı modellerine örnek olarak sosyal fakirlik tuzağı modelini ve ormansızlaştırma modelini gösterebiliriz.

3.1.2. Cinsiyetler Savaşı

Diğer bir koordinasyon oyunu da cinsiyetler savaşıdır. Cinsiyetler Savaşı oyunu Tablo 3'te görüldüğü gibi operaya gitmek isteyen bir kadın ile boks maçına gitmek isteyen bir erkek arasındaki çatışmayı anlatır. Her iki oyuncu da aynı anda karar vermek zorundadır. Bu oyunda erkek boks maçına gitmeyi operaya gitmeye tercih ederken kadın da operaya gitmeyi boks maçına gitmeye tercih etmektedir. Fakat beraber zaman geçirmek de istemektedirler (Donduran, 2008a, 25).

Tablo 3: Cinsiyetler Savaşı Oyunu

	2. Oyuncu		
		Boks	Opera
1. Oyuncu	Boks	1, 1	0, 0
	Opera	0, 0	1, 1

Kaynak: Donduran, Murat. 2008a. **Statik Biçimde Oyunlar**.

Bu oyundaki oyuncular için mahkum strateji yoktur fakat iki tane Nash dengesi vardır. Bu iki denge, ikisinin beraber boks maçına veya ikisinin de beraber baleye gitmesidir. Diğer bir deyişle bu denge stratejileri (boks, boks) ve (opera, opera)'dır. Kadın için en iyi strateji eğer kocası da operaya gitmeyi tercih ederse operaya gitmek olacaktır, ancak erkek boks maçına gitmeyi tercih ederse kadın da boks maçına gidecektir. Aynı durum erkek için de söz konusudur. Diğer yandan oyuncular eğer önceliği kendilerine verirlerse erkek boks maçına kadın da operaya gidecektir. Bu durumda da rakibin hamlesine karşılık oyuncuların hiç biri en iyi tepkiyi veremeyecek olup, bu oyunda denge rakibinin davranışına göre en iyi tepkiyi veren ve her oyuncu tarafından oynanan strateji kombinasyonudur (Donduran, 2008a, 25).

3.1.3. Geyik Oyunu

Geyik oyunu da bir çeşit koordinasyon oyunudur. Bu oyunun kurgusu şu şekildedir; geyik avlamak isteyen bir grup avcı söz konusudur ve bu avcılar tek başına hareket ederlerse geyik değil sadece tavşan avlamayabilmektedirler. Her iki avcı da iki opsiyona sahiptir. Bu opsiyonlar birlikte hareket edip geyik avlamak veya bireysel hareket edip tavşan avlamaktır. Eğer tüm avcılar geyik avlamaya koyulursa, geyiği avlayıp eşit şekilde paylaşacaklardır. Fakat geyik avlamaya odaklanıldığı sırada

avcılardan birisi tavşan avlarsa geyik kaçacaktır ve yakalamak imkansızlaşacaktır. Avcılar geyik ve tavşan avlamak arasında tercihte bulunacaktır. Burada her avcıya düşecek geyik hissesi tavşandan daha fazla olduğu için geyik avlamak daha fazla fayda sağlayacaktır.

Geyik oyunu da diğer dengelerden daha iyi olan bir Nash dengesine sahiptir, fakat oyuncular sadece, diğer oyuncuların da aynı opsiyonu seçeceğine inanıyorsa bu denge noktasına götürecek olan opsiyonu seçecektir. Eğer diğer oyuncular bu opsiyonu seçmezse seçen oyuncular çok düşük bir fayda elde edecektir (Wydick, 2008, 22).

Geyik oyunu iki oyunculu bir oyun olarak matris biçiminde Tablo 4'te gösterilmektedir. Oyuncuların sahip olduğu geyik avlama opsiyonunu geyik, tavşan avlama opsiyonunu da tavşan olarak adlandırılın. Bu durumda ilk strateji her oyuncunun geyik avına çıkması ikinci strateji ise bunu takip eden tercih kendisinin tavşan avına çıkmasıdır. En son tercihi ise kendisinin geyik, diğer avcının tavşan seçmesidir yani eli boş dönmesidir.

Tablo 4: Geyik Oyunu

		2.Oyuncu	
		Geyik	Tavşan
1.Oyuncu	Geyik	2, 2	0, 1
	Tavşan	1, 0	1, 1

Kaynak: Wydick, Bruce. 2008. **Games in Economic Development**. Cambridge University Press'den uyarlanmıştır.

Bu oyunda da iki tane Nash dengesi vardır. Bu dengeler (geyik, geyik) stratejisi ile (tavşan, tavşan) stratejisidir. (Geyik, geyik) stratejisi için her oyuncu karşı tarafın geyik stratejisini seçeceğini düşünse kendisi de geyik stratejisini seçer. Karşı oyuncu da bu oyuncunun geyik stratejisinde kalacağını düşünse geyik stratejisini oynamaya devam eder. (Tavşan, tavşan) dengesinde ise karşı oyuncu tavşan yakalarsa oyuncunun kendisi de tavşan yakalamak isteyecektir. Çünkü bu durumda geyik yakalamak daha düşük bir fayda sağlayacaktır. Benzer olarak diğer oyuncu da bu oyuncunun tavşanda kaldığını bilse tavşan oynamaya devam edecektir. Diğer stratejilerin hiçbirisi Nash dengesi değildir. Çünkü karşı taraf geyik seçtiğinde tavşan oynanmayacak, tavşan seçtiğinde geyik oynanmayacaktır.

Bir çeşit fakirlik tuzağı olan göç tuzakları oyun teorik mekanizması geyik oyunu ile benzerdir.

3.2. Sosyal Fakirlik Tuzağı

Nesiller arası sosyal sermayenin aktarımında yapılan tercihler nedeniyle nesiller arası fakirlik tuzakları oluşmaktadır (Blanchenay, 2008). Toplumda nesiller arasında sosyal sermayenin aktarım mekanizması mevcuttur ve bu mekanizmaya göre bireylerin sahip oldukları refah bir önceki nesillerin kendilerine bıraktıkları zenginlikle doğru orantılıdır.

Blanchenay (2008) işbirliği yapılması durumunda bireylerin refah seviyelerindeki değişimi ele almıştır. Kurmuş olduğu modele göre bireyler işbirliği yapmaları durumunda daha fazla refaha sahip olacaklardır ve bu durumda çocuklarına daha iyi bir birikim bırakabileceklerdir. İşbirliği içinde olmayan ailelerde ise bu durumun aksi görülecektir ve bu aileler kısıtlı bir zenginliğe sahip olacaklardır. Bu durumda bu ailenin nesli daha düşük bir refah seviyesini içeren düzeyde dengeye gelecektir. Bu durum 'sosyal fakirlik tuzağı' olarak adlandırılır. Bu modelin temelinde mahkumlar çıkmazı oyunu vardır. Benzer bir sistemle kurulmuştur.

Sosyal fakirlik tuzağı modelinde verilmiş olan fayda değerleri arasındaki ilişki şu şekilde varsayılır; $b > c > d > a$.

Mahkumlar çıkmazı oyunundan yola çıkarsak Tablo 5'te görülen bu modelde denge (d, d) noktasındadır. Bireyler işbirliği yaparak daha yüksek bir fayda seviyesinde dengeye gelebilecekken işbirliği yapmayıp daha düşük bir fayda seviyesinde dengeye gelirler.

Tablo 5: Sosyal Fakirlik Tuzağı

	2. Birey		
1. Birey		Miras Bırakma (İşbirliği yapma)	Miras Bırakmama (İşbirliği yapmama)
	Miras Bırakma (İşbirliği yapma)	c, c	a, b
	Miras Bırakmama (İşbirliği yapmama)	b, c	d, d

Kaynak: Blanchenay, Patrick. 2008. **The Culture of Cooperation: A Social Poverty Trap.**

Blanchenay (2008) 'de kurulan model Galor ve Zeira (1993)'nin çalışması ile benzerlik gösterir. Galor ve Zeira (1993) beşeri sermayeye yapılan yatırımlar aracılığıyla gelir dağılımının makroekonomi içindeki rolünü analiz etmektedir. Geliştirilen modelde çeşitli refah dengeleri ortaya çıkmıştır. Bu modellerin temelinde ele alınan durum eğitime yapılan yatırımın yüksek gelir seviyesine ulaşmaya yardımcı olması ve dolayısıyla gelecek nesile daha fazla varlık bırakılacak olmasıdır. Bunun yanında, kusurlu borçlanma olduğu ve eğitim maliyetleri bölünemediği için yoksul bireyler beşeri sermayeye yatırım yapamayacaklardır. Beşeri sermayeye yatırım yapamadıkları için de çocuklarına düşük miraslar bırakacaklardır.

Bireylerin refah seviyelerinin belirlenmesinde bir önceki nesilden kalan mirasın önemi büyüktür. Çalışmada ele alınan modelde bireyler iki periyotta yaşamaktadırlar. Birinci periyotta bireyler ya beşeri sermayeye yatırım yaparak eğitimlerine devam ederler ya da vasıfsız olarak çalışırlar. İkinci periyotta ise bireyler vasıflı veya vasıfsız olarak eğitimi seviyelerine göre çalışmaya devam ederler.

3.3. Ormansızlaştırma Tuzağı

Gelişmekte olan ülkelerde çoğunlukla görülen diğer bir durum da doğaya zarar vermedir. Bu ülkeler o anki durumlarından kurtulabilmek için doğal kaynaklara kalıcı zararlar verirler ve bunun sonucunda kısa süreli bir rahatlama sağlasalar da sonrasında

daha kötü bir durumla karşılaşacaklardır. Doğal kaynaklara verilen bu zararlardan biri de ormanların kesilerek yok olmasıdır. Bu şekilde çevresel bozulmalar üzerine kurulan oyunların temelinde mahkumlar çıkmazı oyunu vardır ve benzer şekilde kurulmaktadır (Wydick, 2008, 26).

Tablo 6: Ormansızlaştırma Oyunu (Mahkumlar Çıkmazı)

		2. Çiftçi	
1. Çiftçi		Kesimi kısıtlamak	Maksimum kesim
	Kesimi kısıtlamak	3, 3	-1, 4
	Maksimum kesim	4, -1	0, 0

Kaynak: Wydick, Bruce. 2008. **Games in Economic Development**. Cambridge University Press.

Bu oyunda oyuncular çiftçilerden oluşmaktadır. Çiftçilerin iki tane stratejisi vardır, bunlar ağaçların kesimini kısıtlamak veya maksimum derecede ağaç kesmektir. Tablo 6'da görüldüğü gibi oyunda ikinci çiftçi ağaç kesimini kısıtlarsa birinci çiftçi için en iyi seçenek maksimum derecede ağaç kesmek olacaktır. Burada ağaç kesimi birinci oyuncu için baskın stratejidir. Benzer şekilde birinci çiftçi ağaç kesimini kısıtlayacak olursa ikinci çiftçi için en iyi strateji maksimum derecede ağaç kesimi olacaktır. Dolayısıyla ikinci çiftçi için de baskın strateji maksimum derecede ağaç kesmektir. Bunun sonrasında tek bir Nash dengesi oluşacaktır ve o da (maksimum kesim, maksimum kesim) dengesi olacaktır. Bunun sonucunda ise çiftçilerin faydaları sıfır olacaktır ve ormanlık alan çoraklaşacaktır.

Bu oyunun sonucunda her iki çiftçi de zarar görecektir. Burada çiftçiler ağaç kesimini ilk yaptıkları zaman kazançlı gibi görülebilirler fakat ağaç kesimi yenisi ekilmediği takdirde uzun vadede çok büyük kayıplara yol açacaktır. Çiftçiler burada bencilce bir davranış sergileyerek ağaçları kesmek yerine ağaç kesimini kısıtlasalardı ikisi de daha çok fayda elde edeceklerdir. Fakat çiftçiler işbirliği yapmamayı tercih etmişlerdir ve bunun sonucunu sıfır fayda ile hatta zarar görerek ödemektedirler.

Yoksul olan çiftçiler ağaçları keserek, toprakları verimsizleştirerek, maden ve enerji kaynakları gibi doğal kaynakları plansız kullanarak doğal kaynaklara geri dönüşü olmayan bir zarar vermektedir. Uzun vadede verilen bu zarar yoksul olan çiftçilerin daha da yoksul kalmasına neden olacak sonuçlar doğurmaktadır.

3.4. Yolsuzluk Tuzağı

Yolsuzluk tuzaklarının oyun teorik modellenmesinde koordinasyon oyunlarından cinsiyetler savaşı oyunu doğrultusunda gerçekleşmiştir (Wydick, 2008). Bu model koordinasyon oyunları doğrultusunda fakirlik tuzaklarının gösterileceği bir sonraki bölümde ele alınacaktır.

Yolsuzluk tuzaklarının temelinde de koordinasyon başarısızlıkları yer almaktadır. Yolsuzluğun en belirgin örneği de rüşvet alıp verme durumudur. Özellikle kamu kesimlerinde bu duruma sıkça rastlanır. Yolsuzluğun başlıca neden olduğu durum gelir dağılımında adaletsizliğe neden olmasıdır. Yolsuzluk durumu yeni bir şey keşfeden bireylerin ya da yeni bir iş kuran bireylerin patent alması lisans alması gibi durumlarda görülmektedir.

Yolsuzluk tuzaklarını gösterebileceğimiz bir oyun modelleyelim. Bu oyunda oyuncular işadamı ve kamu çalışanı olsun. Oyuncuların opsiyonları ise dürüst olmak, rüşvet vermek ve rüşvet almaktır. Bu oyuna göre, bir işadamı işyeri açabilmek için iş lisansı istiyor. Bu iş adamının iki tane stratejisi vardır. İş adamı dürüst olarak bürokrasi işlemlerinin uzun sürede yapılmasını kabul eder ve bekler, ya da beklemek yerine rüşvet vererek işlerini daha hızlı bir şekilde gerçekleştirebilir. Kamu memuru için de dürüst olmak veya rüşvet almak şeklinde iki tane strateji vardır.

Tablo 7: Yolsuzluk Oyunu (Cinsiyetler Savaşı)

	Kamu Çalışanı		
İş Adamı		Dürüst olmak	Rüşvet almak
	Dürüst olmak	3,1	0, -2
	Rüşvet vermek	-2, 0	1, 3

Kaynak: Wydick, Bruce. 2008. **Games in Economic Development**. Cambridge University Press.

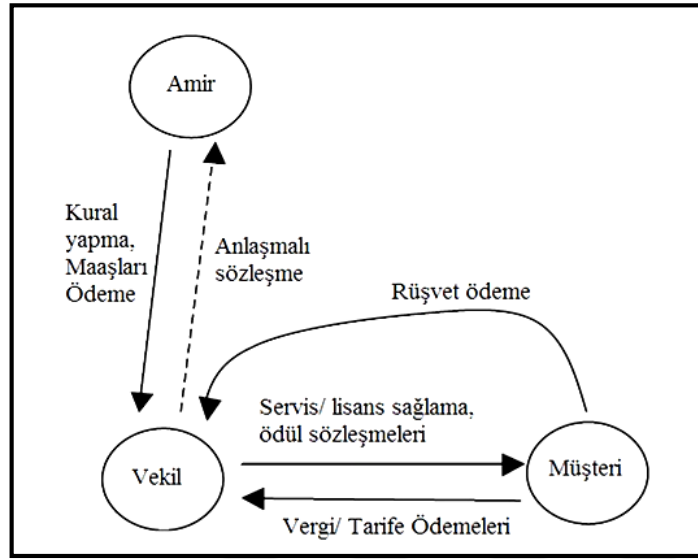
Bu oyunda iş adamı dürüst olursa kamu çalışanı da dürüst olacaktır. Çünkü kamu çalışanı dürüst olmayı değil de rüşvet yemeyi seçerse faydası düşecektir ve denge stratejisi (dürüst, dürüst) olacaktır. Öte yandan işadamı rüşvet vermeyi tercih ederse kamu çalışanı rüşvet almayı ya da dürüst olmayı tercih edecektir. Rüşvet almayı tercih ettiği takdirde yüksek bir faydaya sahip olacakken dürüst olursa faydası sıfır olacaktır.

Burada kamu çalışanının rüşvet alıp almaması içinde bulunduğu toplumun değer yargılarına bağlıdır. Bu durum toplumda hoş karşılanmıyorsa kamu çalışanı dürüst olmaya eğilimli olacaktır. Aksi durumunda ise iş adamı kamu çalışanının rüşvet alacağını biliyorsa rüşvet verir ve kamu çalışanı da alır. Bu durumda da Tablo 7’de görüldüğü gibi (Dürüst olmak, Dürüst olmak) ya da yolsuzluğun olduğu (Rüşvet vermek, Rüşvet almak) dengelerinin oluşturduğu iki tane Nash dengesi oluşacaktır.

Burada hangi Nash dengesinin oluşacağını tahmin etmek oldukça güçtür, fakat geçmişte oynanan oyunlar gelecekteki oyunlara yön verme eğilimindedirler. Koordinasyon oyunları hakkında kesin bildiğimiz oyuncular sonunda benzer davranışlara koordine olurlar (Wydick, 2008, 20-21).

Bunun yanında Becker (1968) yolsuzluğu suç ve ceza modeli yardımıyla fayda maliyet analizinde faydalanarak açıklamaktadır. Sonrasında ise asil- vekil modelleri kullanılarak yolsuzluk açıklanmaya çalışılmıştır (Lambsdorff, 2001, 2007; Aidt, 2003). Modelbürokrasiyi ve kamu kurumlarının modellemek için de kullanılmıştır (Lambsdorff, 2001, 5). Burada önemli olan diğer bir kavram asimetrik bilginin varlığıdır. Bu model amir-vekil modeli olarak da bilinmektedir. Amir-vekil modelinde bazı görevleri yerine getirmesi için bir iktisadi aktör amir olarak adlandırılmaktadır, ikinci bir iktisadi aktörü vekil olarak adlandırılmaktadır. Vekil benzerleri arasından seçilmiştir. Vekiller fırsat maliyetleri çerçevesinde en fazla net faydayı elde ettiği görevi yapmak istemektedirler. Dolayısıyla, vekilin fayda seviyesi rezervasyon seviyesi olarak kabul edilmektedir. Vekil çalıştırıldığında, çok iyi çalışıp çalışmayacağına karar vermek zorundadır. Vekilin çok çalışıp çalışmaması amirin elde edeceklerini etkilemektedir (Donduran, 2008b, 6).

Hükümet düzenlemeleri doğrultusunda bu model geliştirilirse amir vekili göreve atamaya yönelik kurallar oluşturur. Bunlar müşteri olarak adlandırabileceğimiz kesimle olan takas işlemini düzenlemeye yöneliktir. Burada takas olarak adlandırdığımız işlemler vergilerin ödenmesi, gümrük tarifeleri, hizmet ve lisans hükümleri veya sözleşmelerin ödüllendirilmesi şeklindedir. Bu çerçevede amaç en uygun düzenleyici sisteme karar vermektir. Burada çatışma amir ve vekil arasında görülmektedir. Şekil 5’Te bu durum açıkça görülmektedir. Kendi çıkarlarını korumak doğrultusunda davranan vekil müşterisi ile amirin bilgisi dışında işbirliğine gidip rüşvet alarak görevini yerine getirmektedir.



Şekil 5: Temel Amir- Vekil Modeli İçinde Yolsuzluk

Kaynak: Lambsdorff, J. 2001. How corruption in government affects public welfare: A review of theory, Center for European, **Governance and Economic Development Research Discussion Papers 9**, University of Goettingen, Department of Economics.

Asilin temel sorunu, ilişkilerine özgü olan bilgi asimetrisidir. Asil - özellikle yolsuzluğun yaygın olduğu bilinen kamusal alanda - vekilin faaliyeti hakkında özellikle de üretken veya verimsiz karakteri hakkında, vekilin kendisinden çok daha az bilgiye sahiptir. Vekil, asili yanıltmakla veya en azından yozlaşmış davranışını ortaya çıkarmayı zorlaştırmakla ilgilenmektedir. Vekil yozlaşmış ise, zor veya daha kesin olarak, bunu tespit etmek pahalıya mal olmaktadır (Szántó, 199, 630).

Öte yandan oyun teorik olarak sinyalleme oyunlarından faydalanarak bürokratik oyun şeklinde modellenmiş yolsuzluk modelleri vardır. Bu modelde bürokrat ve müşteri arasında sinyalleme oyunu kurulmuştur. Müşteri burada tam bilgiye sahiptir ve kendi tipini biliyordur ve yolsuzluk hakkındaki tutumunu belli eden mesaj gönderir. Bürokratın ise nötr olduğu varsayılır ve bürokrat müşteri tarafından gelen mesajı gözlemleyerek dürüstlük ve yolsuzluk yapmak arasında kendisine en çok fayda getiren durumu seçecektir (Correani, 2004).

3.5. Göç Tuzağı

Bir bireyin refahının belirlenmesinde içinde bulunduğu toplumun yaşam şeklinin ve koşullarının etkisi vardır. Bir dönem oldukça yüksek oranda görülen göç olgusu birçok gelişmekte olan ülkede görülmektedir. Çoğunlukla kırsal alanlardan kentlere yapılan göçler önemli orandadır. Bunun sebebi de kırsal alanların birçok bakımdan eksik olmasıdır.

Bu şekilde kırsal alanlardan kentlere yapılan göçler geyik oyunundan yola çıkılarak modellenmektedir. Tablo 8’de görüldüğü gibi bu göç oyununda oyuncular iki tane köylü olsun. Bu oyuncular göç etmek anlamına gelen “git” ve köyde kalmak anlamına gelen “kal” olmak üzere iki tane opsiyona sahip olsunlar.

Tablo 8: Göç Oyunu (Geyik Oyunu)

	1. Köylü		
2. Köylü		Git	Kal
	Git	3, 3	-2, 1
	Kal	1, -2	1, 1

Kaynak: Wydick, Bruce. 2008. **Games in Economic Development**. Cambridge University Press.

Bu iki köylü de köyden kente göç etmeyi düşünmektedirler. Eğer ikisi de köyde kalırsa düşük faydayı (1,1) elde edeceklerdir. Çünkü köyde kalmaları demek köylülerin gelirlerinde ve refahında herhangi bir artışın oluşmaması demektir. Eğer ikisi de göç ederse en yüksek faydayı (3,3) sağlayacaklardır. Bu durumda da oyuncular kente göç edeceklerdir ve burada birbirlerine yardım edeceklerdir. Şöyle ki göç kararını koordineli bir şekilde alacakları için beraber göç edip geçim masraflarını paylaşacaklardır. Bununla beraber birbirlerine iş bulmakta yardım edecekler ve birbirlerine destek olacaklardır. Bu durumda kazançları daha yüksek olacaktır. Eğer köylülerden biri göç ederken diğeri kalırsa daha kötü bir denge ile (1,-2) ve ya (-2,1) dengeleri ile karşılaşacaklardır. Birinci köylü göç edip ikinci köylü kalırsa birinci köylü tek başına göç etmiş olduğu kentte ayakta kalmakta zorlanacaktır. Sonrasında köyde sahip olduğu refah düzeyinin de aşağısında bir düzeyde (-2, 1) refaha sahip olduğunu görürüz. Aynı durum ikinci köylünün göç edip birinci köylünün köyde kalması durumunda da geçerlidir.

Dolayısıyla her iki oyuncu da (Git, Git) ya da (Kal, Kal) stratejilerini seçecektir. (Git, Git) stratejisi (Kal, Kal) stratejisine pareto baskındır. Bu oyunda (Kal, Kal) stratejisi herkes için en iyi olan stratejidir çünkü oyunculardan biri göç etse ve ya kalsa da diğer oyuncunun kalması durumunda diğer oyuncunun faydası aynı durumda kalacaktır. Bu durumda fakirlik tuzağı dengesi (Kal, Kal) dengesi oluyor ve bu oyuncular için bu tuzaktan kurtulmanın yolu koordineli bir şekilde hareket edip kente göç etmektir (Wydick, 2008).

3.6. Eğitim Tuzağı

Koordinasyon başarısızlıkları sonucunda oluşan diğer bir fakirlik tuzağı da eğitim tuzağıdır. Eğitim tuzakları bireylerin eğitim kararlarını verirken içinde bulunduğu toplumun etkisi altında kalarak yanlış kararlar vermesi nedeniyle oluşmaktadır.

Çocukların eğitim kararı verilirken öncelikle çocukların içinde yaşadığı, büyüdüğü çevre önemlidir. Bunun yanımda ailenin eğitim durumu ve geliri de çocuğun eğitim seviyesini etkileyen diğer bir durumdur. Aileler çocuklarının eğitim durumlarına karar vermeleri sırasında oluşan koordinasyon başarısızlıkları fakirlik tuzaklarına neden olacaktır. Fakirlik tuzaklarına neden olan bu davranışları modelleyelim.

Tablo 9: Koordinasyon Başarısızlığı/ Eğitim Oyunu

		X ailesi		
		İlkokul	Lise	Üniversite
Y ailesi	İlkokul	1, 1	1, -3	1, -5
	Lise	-3, 1	3, 3	3, -1
	Üniversite	-5, 1	-1, 3	5, 5

Kaynak: Wydick, Bruce. 2008. **Games in Economic Development**. Cambridge University Press.

Oyunda oyuncular X ve Y ailesi olsun. Aileler için ilkokul, lise ve üniversite olmak üzere üçer tane stratejileri olduğunu varsayalım. Rasyonel aileler, çocukları için buldukları topluluktaki diğer çocukların eğitim seviyeleri kadar eğitim aldırma isterler. Eğer çevresindeki herkes çocuklarını okula gönderiyorsa aileler de göndermeyi tercih edeceklerdir.

Bu koordinasyon oyununda (İlkokul, İlkokul), (Lise, Lise) ve (Üniversite, Üniversite) olmak üzere üç tane Nash dengesi vardır. Dengeler Pareto sıralıdır: Eğer herkes üniversiteyi seçerse, örnekteki herkes daha iyi kazanacak, fakat yine de beklentiler önemlidir. Güven eksikliğinde diğerleri çeşitli tercihler yapabilirler fakat ilkokul herkes için en iyi tercihtir. Tablo 9’da da görüldüğü gibi bir birey için optimal strateji ilkokul stratejidir. Çevrede de ilkokuldan sonra okula gönderme oranı azsa ve ilkokuldan sonrasını okumayacaklar diye bir beklenti içerisindeyse aileler herkes için ilkokulu bitirmek en iyi strateji olacaktır. Halbuki burada en çok fayda getiren strateji çocukların üniversiteye gönderilme kararının verilmesidir. Çünkü tabloda da görüldüğü gibi aileler en yüksek faydayı (üniversite, üniversite) stratejisinde elde edeceklerdir. Fakat bunun için arada iyi bir koordinasyona ihtiyaç vardır. Aileler üniversite kararını koordineli bir şekilde vermelidir ve bu gerçekleşemediği zaman çocukların eğitimi konusunda bir koordinasyon başarısızlığı oluşmaktadır. Koordinasyon başarısızlığı altında oluşan bu denge (ilkokul, ilkokul) dengesidir. Bu denge rasyonel olarak iyi gözükürken toplum için bakıldığında daha iyi bir dengenin var olmasına rağmen düşük bir dengede bulunmadır ve toplum için faydalı değildir.

Eğitimin içinde bulunduğu çevreye göre verilmesi durumu diğer yandan içinde bulunulan çevrenin emek gücünün de belirlenmesinde önemlidir veya bu emek gücü de eğitimin belirlenmesinde belirleyici bir rol üstlenecektir. Şöyle ki eğer ailelerin yaşadığı çevrede genellikle kalifiyeli işgücü aranıyorsa aileler çocuklarını okula göndermekten yana iken kalifiyeli işgücüne ihtiyaç duyulmadığı çevrelerde çocuklarını okula göndermeme daha yaygındır. Gelişmekte olan birçok ülkede çocuklar okula devam etmediği zaman ya aileleri için ya da başka birileri için çalıştırılmaktadırlar. Çocuk emeğinin medeniyetin olduğu ilk zamanlardan beri var olduğu söylenebilir. Özellikle endüstri devrimi sırasında bu durum iyice ortaya çıkmıştır ve günümüze kadar gelişmekte olan ülkelerde süregelmiştir (Wydick, 2008, 41-42).

4. FAKİRLİK TUZAKLARI ÖRNEKLERİ

Fakirlik tuzakları birçok ülkede ülkelerin yapısal, coğrafi ve sosyal durumları gibi birçok nedenle görülmektedir. Bu bölümde ülkelerin içinde buldukları fakirlik tuzakları literatürde yer alan modeller yardımı ile açıklanmaya çalışılacaktır. Bu modeller daha çok beşeri sermaye, klientalizm, yolsuzluk ve doğal kaynaklar temelli oluşturulan fakirlik tuzakları modelleridir. Bununla birlikte fakirlik tuzakları yoğun olarak Afrika ülkelerinde görülmektedir.

4.1. Beşeri Sermaye

Tarihsel olarak, beşeri sermaye birikimi, insanların yoksulluktan kaçtığı birincil kanal olmuştur (Deaton 2013 ve Fogel 2004'den aktaran Barrett, Garg, McBride, 2016, 13). Ancak yoksulluk, beşeri sermaye birikimini engelleyen koşulları da devam ettirebilir. Böyle bir durum ortaya çıktığında ve özellikle düşük beşeri sermayenin etkileri geri alınamaz olduğunda fakirlik tuzakları oluşacaktır (Barrett, Garg, McBride, 2016, 13).

Beşeri sermaye, üretime katılan bireylerin sahip olduğu insanın niteliğini vurgulayan bilgi, tecrübe, beceri ve dinamizm gibi pozitif değerlerden oluşmaktadır. İşgücü tarafından beşeri sermaye birikiminin, emek verimliliğini arttırdığına ve böylece daha fazla ekonomik büyümeyi desteklediğine inanılmaktadır. Bu nedenle beşeri sermaye üretimde önemli bir faktör olarak kabul edilmiştir (Tansel, Güngör, 1997, 531). Bununla birlikte beşeri sermaye üretimde kullanılan diğer faktörlerin daha verimli değerlendirilmesini sağlayarak yeni teknolojilere ve bu teknolojilerin rasyonel bir şekilde kullanılmasına olanak vermektedir. Böylece ekonomik faaliyetlerdeki rasyonelliğin artmasıyla ülke ekonomisinin daha hızlı kalkınmasını sağlamaktadır.

Beşeri sermayenin verimliliğini artırmanın en etkili yolu eğitim yatırımları olmakla birlikte beşeri sermayeyi sadece eğitim yatırımları ile sınırlandırmak olası değildir. Eğitimin yansıra beyin göçü, dinamik nüfus miktarı, sağlık gibi diğer faktörler de beşeri sermaye birikimini etkileyen faktörlerdendir (Karagül, 2003, 81). Üretim sürecinde yer alan bireylerin yeteri kadar eğitilebilmesi ve sağlıklı olabilmesi için ülkelerin kaynaklarının yeterli olması gerekmektedir. Şayet ülke kaynakları yeterli

değilse bu bireyler yeterli eğitim ve sağlığa sahip olamayacaklarından yeterince bilgi üretemeyeceklerdir. Bu da beyin göçüne yol açmakla birlikte ülkede bilginin üretilmemesi beşeri sermaye birikiminin sağlanamamasına neden olmaktadır. Bu da teknolojik yeniliklerin meydana gelmesini engellemektedir. Beşeri sermaye yoksulluğunun sağlanamaması da bir kısır döngüye neden olmaktadır (Tiryakioğlu, 2008, 328-329). Beşeri sermaye dağılımındaki dengesizliklerden ve eşitsizliklerden kaynaklanan fakirlik tuzakları olarak çoğunlukla eğitim tuzakları, nesiller arası oluşan tuzakları ve teknoloji tuzaklarından bahsedilmektedir. Yapılan çalışmalarda eğitim tuzaklarının nesiller arası transfer tuzaklarına neden olduğu da görülmektedir.

Galor ve Zeira (1993) çalışmasında örtüşen nesiller ve nesiller arası fedakarlık ile açık ekonomilerde bir denge modeli geliştirir. Tek bir ürün, beceri yoğun veya vasıfsız yoğun bir işleme üretilmektedirler. Bireyler iki dönem yaşamakta olup ilki, insan sermayesine yatırım yapabilir ve eğitim alabilir ya da vasıfsız olarak çalışabilirken ikinci dönemde, eğitim seviyelerine göre yetenekli veya vasıfsız olarak çalışmakta, tüketmektedir. Bireylerin potansiyel yetenekleri ve tercihleri bakımından aynı olduğu ve yalnızca miras kalan servetlerine göre farklılık gösterdiği varsayılmaktadır. Hanedanların ekonomik dinamiklerini başlangıç servetine bağlı olduğu gösterilmiştir. Tüm kuşakların beşeri sermayeye yatırım yaptığı, yetenekli olarak çalıştığı ve büyük bir miras bıraktığı zengin hanedanlar ile insanların daha az miras aldıkları, vasıfsız olarak çalıştıkları ve çocuklarına daha az miras bıraktıkları fakir hanedanlar vardır. Dolayısıyla, servetin başlangıçtaki dağılımı, bu iki hanedan grubunun ne kadar büyük olduğunu ve dolayısıyla ekonomideki uzun vadeli dengenin ne olduğunu belirlemektedir. Zenginlik dağılımı, bu nedenle kısa ve uzun vadeli sonuçları da beraberinde getirmektedir.

Bununla birlikte Galor ve Tsiddon (1996) beşeri sermaye dağılımı, teknolojik ilerleme ve ekonomik büyüme arasındaki etkileşimi analiz etmektedir. Beşeri sermayenin oluşumunun, ekonomik kalkınma modelinin belirlenmesinde önemli bir faktör olduğunu savunuyor. Çalışma, beşeri sermaye dağılımının, gelir dağılımının ve ekonomik büyümenin evrimsel modelinin, yerel bir ev ortamı dışsallığı ile küresel bir teknolojik dışsallık arasındaki etkileşimle eşzamanlı olarak belirlendiğini göstermektedir. Galor ve Tsiddon (1996), beşeri sermaye ve ailedeki yetenekler ve gelirdeki göreceli farklılıkların bir nesilden diğerine geçebileceğine değinmekte olup

beşeri sermayenin başlangıçtaki dağılımından, eğitime yapılan toplam yatırım ile uzun vadeli üretim seviyesine bir bağlantı sağlamaktadır.

Eğitimin finanse edilmesiyle beşeri sermaye birikimi bağlamında ortaya çıkan fakirlik tuzakları birçok kuşak için devam edebilir. Ceroni (2001) bireysel beşeri sermaye birikimi ile ilişkili yoksulluk tuzaklarının ortaya çıkmasını ve bu tuzakların kalıcılığını analiz etmekte olup beşeri sermayenin eşitsiz dağılımının birikim sürecini nasıl yavaşlattığını ve toplam çıktı üzerinde uzun süreli etkileri olduğunu araştırmaktadır. Ebeveyn ve çocuktan oluşan nesiller boyu bir ekonomi varsaymaktadır. Modelde her ajan yetenekle doğup iki dönem yaşamaktadır. Ceroni (2001)'e göre ajanlar kararlarını sadece hayatlarının ikinci döneminde almaktadır. Ajanlar genç iken ebeveynleri onlara eğitim fırsatını sunabilir ve ajanlar eğitilebilirler. Ajanlar beşeri sermayeyle orantılı bir gelir elde ederler ve faydalarını en üst düzeye çıkarmak için bu geliri aile tüketimi ile çocuklarının eğitimi arasında nasıl tahsis edeceklerine karar verirler. Eğitim harcaması özel olarak edilmekte olup ailenin geliri ile sınırlıdır.

Bununla birlikte Ceroni (2001), eğitimin özel olarak finanse edilmesi ve tüm ajanların aynı yetenekle doğması durumunda, beşeri sermayenin dağılımındaki kalıcı eşitsizliğin ve başlangıçtaki eşitsizlik ile istikrarlı dengedeki toplam gelir arasındaki negatif bir ilişkinin varlığından yola çıkarak yoksulların beşeri sermaye üretim teknolojisindeki dış büyüklüklerin bulunmadığı durumlarda eğitim harcamalarını artırmak için nispeten daha yüksek getirilere ihtiyaç duyacaklarını göstermektedir. Fakirlik tuzakları, fakirlerin sonsuza dek beşeri sermaye dağılımının alt kuyruğunda kilitli kaldığı durumlar olarak tanımlanmaktadır. Bu analize göre, eğitim özel olarak finanse edildiğinde beşeri sermaye birikimi bağlamında ortaya çıkan fakirlik tuzakları birçok nesiller için devam edebilir ve beşeri sermayenin ilk dağıtımının toplam dinamikler üzerindeki uzun süreli etkilerini ima etmektedir. Kamu eğitim sisteminin getirilmesinin etkilerini inceleyerek eğitime eşit erişimin belirli bir ülke içindeki eşitsizliği azaltsa da, ülkeler arasında uzun vadeli gelir eşitsizliğini artırabileceğini göstermektedir.

Carrera (2009) ise gelişmekte olan birçok ülkede, kaliteli bir eğitim sistemi üretme konusundaki büyük çaba ekonominin performansını etkilememiştir. Örneğin, Uruguay ve Arjantin, yüksek vasıflı bir işgücü oluşturmak için kamu eğitimine büyük yatırım yapmışlardır. Ancak bu çabaya Ar-Ge'ye firmaların yaptığı benzer bir yatırım eşlik etmemektedir. Bunun nedeni, bu ülkelerin korumacı olmaları ve Ar-Ge

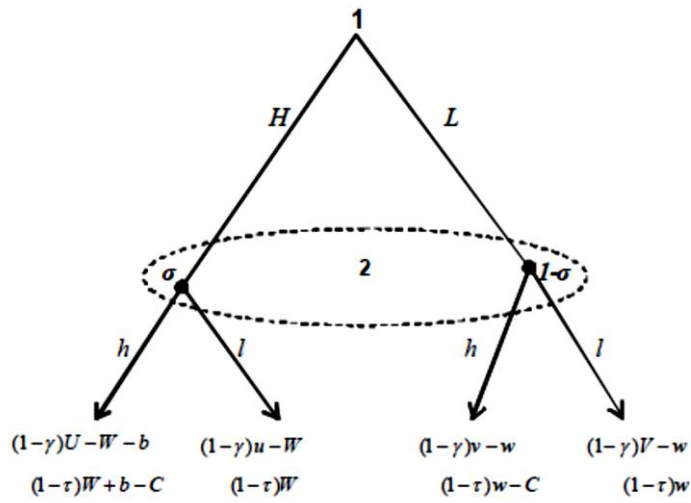
departmanlarını geliştirmek için rekabetçilik teşviklerinin olmamasıdır. Bu başarısız girişimden sonra, eğitimdeki harcamalar azalmıştır (Ros, 2001'den aktaran Carrera, 2009, 16).

Santos (2009), Ceroni (2001)'in çalışmasında yola çıkarak oluşturduğu çalışmada eşit olmayan bir ilk gelir ve beşeri sermaye dağılımı ile çocuklar arasındaki eğitim kalitesindeki farklılıkların gittikçe daha az avantajlı sosyal sektörler olmasından kaynaklanan fakirlik tuzağı modelini araştırmaktadır. Bu model, eğitim kalitesini eşitlemeye yönelik politika odaklı olup, uzun vadede başlangıçtaki eşitsizlikleri azaltma potansiyeline sahip olduğunu öne sürmektedir.

Nesiller arası tuzağın olduğu diğer bir durum da nesiller arası sosyal sermayenin aktarımında görülmektedir (Blanchenay, 2008, 1). Çalışmalarında işbirliği yapılması durumunda bireylerin refah seviyelerindeki değişimi ele almışlardır. Kurmuş oldukları modele göre bireyler işbirliği yapmaları durumunda daha fazla refaha sahip olacaklardır ve bu durumda çocuklarına daha iyi bir birikim bırakabileceklerdir. İşbirliği içinde olmayan ailelerde ise bu durumun aksi gözükülecektir ve bu aileler kısıtlı bir zenginliğe sahip olacaklardır. Bu durumda bu ailenin nesli daha düşük bir denge düzeyinde dengeye gelecektir. Bu durum bu çalışmada 'sosyal fakirlik tuzağı' olarak ele alınmıştır. Bu çalışmada kurulan model Galor ve Zeira (1993)'nin çalışması ile benzerdir.

Carrera (2009) çalışmasında ekonomideki bireylerin davranışlarının ekonomiyi düşük ya da yüksek bir dengeye götürebileceği evrimsel bir oyunu incelemektedir. Model sinyalleme oyunu şeklinde kurulmakta olup "liderler ve takipçiler" olmak üzere iki asimetric popülasyonu temsil etmektedir. Evrimsel oyun, sadece liderin özel bilgilerin bulunduğu bir sinyalleme oyunu şeklinde kurulmaktadır. Lider önce hareket eder; Takipçi, kendi eylemini seçmeden önce liderin eylemini gözlemler, ancak liderin türünü gözlemler. Ekonominin düşük ve yüksek profilli olmak üzere farklı profildeki oyuncuların oluştuğunu varsaymaktadır. Vektörler (H,L) ; (h,l) , strateji uzayı, s_i , alt- popülasyon $i=1,2$ olduğunu ve sinyalleme oyunda 2. Alt popülasyondan olan oyuncu takipçi ve 1. alt popülasyondan olan oyuncu liderdir. Oyun 2. Alt popülasyonu temsil eden oyuncu ile evlenebilecek olan 1. Alt popülasyonu temsil eden oyuncu ile başlar.

Burada karlı sonuçlar elde etmek için, $\pi_i((H, L); (h, l))$, oyuncu 1, oyuncu 2'yi stratejik tamamlayıcılık altında çalıştırmalıdır. Bu bakımdan H-tipi ile bir h-tipi oyuncunun eşleştirilmesi l-tipi ile eşleştirilmesinden daha karlıdır. Benzer şekilde, L-tipi bir oyuncunun l-tipi ile eşleştirilmesi h-tipi ile eşleştirilmesinden daha karlıdır. Burada takipçi liderin tipini bilmemekte ve sadece σ olasılıkla H-tipinde olabileceğini, $(1 - \sigma)$ olasılıkla da L-tipinde olabileceğini varsaymaktadır. Takipçi, L tipi olmaya karar vermenin sıfır maliyeti olduğu halde, eğitim masrafı veya C eğitim masrafıyla karşı karşıya olan h tipi olmaya karar verir. Karar ağacı şekil 6'da gösterilmektedir.



Şekil 6: Karar Ağacı

Kaynak: Carrera, E.S. 2009. The Evolutionary Game of Poverty Traps. **Department of Economics University of Siena 555**, Department of Economics, University of Siena.

Oyuncu 1 ve 2 sırasıyla γ ve τ ile temsil edilen bir gelir vergisiyle karşı karşıyadır. Oyuncu 1'in brüt faydası, H tipi olması durumunda U veya u'dur ve L tipi olması durumunda ise sırasıyla yüksek veya düşük profilli takipçilerle eşleşmesine bağlı olarak V veya v'dir. h-tipi takipçi H tarafından işe alındığında geliri W iken, L tarafından işe alındığında ise w gelir elde eder. Fayda ve gelirlerin ilişkisi şu şekildedir;

$$U > u; V > v \text{ ve } W > w \quad (1)$$

Bu durumda 2. oyuncu h-tipinde olmayı seçerse beklenen kazancı (payoff) E^h şu şekildedir;

$$E^h = \sigma((1 - \tau)W + e) + (1 - \sigma)(1 - \tau)w - C \quad (2)$$

Eğer 2. oyuncu l-tipini seçerse beklenen kazancı şu şekilde olacaktır;

$$E^l = (1 - \tau)(\sigma W + (1 - \sigma)w) \quad (3)$$

Bu durumda eğer $E(h) > E(l)$ ise 2. Oyuncu h-tipini seçecektir ve bu da ancak σ yeteri kadar büyükse gerçekleşecektir;

$$\sigma \geq \frac{C}{e} \quad (4)$$

Burada $\frac{C}{e} \in (0,1)$ oranı “eğitim maliyeti- ücret etkinliği” olmak üzere, bu tür bir değeri azaltmak için, eğitim maliyetleri (C) düşürülmeli ya da verimlilik ücretlerinin (e) sinyalini arttırmalıdır.

Sonuç olarak oyunda ilki karma stratejiler ve diğer ikisi ise;

$$\left\{ H, h, \sigma \geq \frac{C}{e} \right\} \quad \left\{ L, l, \sigma < \frac{C}{e} \right\} \quad (5)$$

Model, insanlar alternatiflerinden daha iyi olan bir türe doğru çekim eğiliminde olduğu sürece uygulanmaktadır (Carrera, 2009, 3-6). Carrera (2009) bu çalışmasında dengeyi hem kendini doğrulayan hem de evrimsel olarak kararlı stratejiler olarak bulmaktadır. Ayrıca, takipçilerin taklit edici davranışları göz önüne alındığında, fakirlik tuzağının aşılmasının, yüksek profilli ekonomik ajanların sayısının "eğitim maliyet-verimlilik ücretleri" oranına eşit bir eşik değeri bulunduğunu göstermektedir.

Knight, Shi, Quheng (2007) Çin'in kırsal bölgesi için 2002 yılına ait ulusal bir hane halkı anketinden elde edilen verilerle fakirlik tuzaqları ve eğitim arasındaki ilişkiyi araştırmaktadırlar. Çoğu yoksul kırsal toplumla kıyaslandığında Kırsal Çin'de okula kayıt oranı yüksektir, ancak eğitim kalitesi büyük ölçüde farklılık göstermektedir. Çalışma üç çerçevede ele alınmaktadır. Bunlardan ilki okula kayıt olmanın belirleyicilerinin araştırılmasıdır ve bunun sonucuna göre yoksulluk hem eğitimin niteliğini hem de miktarını olumsuz yönde etkilemektedir ve bu da fakirlik tuzağına katkıda bulunmaktadır. İkinci olarak eğitimin etkileri incelenmektedir. Eğitime geri dönüşlerin neden ve niçin hane halkına ve toplum gelirine göre değiştiğini gösterir ve bu da fakirlik tuzağına katkıda bulunur. Üçüncüsü ise bir sistem olarak şu soruyu ortaya koymaktadır; Eğitim, yoksulluğun kısır döngüsünü kırabilir mi? Yoksulluk

analizi ve eğitim politikası için çıkarımlar dikkate alınmaktadır. Hanelerin fakirlik tuzaklarına yakalanmalarının kolay olduğu hipotezinden yola çıkmaktadırlar.

Çin için yapılan bu çalışmada gelirin düşük olması, hane halkı tarafından eğitime yapılan yatırımları sınırlamaktadır. Ebeveynlerin düşük eğitim seviyesine sahip olması, toplumun düşük eğitim seviyesine sahip olması gibi, okula kayıt olmayı engellemektedir. Ayrıca hem düşük gelir hem de düşük eğitim sağlık durumunu olumsuz etkilemektedir; sağlık durumunun kötü olması ise sırayla geliri azaltır ve kayıt yaptırmayı engellemektedir. Öte yandan hane halkının ve aynı zamanda toplumun gelirinin düşük olması, eğitim kalitesini düşürmektedir. Düşük eğitim kalitesi de kaydı engellemektedir. Hem düşük miktarda eğitim hem de düşük eğitim kalitesi eğitimin gelir faydalarını azaltır. Aynı zamanda düşük gelir, düşük eğitim ve sağlık durumunun kötü olması, yoksulluğun kapsamlı bir göstergesi olarak görülebilecek olan öznel refahı azaltmaktadır. Bu gibi ilişkilerin bazıları kısa vadeli olarak görülürken bazıları ise nesiller boyunca aktarılır, bu da hane halkı yoksulluğunun yıllar boyunca kalıcı olabileceğini ima etmektedir (Knight, Shi, Quheng, 2007, 38). Bununla birlikte Knight, Shi, Quheng (2007), eğitim yoksulluğunun ve gelir-fakirlik tuzağının çözümünün kurumsal reformlar olduğunu belirtmektedirler. Vergi gelirinin daha yüksek seviyelerden hükümetin alt kademelerine ve daha düşük devlet kademelerinden hane halklarına dağıtılmasının daha fazla olması gerektiğini ve bu yeniden dağıtımların da fakirlere yönelik olması gerektiğini ifade etmektedirler.

Eğitim konusunda yapılan geleneksel çalışmalar, yoksulları yoksulluktan kurtarmada eğitimin yararlarına ve yoksulların eğitimi göze alamadığı durumlarda oluşan kısır döngüye odaklanırken Zhang (2014) çalışmasında aynı zamanda, geri dönüş elde etmeden eğitime büyük yatırım yapan ailelerin içinde bulunduğu fakirlik tuzağına da odaklanarak geleneksel görüşe katkıda bulunmaktadır. Çin'de eğitim politikaları önemli reformlardan birisidir ve eğitim reformunun temel amacı, tüm çocuklar için ücretsiz temel eğitim sağlamaktır. Bununla birlikte, yükseköğrenim maliyetleri ve yoksul öğrenciler arasında yüksekokulu bırakma sorunu çözülememektedir. Çin'in batı bölgelerinde yapılan geniş çaplı bir anketten elde edilen veriler, yükseköğrenim maliyetinin düşük ve orta gelirli ailelerin karşılanabilirliğinin çok ötesinde olduğunu göstermektedir. Bu durumda da bu aileler çocuklarını eğitmek için borç para alma veya borçtan kaçınma arasında ikilemde kalmaktadır. Başka bir ifadeyle aileler eğitime

yatırım yapıp yapmama kararları arasında kalmaktadır. Ailenin eğitime yatırım yapamaması, ailenin nesiller boyunca yoksulluğunu sürdürerek fakirlik tuzağını güçlendirmektedir. Batı Çin’de 2004-2005 yıllarında yapılan anket çalışmasından elde edilen verilerin kullanılmasıyla oluşturulan çalışmada kurulan regresyon, ailelerin eğitim yatırımı konusundaki kararının çocukların cinsiyetine, ebeveynlerin eğitim seviyesine ve hane halkı gelir seviyesine bağlı olduğunu göstermektedir. Daha iyi eğitilmiş hane reisi olan ailelerin, çocukların eğitimine yatırım yapmaya daha istekli oldukları görülmektedir. Çalışmanın diğer önemli bir sonucu da ailelerin eğitim yatırımı konusundaki kararının, çocukların eğitim sürecinin ilk aşamalarında yapıldığıdır. Kızların fakir ailelerde eğitim görme şansları daha düşük olmakla birlikte eğer aileler kız çocuklarını eğitmeye karar verirse, yükseköğrenim alma konusunda erkeklerle aynı durumdadırlar. Benzer şekilde, düşük gelirli ailelerden gelen çocukların okula gitme ya da okulu erken bırakma eğilimi daha yüksektir. Ancak aile yoksul da olsa çocukların eğitimlerine yatırım yapmaya karar verdiği sürece, çocukların yükseköğrenim alma durumları zengin ailelerin çocuklarından farklı değildir (Zhang, 2014, 10).

Pohan ve Vitale (2016) ise çalışmalarında nesiller arası fakirlik tuzağının kırılmasında eğitimin rolünü ortaya koymaktadır. Yoksulluk nesiller arası devam eden bir özelliğe sahip olmakla birlikte düşük eğitim düşük üretkenliğe, dolayısıyla düşük gelire neden olmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Endonezya’nın eğitime ilişkin deneyimini ve bunun nesiller arası yoksulluğun azaltılması ile bireysel gelir üzerindeki etkisinin araştırılmasıdır. Ailelerin geliri, eğitim düzeyi ve sağlık verileri için Endonezya Aile Yaşamı Anketi’nden faydalanılmaktadır ve çalışmada 1997-2007 yılları verileri kullanılmıştır. Çalışmada bağımlı değişken olarak gelir kullanılırken yaş, ebeveynlerin geliri, eğitim düzeyi ve sağlık kalitesi bağımsız değişken olarak kullanılmakta iken bağımlı değişken olarak eğitim seviyesi kullanıldığında yaş, ebeveynlerin geliri, ebeveynlerin eğitim düzeyi ve sağlık kalitesi bağımsız değişken olarak kullanılmaktadır. Sonuçlara göre eğitim düzeyi gelir değişimini açıklamaktadır.

Perera-Tallo (2009) ise eğitim sisteminin kalitesinin ve kişi başına düşen beşeri sermayenin seviyesinin, eğitim sürecinde bilişsel beceriler edinme olasılığını etkilediği bir model sunmaktadır. Model, bilişsel becerilere sahip nüfusun kesimi ile birlikte arttığında, eğitime geri dönüşün kişi başına gelir ile azaldığı çoklu kararlı durumlar üretebilmektedir.

Eğitimin ülkelerin gelişmelerindeki katkısı yadsınamaz ve son yıllarda büyüme modelleri kullanılarak teknoloji ve beşeri sermaye ile ülkelerin gelişmişlikleri arasındaki ilişki açıklanmaya çalışılmaktadır. İyi bir eğitim sistemi, beşeri sermayenin gelişimini ve nitelikli işgücünün oluşmasını sağlayacaktır. Bu da teknoloji açısından olumlu sonuçlar doğuracaktır. Teknoloji, beşeri toplum ve şartları geliştirmek için bilimsel bilgiden faydalanan bir alandır. Teknoloji ulusun oluşumuna ve diğer uluslarla iş ilişkilerinin oluşmasında etkili bir şekilde yardım eder. Bunun yanında eğitim programının daha üretici ve etkili olmasını sağlar (Uwaifo, Uddin, 2009, 108).

Dessy ve Pallage (2001) çalışmalarında çocukların eğitim kararlarının verilmesi ile firmaların teknolojiye yatırım yapmaları arasında oluşan koordinasyon başarısızlığına değinmektedirler. Çocuk işçiliğinin, çocuklarını okula gönderme konusundaki ebeveyn kararları ile firmaların beceriye dayalı teknolojilerin benimsenmesine yatırım yapma kararları arasında bir koordinasyon mekanizmasının bulunmamasından dolayı ortaya çıkabileceğini göstermektedirler. Bunun nedeni ilk olarak, çocukların zamanının ekonomik bir değeri olduğu bir ortamda, çocukları eğitmenin ebeveynlere fırsat maliyeti sunmasıdır. İkincisi, çocuk eğitiminden elde edilen ödül, firmaların bu arada yüksek vasıflı işçiler gerektiren teknolojiye yatırım yapmaları şartıyla uzun vadede ortaya çıkacaktır. Üçüncüsü ise düşük beşeri sermayesi olan bir ekonomiye yatırım yapmanın riskli bir girişim olmasıdır. Bu koşullar altında, çocuklarının insan sermayesine yatırım yapan ebeveynlerle ve beceriye dayalı teknolojiler kullanan firmalar ile Pareto'nun üstün bir sonucu olduğu yaygın bir bilgi olsa da, ebeveynler çocuklarını çalışmaya gönderebilmektedirler. Çünkü şu anda vasıflı işgücü gerektiren yeterli firma yok ve şirketler vasıflı işgücünün gelecekte kullanılabilir olmasını beklemeyecekleri için beceri odaklı teknolojiye yatırım yapmamaktadırlar. Dolayısıyla, bir koordinasyon hatası ve fakirlik tuzağının kaynağı olabilecek kısır döngü oluşmaktadır. Bu çalışmada çocuklar, ebeveynleri ve girişimciler olmak üzere üç tür bireyle iki dönemli bir ekonomi inceliyoruz. Ekonominin ilk döneminde, her biri bir çocuğu olan ve vasıfsız olan yetişkin işçilerin sürekliliği ve girişimciler tarafından işletilen firmaların sürekliliği varken ikinci dönemde ilk dönemdeki ebeveynler ölüyorlar ve çocuklar yetişkin olurken aynı girişimciler kalıyorlardır.

Hükümet, beklentilerin koordine edilmesine yardımcı olunmasında kilit bir rol oynayabilmektedir. Zorunlu eğitim, çocuk işçiliği yasakları ve yatırım sübvansiyonları ile hükümet müdahalede bulunabilmektedir. Bir yandan, zorunlu eğitim ve çocuk

emeğine ilişkin yasaklar, olası yatırımcılara beşeri sermaye yatırımlarının yapılmakta olduğu ve gelecekte yüksek vasıflı emeğin mevcut olacağına dair bir sinyal göndermesine yardımcı olacaktır. Öte yandan, yatırım sübvansiyonları, ebeveynlerin firmaların beceriye dayalı teknolojiye yatırım yapmadıklarını algılamasını değiştirebilmektedir. Burada sadece çocuk işliliğinin yasaklanması veya zorunlu eğitim biçimindeki yasama müdahalesinin yatırım maliyeti çok yüksekse etkili olmayacaktır. Bunun yerine, teknolojinin benimsenmesini yeterince sübvansiyon eden ve zorunlu eğitime dayatan bir müdahale, “iyi” dengenin varlığının koşullarını belirleyebilir ve ekonomiyi ileri götürebilmektedir. Bu durumda, oldukça büyük olan bir sübvansiyon, zorunlu eğitim yasalarıyla birlikte kullanıldığında, çocuk işliliğinin ortadan kalkmasına yardımcı olacaktır.

Diğer taraftan Antman ve McKenzie (2006) iş gücü piyasası için fakirlik tuzaklarının varlığını panel veri analizinden faydalanarak test etmişlerdir. Çalışmalarında doğrusal olmayan gelir dinamikleri tahminine dinamik bir yapay panel yaklaşımı (pseudo-panel approach) önermekte ve bu yöntemi kentsel Meksika'da emek kazancı, gelir ve giderdeki fakirlik tuzaklarının varlığını test etmekte kullanmaktadırlar. Kullanılan veriler Meksika Ulusal İstatistik, Coğrafya ve Bilişim Enstitüsü (INEGI) tarafından 1987 yılının ilk çeyreğinden 2001 yılının ikinci çeyreğine kadar toplanan üç aylık kentsel istihdam anketi olan Meksika Ulusal Kentsel İstihdam Anketinden (ENEU) elde edilmiştir. Çalışmanın sonucunda işgücü geliri için fakirlik tuzağına dair bir kanıt ulaşılamamıştır.

4.2. Yolsuzluk Tuzakları

Çoğu iktisatçı yolsuzluğu kalkınmanın önündeki en büyük engel olarak görmektedir (Aidt, 2009, 2). Düşük gelirin nedenlerinden biri olarak görülmekte ve fakirlik tuzaklarının oluşmasında kritik bir rol oynadığına inanılmaktadır. Var olan veriler geçmişte en fakir ve yozlaşmış ülkelerin çoğunun, bugün de fakir ve yozlaşmış ülkeler arasında olduğunu ortaya koymaktadır. Bu da, kolay bir şekilde kaçışın olmadığı fakirlik tuzakları fikrini ve bazı ülkelerin düşük büyüme ve yüksek yolsuzluk kısır döngüsüne çekilebileceği fikrini uyandırmaktadır (Blackburna, Bose, Haque, 2006, 2450). Yolsuzluğun artması ülkelerdeki kurumların güvenilirliğini azaltmaktadır ve ülkeler artan yolsuzlukla ülkeler daha da fakirleşmektedir. Bu durumda yolsuzluğun yoğun olarak görüldüğü bu ülkelerde fakirlik tuzakları oluşmaktadır.

Yolsuzluk en basit ifadeyle Dünya Bankası'nda tanımladığı gibi "kamu gücünün özel çıkar için kötüye kullanılması" olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımdan yolsuzluğun özel sektör faaliyetlerinde olmayacağı sonucuna varılmamalıdır. Özellikle büyük özel işletmelerde, örneğin satın alımlarda ve hatta işe alımlarda olduğu gibi yolsuzluk açıkça ortaya çıkıyor. Hükümet tarafından düzenlenen özel faaliyetlerde de var. Bazen, kamu gücünün kötüye kullanılması yalnızca bir kişinin özel çıkarları için değil, bir partinin, sınıfın, kabilenin, arkadaşların, ailenin vb. yararı için de olabilmektedir (Tanzi, 1998: 564).

Yolsuzluk küresel bir problemdir ve farklı ülkelerde çeşitli şekillerde görülmektedir. Yolsuzluğun ağırlıklı olarak görüldüğü Afrika ülkelerinde kamu sektöründe kayırma ve akrabalarını kayırma şeklindedir (Fosu, Bates, Hoeffler, 2006, 5).

Uribe ve diğ. (2019) Kolombiya'da devlet düzeyinde yolsuzluk ve kalkınma arasındaki dinamiklerin neler olduğunu araştırmaktadırlar. 2014 - 2017 dönemini kapsayan veriler Kolombiya'nın idari bölümünü oluşturan 32 eyalet için 22 göstergeden oluşmaktadır. Bu göstergeler gelişme, kurumsal kapasite ve şeffaflık olmak üzere üç boyutta gruplandırılmıştır. Çalışmada ikili korelasyon ve temel bileşen analizi (the principal component analyses) yapılmıştır. Eyaletler çalışmada performanslarına göre üç kategoriye ayrılmaktadır. Analizde, birçok yönden iyi durumdakiler 1. grubu oluşturmakta iken 2. grup orta ve karışık davranışlarına sahip olan gruptur. 3. grup ise düşük gelişme ve düşük kurumsal kapasiteye sahip bir yolsuzluk tuzağının görüldüğü sınıftır. Bu gruptaki ülkelerin düşük şeffaflık ile düşük gelişme arasında bir ilişki kuran kuramı doğrulayan bir dinamik göstermekte olduklarını ve bu kategoride 13 eyaletin yolsuzluk tuzağı içinde olduklarını belirtmektedirler.

Razafindrakoto ve Roubaud (2007) yolsuzluk karşısında bireysel davranışların mantığını ve fakirler üzerindeki doğrudan etkilerini açıklamaktadırlar. Çalışmada 18 Sahra altı Afrika ülkelerinin 2005 Afrobarometre anketlerinin üçüncü turu kullanılmakta olup analiz, bu anket tarafından sağlanan değişkenleri kullanarak oluşturulmuş birkaç farklı göstergeye dayanmaktadır. Gelir veya tüketim düzeyleri (parasal yoksulluk) hakkında veri bulunmadığından, bireylerin temel mallar ve likit varlıklar (gıda, su, ilaç, yakıt ve nakit geliri olmadan ne sıklıkta gittiğine ilişkin) sorusuna dayanarak yoksulluk düzeyleri belirlenmektedir. Analizin sonucunda yolsuzluk ve yoksulluk arasında birbirine bağlanan ve birbirlerini kısır bir döngüde güçlendirecek bir mekanizma olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte

yolsuzluktan en çok etkilenen kesim olan yoksulların aynı zamanda da en savunmasız olan kesim olduğunu belirtmektedirler.

Afrika ülkelerinin yanı sıra Asya ülkeleri için de yolsuzluk tuzaklarının varlığına dair çalışmalar yapılmaktadır. Dwiputri, Arsyad and Pradiptyo (2018) Asya ülkelerinde yolsuzluk ve gelir eşitsizliği arasındaki karşılıklı etkiyi Ramsey Büyüme modelinin gelişimini kullanarak tanımlamaktadır. Sıradan En Küçük Kareler (OLS), Tobit ve İki Aşamalı En Küçük Kareler (2SLS) yöntemlerini kullanarak, bu çalışma aynı zamanda Asya'daki yolsuzluk ve gelir eşitsizliği arasında, aksi takdirde yolsuzluk eşitsizliği tuzağı olarak bilinen karşılıklı bir etkinin olduğunu kanıtlamaktadır. Yolsuzluk-gelir eşitsizliği tuzağı yolsuzluk ve gelir eşitsizliği arasındaki etki karşılıklı olduğunda oluşmaktadır. Bu, biri bağımlı değişken olarak gelir eşitsizliği diğeri bağımlı değişken olarak yolsuzluk olan iki regresyon modeli ile tanımlanmaktadır. İlk model, bağımlı değişken olarak gelir eşitsizliğine ve bağımsız değişken olarak yolsuzluğa sahiptir. İkinci model bağımlı değişken olarak yolsuzluğa ve bağımsız değişken olarak gelir eşitsizliğine sahiptir. Bu çalışma, daha önceki bir araştırmalara göre, yolsuzluğun gelir eşitsizliği üzerindeki etkisini ve gelir eşitsizliğinin yolsuzluğa etkisini gelir eşitsizliğini etkileyen değişkenler tarafından kontrol edileceğini belirleyecektir. Çalışmanın sonuçlarına göre, Asya'da yolsuzluğun gelir eşitsizliği üzerinde önemli bir etkisi olduğu görülmektedir. Bir ülkedeki yolsuzluk seviyesi ne kadar düşük olursa, aynı ülkedeki gelir eşitsizliği düzeyinin de o kadar düşük olduğu belirtilmektedir. Diğer taraftan yolsuzlukla gelir eşitsizliği arasındaki ilişkinin tanımlanması yolsuzluğun ortadan kaldırılması için bir alan sağlar. Bir yolsuzluk-gelir eşitsizliği tuzağının olduğu kanıtlanmışsa, yolsuzluğun ortadan kaldırılması gelir eşitsizliğindeki bir düşüşle yapılabilmektedir. Yolsuzluğun yanı sıra Asya'daki gelir eşitsizliği üzerinde güçlü bir etkiye sahip olan diğer değişkenler ise kişi başına gelir, ilköğretimdeki brüt kayıt oranı, nüfus artışı, doğrudan yabancı yatırım ve yönetişimdir.

4.3. Klientalizm

Gelir eşitsizliğinin yüksek olduğu fakir bir toplumda, klientalizm doğal bir sonuç olacaktır. Klientalizm kurulduktan sonra, demokrasinin geliri yeniden dağıtması daha zordur ve toplumun bir fakirlik tuzağına yakalanması daha kolaydır. Gallego ve Raciborski (2008), klientalizm ile gelir eşitsizliği ve yoksulluk arasında iki yönlü bir ilişki olduğunu savunmaktadırlar. Çalışmalarında iki bölümden oluşan oyun teorik bir

model geliştirmektedirler. İlk bölümde, klientalizm, sosyal tercihlerin bir sonucu olarak, fakir ve eşit olmayan bir toplumda ortaya çıkmaktadır. İkinci bölümde ise, evrimsel ve stokastik oyun teorisini kullanarak, klientelizmin gelir eşitsizliği ve yoksulluk yarattığını gstertmektedirler.

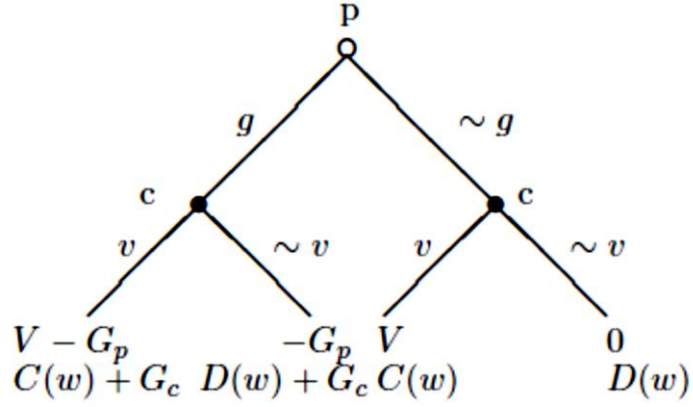
Bir adayın iki dönem ardışık bir oyunda bir vatandaşla etkileşime girdiği bir klientalizm modelini kurgulamaktadırlar. Politikacı, oy kullanmak için her zaman ideolojinin yanı sıra başka araçları da kullanmaya zen göstermektedir. Kısaca ‘‘hediyeler’’ diyeceğimiz maddi mal veya hizmetlerin sağlanması, bir vatandaşı ikna etmek ve desteğini kazanmak için uygun bir stratejidir. Seçmenlerin favori adayı olmayan bir politikacının durumunu ele alacağız. Seçmen, teklifleri vatandaşın ideolojik spektrumdaki tercihlerine daha yakın olan başka bir adayı tercih ediyor.

Oyunun ilk aşamasında, aday vatandaşa hediye olup olmayacağına karar verirken vatandaş da sonrasında bu adaya siyasi destek verip vermemeye karar vermektedir. Vatandaşdan siyasi destek aldığında, $V, V > 0$, politikacının getirisi olursa V , adayın oy kullanmasının değeridir. Semene hediye verme maliyeti parasal veya psikolojik bir maliyet olabilen $G_p > 0$ 'dır. Ayrıca, vatandaşın maaşı (veya geliri) olsun ve sırasıyla en sevdiği adayı ve klientalistik politikacılarına oy verirken vatandaşın yararını temsil eden bir ift $D(w)$ ve $C(w)$ işlevi tanımlayalım. Bu durumda her gelir seviyesi için $w > 0$, iki durum varsayılır.

$$D'(.) > 0; C'(.) < 0 \quad (6)$$

Ve
$$D(w) \geq C(w) \quad (7)$$

Burada ilk denklem gelirin politik tercihleri etkilediğini göstermektedir ve daha yüksek gelirler daha fazla siyasi katılım anlamına gelmektedir. Bunu, gelir arttıa, $D(w) - C(w)$ farkının arttığını varsayarak modelliyorlar. Favori aday için oy kullanmama ‘‘ideolojik maliyeti’’ daha zengin seçmenler için daha yüksektir. İkinci denklem ise favori aday için oy kullanmanın yararının en azından klientalistik politikacılara oy vermek kadar büyük olduğu gerçeğini yansıtır. Son olarak, $G_c > 0$ vatandaşa hediye aldığındaki fayda durumudur. Şekil 7 klientalizm oyununu kapsamlı bir biçimde göstermektedir.



Şekil 7: Klientalizm Oyunu

Kaynak: Gallego, Durán Jorge Andrés, Rafal Raciborski, 2008. Clientelism, Income Inequality, and Social Preferences: An Evolutionary Approach To Poverty Traps, **Documentos de Economía**. c. 004717, Universidad Javeriana - Bogotá

Oyunun ilk aşamada, politikacının (P) hediye vermesi (g) iken hediye vermemesi durumu ($\sim g$)'dir. İkinci aşamada ise, vatandaş (c) bu aday için oy verir (v) veya oy vermez ($\sim v$). Bu getirilerle, oy kullanmamanın vatandaş için baskın bir strateji olduğunu doğrulanmaktadır. Politikacı bunu öngörürse, en iyi cevabı hediye vermemek olacaktır. Sonuç olarak, kendine özgü tercihleri olan klientalizm oyununda (yani, bir oyuncunun memnuniyetinin yalnızca kendi kazancına bağlı olduğu durumlarda), alt-oyun mükemmel Nash dengesinde bir klientalizm yoktur.

Burada vatandaşın sosyal tercihler sergilediği varsayılacaktır. Bu da, memnuniyetinin yalnızca kendi kazancına değil, diğer oyuncunun da (yani adayının) kazancına bağlı olduğu anlamına gelmektedir. Vatandaşın tercihleri şu şekilde tanımlanmaktadır;

$$u_2 = \pi_2 + p_2 \varphi_1 \sigma_2 \quad (8)$$

Burada u_2 vatandaşın memnuniyeti iken, π_2 onun maddi getirisidir. p_2 karşılıklı tercihlerin yoğunluğunu ölçmekte olup φ_1 adayın eyleminde algılanan nezaket veya nezaketsizliği, σ_2 ise seçmen tarafından seçilen karşılıklı eylemden türetilmiş olan faydadır.

Gallego ve Raciborski (2008) çalışmasında modelin ikinci bölümünde ekonomik aktivitenin yarattığı faydanın bölüşümünü açıklamaktadır. Ekonomik faaliyet, farklı grupların üyeleri veya sosyal sınıflar arasındaki işbirliğinin bir sonucudur. Ekonomik

aktivitenin yarattığı fayda ya da artan, bu grupların üyeleri arasında bölünmelidir. Burada bölünmesi, gelirin toplum içinde nasıl dağıldığını doğrudan belirlemektedir. Kurumsal düzenlemeler, artanın nasıl bölüneceğini belirler ve birçok modern ekonomik ilişkide, sözleşmeler bu sürecin nasıl gerçekleştiğini ayrıntılı olarak belirtir. Sözleşmeler ve kurumlar resmi veya gayri resmi olabilir. Resmi bir sözleşme, yasal bir belge içindeki bir ilişkiyi düzenleyen unsurları ayrıntılı olarak belirtir. Gayri resmi sözleşmeler, insanların davranışlarını belirleyen alışkanlıkları ve gelenekleri içerir.

Bir toplum içindeki gelir dağılımını modellemek için iki alt gruba ayrıldığı varsayalım. Her alt grup kiracılar ve ev sahipleri veya işçiler ve kapitalistler gibi bir sosyal sınıflardır. Burada C ve W sınıflarını aramakta olup her sınıftaki üye sayısının büyük olduğu varsayılmaktadır. Her bir zaman periyodu, her bir popülasyonun bir üyesi ile, oyunun evresinde diğer sınıfın bir üyesiyle etkileşime girmek üzere rastgele eşleştirilir. Basitlik adına, etkileşimleri Şekil 8’de gösterildiği gibi bir koordinasyon oyunu olarak modellenmektedir.

		Sınıf W	
		Sözleşme 0	Sözleşme 1
Sınıf C	Sözleşme 0	Π_0, w_0	0, 0
	Sözleşme 1	0,0	Π_1, w_1

Şekil 8: Sözleşme Oyunu

Kaynak: Gallego, Durán Jorge Andrés, Rafal Raciborski, 2008. Clientelism, Income Inequality, and Social Preferences: An Evolutionary Approach To Poverty Traps, **Documentos de Economía**. c. 004717, Universidad Javeriana - Bogotá

C sınıfında bulunan oyuncular satırları seçerken, W sınıfı sütunları oynamaktadır. Oyuncular $t = 1, 2, \dots$ zaman dilimlerinde rastgele eşlenirler ve her bir zaman periyodu, ekonomik faaliyet sırasındaki işbirliği kazanımlarını bölmek için ne tür bir sözleşme kabul ettiklerini kararlaştırmalıdır. Sonuç olarak, $\pi_k + w_k$, k sözleşmesi seçildiğinde, kapitalist ve işçi veya toprak sahibi ile hissedarı arasında paylaşılacak toplam artanı temsil eder. Kazanç matrisinden, oyuncular aynı sözleşme üzerinde hemfikir olmadıklarında, fazlalığın katılımcılar arasında nasıl paylaşılacağına dair önceden bir anlaşma olmazsa ekonomik faaliyet olmadığından kazancın sıfır olduğu sonucuna

varılmaktadır. Bir anlaşma olduğunda ve her iki oyuncu da aynı sözleşmeyi koordine ederse, her biri olumlu bir kazanç elde etmektedirler. Kazançlar arasındaki aşağıdaki ilişki modelin önemli bir varsayımıdır:

$$\pi_0 > \pi_1 = w_1 > w_0 \quad (9)$$

Bu sözleşme oyunun iki katı saf stratejisi Nash dengesine sahiptir. Her iki oyuncu da sözleşme 0'ı seçmekte veya her ikisi de sözleşme 1'i seçmektedir. Bu, sözleşmelerin ana konusudur. Oyuncular, diğer oyuncuların benimsemelerini bekledikleri işlemi kabul eder. Eşitlik 9 sözleşmenin kurallarını karakterize etmektedir. Sözleşme 1, gelirin oyuncular arasında eşit olarak dağıtıldığı eşitlikçi bir kurumdur, sözleşme 0 ise eşitlikçi olmayan bir kurum olup, toprak sahipleri veya kapitalistler gibi C Sınıfı üyelerini tercih etmektedir. Eğer gelir dağılımı sosyal sınıf üyeleri arasında tekrar tekrar yapılan etkileşimlerin bir sonucu ise burada ne tür bir sözleşmenin seçileceği önemlidir.

Her iki oyuncu da sözleşme 0'ı seçtiğinde maddi getirilerin memnuniyetten farklı olduğu tek durum budur, çünkü başka bir durumda getiriler her iki oyuncu için aynıdır. Özellikle, her iki oyuncu da 1. sözleşmeyi seçtiğinde, eşitsizlikten kaçınmanın bir sonucu yoktur, çünkü bu eşitlikçi bir sözleşmedir.

Gallego ve Raciborski (2008)'ye göre çalışmanın temel bulgusu, düşük gelirler ve yoksulluğun, temel olarak vatandaşların temel mal ve hizmetlerden yoksun kalması durumunda ortaya çıkması için ihtiyaç duyulan karşılıklılık düzeyinin düşük olması nedeniyle, klientalizmi desteklemesidir. Ayrıca vatandaşın gelirinin (w) nin düşük olması durumunda, klientalizmin ortaya çıkmasının daha kolay olduğu gösterilmiştir. Klientalizm kurulduktan ve aday tarafından vatandaşa bir G_w hediye edildiğinde, işçilerin veya kiracıların eşitsizlikten kaçınması azaltılmış olur. Bu, fazlalığın kapitalistler ile işçiler veya toprak ağaları ve hissedarlar arasındaki eşitlikçi olmayan paylaşım olasılığını arttırmaktadır. O zaman, adayların gelirleri yükselirken, vatandaşın gelirleri düşmektedir. Bu da klientalizm sürecinin ortaya çıkmasını kolaylaştırır ve toplum fakirlik tuzağına düşmüş olur.

4.4. Göç Tuzakları

Göç durumu ülkeden ülkeye değişmekte olup bu çeşitlilik sosyo-ekonomik, demografik ve kültürel faktörlere bağlıdır. Yüksek oranda işsizlik oranı, düşük gelir,

nüfusun yüksek oranda büyümesi, tarlaların eşit olmadan dağıtılması, yükseköğrenim talebi, önceki göç modelleri ve konut memnuniyetsizlikleri kırsal dışı göçün önemli belirleyicileridir. Diğer bir deyişle insanların göç etmelerindeki temel etken yaşam şartlarını iyileştirmek istemeleridir.

Geleneksel Neo-Klasik büyüme modellerinde ekonomik kalkınmanın iki önemli yönü vurgulanmaktadır. Bunlardan birincisi, modern ekonomik kalkınmaya, kırsal kesimden kentsel istihdam sektörlerine yapılan belirgin bir göçün eşlik ediyor olmasıdır. İkincisi ise, tüm ekonomilerde, özellikle gelişmekte olan ülkelerde oldukça önemli olan bir miktar işsizliğin görülmesidir. Ayrıca, birçok gelişmekte olan ekonominin işgücünün büyük bir kısmı nispeten düşük ücretli, "gayri resmi" bir kentsel üretim sektöründe kullanılmaktadır ve bu genellikle bir işsizlik şekli olarak görülmektedir. Bu faktörlerin ekonomik gelişme sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Bunun nedeni kalkınmanın ilk aşamalarında, kentsel üretimdeki sermaye oluşumunun tarımdakilerden çok daha hızlı olmasıdır. Bunun sonucunda kentsel ücret oranları, kırsal kesim ücretlerine göre artarak işgücünü şehre çekmektedir (Bencivenga, Smith, 1997, 582-583). Bu noktada Bencivenga, Smith (1997) çalışmasında kırsal-kentsel göç ve işsizliğin bir kalkınma tuzağı kaynağı olabileceğini göstermektedir. Ayrıca kalkınma tuzakları yaşayan ekonomiler için, daha yüksek nüfus artışı oranları kişi başına düşen sermaye stokunu arttırabilir ve daha yüksek istikrarlı (kentsel ve kırsal) ücret oranlarına yol açabilmektedir.

Bu bağlamda, Capasso, Carillo, Siano (2012) göç akışlarının ve sektörler arası ücret farklılıklarının, sektörler arasında emeği yeniden ayarlanma hızını ve toplam faktör verimliliği ve büyümesini etkileyebileceği ampirik bir büyüme modeli oluşturmaktadır. Bu çalışmanın amacı, göç akımlarının büyüme üzerindeki etkilerini yapısal değişim üzerindeki etkileriyle ölçmektir. Çalışmada 20 İtalyan bölgesine ait 1964-2002 yıllarını içeren veriler kullanılarak bölgeler arası göçün bölgesel büyüme ve yakınsama üzerindeki etkileri ölçülmektedir. Çalışmanın ana fikri göç akımlarının işgücü piyasası koşullarını değiştirebileceği ve sektörler arasında işgücünün yeniden tahsis edilme sürecini etkileyebileceğidir. Oluşturulan büyüme modelinde tarım sektörü ve üretim sektörü olmak üzere iki sektör ele alınmaktadır. Kullanılan diğer değişkenler ise kişi başına GSYİH, toplam ve sektörel (tarım, sanayi ve hizmetler) istihdam seviyeleri, brüt sabit yatırımlar, nüfus ve liseye kayıtlı öğrenci sayısıdır (okul yılı). Çalışmanın sonucunda göç akışlarının büyüme ve yapısal değişimi açıklamada

önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Bununla birlikte ilgili göç akımları, yerli işçilerin sektörü ve mesleği değiştirme eğilimini etkileyebilmektedir. Sonuçlar genel olarak göçün, özellikle de hareketli çalışanların insan sermayesinin içeriğinin, teknolojik değişimin ve büyümenin hızını belirlemede önemli bir faktör olduğunu doğrulamaktadır.

Bryan, Chowdhury, Mobarak (2014), Bangladeş'teki iç mevsimsel göçü teşvik etmekte ve getirilerin büyük olduğunu göstermektedirler. Bununla birlikte, göçten fayda görecektir, ancak geçim refah seviyesine çok yakın olan birçok kişinin, göçün beklenen faydaları getirmeyeceği riski nedeniyle göçü finanse etmek için gerekli tasarrufları üstlenemediğini görmüşlerdir. Bu bulguların, çok yoksul hanelerin iç göç riskli yatırımlarından kaçındıkları ve bu nedenle yatırım yapabilen/yapabileceklerinden yapısal olarak farklı (daha düşük) tüketim dinamikleri yaşadıkları bir fakirlik tuzağı modeliyle tutarlı olduğunu savunuyorlar. Göç için gerekli tüketim/eldeki nakit eşliğinin altına düşenlerin asla risk almadıklarını ve yoksulluk içinde kaldıklarını gösteren simülasyonlar sunarken, eşğin üstünde olanlar, daha fazla tüketim/eldeki nakit karşılığında göçün geri dönüşlerini elde etmektedirler.

De la Croix ve Docquier (2012) ise yüksek vasıflı göç (beyin göçü) ile yoksulluk konusunu ele almaktadır. Gelişmekte olan ülkelere gelişmekte olan ülkelere yüksek vasıflı göç (yani beyin göçü) artmaktadır. Yüksek vasıflı göç ve yoksulluk arasındaki çift yönlü nedensel bağlantılar, çoklu denge ve koordinasyon başarısızlıklarına yol açabilmektedir. Aynı özellikleri paylaşan iki ülke “düşük yoksulluk düşük beyin göçü” dengesinde veya “yüksek yoksulluk yüksek beyin göçü” dengesinde sonuçlanabilir. Kötü dengenin seçimi, yüksek vasıflı göç kararlarında bir koordinasyon başarısızlığından kaynaklanmaktadır. Gelişmekte olan bazı ülkelerde koordinasyon başarısızlığı varsa, sorunu hedeflemek için özel kalkınma politikaları gerekmektedir. Kısır döngüleri kırmak ve yoksulluktan çıkmak için büyük ekonomik reformlara ihtiyaç duyulurken, bu reformların etkililiği muhtemelen yetenekli çalışanlar kurumlara güven duymazlar; bu durumda yurtdışına göç etmeye devam ederler.

Yüksek vasıflı işçiler, kendi ülkelerinden düşük verimlilikte olmalarını ve kötü yönetilmelerini beklediklerinde, çoğu mobil daha iyi bir yere taşınacaktır. Bu sadece evde mevcut kötü özellikleri güçlendirmektedir. Aksine, eğer insanlar yüksek verimlilik ve iyi yönetim beklerlerse, yüksek verimlilik, iyi yönetim ve beşeri sermaye birikimini teşvik edeceklerdir. Bu tür kısır döngüler, bireyin ülkedeki beyin göçü ile

gelişme düzeyi arasındaki ilişkiyi göz önüne aldığında çok doğal olarak ortaya çıkmaktadırlar. Çalışmada ülkeye özgü parametreleri belirledikten sonra, gelişmekte olan ülkelerin çoğunda en iyi dengenin seçildiğini ve gözlenen beyin göçünün kaçınılmaz olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte, 22 küçük gelişmekte olan ülkede, daha kötü bir denge hakimdir; bu da yoksulluk ve beyin göçünün koordinasyon başarısızlığı ile arttığını göstermektedir. Ayrıca küçük devletler koordinasyon başarısızlığı riskine daha fazla maruz kalmaktadır, çünkü göç ücret farklılıklarına daha duyarlı olmaktadır.

4.5. Çevresel Faktörler ve Doğal Kaynaklar Nedeniyle Oluşan Tuzaklar

Bu şekildeki çevresel kötüleşme pek çok ülkenin fakirleşmesine neden olmuştur. Bazı ülkelerde, başta eğitim eksikliği olmak üzere var olan birçok eksiklik nedeniyle çevreye ve çevresel kaynaklara verilen zararlar sonucu bu ülkeler fakirlik tuzağına mahkum kalmışlardır. Ekonomik gelişme ve doğal çevre arasındaki ilişki gelişme sürecindeki en kritik ilişkilerden birisidir. Ekonomik gelişmenin ilk evrelerinde önemli çevresel bozulmalar nüfusun baskısı ve modern teknolojiler nedeniyle meydana gelebilir. Bu örnek gelişen dünyanın birçok kısmında görülmektedir. Bu periyotta kritik orta dereceli kurumsal yapılar çevresel kaynakların kötüye kullanımını düzenlerken başarısız olmaktadır. Çevresel kaynakların en güçlü korumaya sahip olduğu alanlar yüksek gelirli ülkelerde görülmüştür. Ekonomistler genellikle kişi başına gelir ve çevresel kalite arasındaki ilişkinin U şeklinde olduğunu görürler (Wydick, 2008, 50).

Ülkeler gelişme sürecinde öncelikle doğal kaynaklara ve çevreye zarar verirken gelişmiş ülke konumuna ulaştıkları zaman da bu çevreyi korumaya düzenlemeye çalışmaktadırlar. Peki, ülkelerin kaynakları ülkeler gelişme aşamasını tamamlayamadan biterse ne olacaktır? Bu şekilde oluşan tuzaklardan en belirgin olanı aşırı ağaç kesimiyle ormanların yok edilmesi sonucunda doğan tuzaklardır. Paskalya Adası'nda ormanların yok edilmesi bir toplumun çöküşüne neden olmuştur. Haiti, ormanlarının yok edilmesiyle fakirleşmiş ve günden güne fakirleşen bir ülkedir. Buralarda yapılan bu ağaç kesimlerinin nedeni bireylerin yaşamlarını sürdürmeye çalışmalarıdır. Fakat yapılan bu ağaç kesimleri kısa dönemli kazançlar sağlayıp uzun dönemde ise, ülkenin içinde bulunduğu diğer eksikliklerle beraber çıkılması güç bir kısır döngü yaratacaktır.

Ormansızlaştırma, gelişmekte olan ülkelerde tipik olarak insanların temel ihtiyaçları için toprağı ekip biçmesinden ve yiyeceklerini pişirmelerinden kaynaklanmaktadır. Bu da başka bir döngüsel gelişme tuzağı durumudur. Geniş, eğitimsiz nüfus çevresel kaynaklar üzerine büyük bir baskı uygulamaktadır. Çevresel kaynaklara verilen zararlar nüfusu daha da fakirleştirecektir (Wydick, 2008, 13).

Haiti, nüfusun en hızlı büyüdüğü ülkelerden biridir ve kadınların ortalama doğum sayısı beştir. Bu hızlı nüfus artışı da fakirliği tetiklemektedir. Burada yaşayanlar enerji ihtiyaçlarının çoğunluğunu ağaçları keserek elde ettikleri kömürden sağlamaktadırlar. Bu durumda daha fazla nüfus daha fazla enerji tüketimi ve ağaç kesimi demektir.

Haiti’de yaşanan bu durumu statik bir oyun olarak modelleyelim. Burada oyuncular çiftçiler olacaktır. Bu oyunda bireylerin stratejileri Dominik Cumhuriyeti’nde olduğu gibi tıraşlama yöntemini kullanarak odun ihtiyaçlarını karşılama ya da ağaçların yok edilmesi anlamına gelen maksimum kesimdir.

Oyunu tablo 10’daki gibi kurgularsak 1. çiftçi tıraşlama yöntemi stratejisini seçecek olurda 2. çiftçi maksimum kesim stratejisini seçecektir. Çünkü bu durumda faydası tıraşlama yöntemini seçmesinden daha fazladır. 2. çiftçinin budama stratejisini seçmesinde de 1. çiftçi maksimum kesim stratejinin tercih edecektir. Dolayısıyla her iki oyuncu da kendileri için maksimum faydayı sağlayan maksimum kesim stratejilerini oynayacaklardır ve oyun (maksimum kesim, maksimum kesim) = (0, 0) noktasında dengeye gelecektir. İki çiftçi maksimum faydayı elde etmeye çalışırken hiç fayda elde edememiş olacaklardır.

Tablo 10: Haiti’de Ormansızlaştırma Tuzağı

		2. Çiftçi	
		Tıraşlama	Maksimum kesim
1. Çiftçi	Tıraşlama	2, 2	-1, 3
	Maksimum kesim	3, -1	0, 0

Kaynak: Wydick, Bruce. 2008. **Games in Economic Development**. Cambridge University Press’den uyarlanmıştır.

Çiftçiler bu durumda koordineli hareket ederek tıraşlama stratejisini seçmiş olsalardı (tırtaşlama, tıraşlama) = (2, 2) noktasında dengeye gelebilirlerdi. Bu noktada bireyler, hem daha yüksek fayda elde edecekler hem de ormanlara kalıcı zararlar vermemiş

olacaklardır. (tıraşlama, tıraşlama) dengesi (maksimum kesim, maksimum kesim) dengesine pareto baskındır. (maksimum kesim, maksimum kesim) denge noktası fakirlik tuzağını göstermektedir. Burada çiftçilerin yaptığı kesimler kısa dönemde yaşamlarını sağlarken uzun dönemde fakirlikle sonuçlanmaktadır. Bunun sonucunda Haiti’de halk yaşayabilmek için ormanları yok etmeye devam ederken fakirlik de günden güne artmaktadır ve fakirlik tuzağı güçlenerek devam etmektedir. Rapanui olarak bilinen Paskalya Adası’nın geçmişine bakıldığında ormanların yok edilmesiyle bir toplumun yok oluşu görülmektedir.

Diamond (2005) Rapanui medeniyetinin temel hatasının ormansızlaştırma olduğunu söyler ve tüm adada görülen ekolojik felaketin sosyal çöküşe, savaşa ve kültürel değişmeye neden olduğuna inanılmaktadır. Antik Rapanui’de ağaçlar ve kereste hayatı önem taşımaktaydı. Arkeologlar tarafından yapılan çalışmalarda ormanların yaklaşık 1500’lerde yok olmaya başladığını göstermektedirler (Wydick, 2008). Ormanların yok edilmesiyle birlikte birbirini takip eden ve var olan durumu kötüleştiren birçok olay meydana gelmiştir. Bu da bireylerin beslenmelerinden başlayarak ticari ilişkilerine kadar birçok durumunu olumsuz etkilemiştir. Örneğin ormanlar yok olunca birçok kuş türü adayı terketmiş, şifalı bitkiler yok olmuştur. Ayrıca kano yapımında ağaç kullandıkları için kano yapımı da sona ererek ticareti ve balık avlamayı sonlandırmıştır. Bu noktada beslenme problemleri ortaya çıkmıştır ve iş savaşa doğru sürüklenmişlerdir. Bununla birlikte adaya gelen Avrupalılarla adaya bulaşıcı hastalıklar gelmiştir ve bunun sonucunda birçok kişi hayatını kaybetmiştir. Ormanların yok edilmesiyle başlayan bu süreç, bir toplumun çöküşüyle sona ermiştir. Paskalya adasının yaşadığı bu durum, bir toplumun kaynaklarını aşırı tüketmesi durumunda karşılaşılabileceği tabloyu göstermektedir (Diamond, 2005).

5. SONUÇ

Fakirlik tuzakları fakirliğin devam etmesine neden olan kendi kendini güçlendiren mekanizmalardır (Azariadis, Stachurski, 2005). Fakirlik tuzağını oluşturan temel durum kendi kendini yenileyebilme durumudur. Bu şekilde var olan yoksulluk kendi kendinin oluşum nedeni olmaktadır. Ancak ülkelerin içinde bulunduğu yoksulluk durumu her zaman bir fakirlik tuzağı değildir. Yoksulluk tuzaklarının pratikte görülmeleri zor olabilmekte ve ancak büyük şoklarla tuzak ortaya çıkmaktadır (Ravallion, 2016).

Fakirlik tuzakları kalkınma ekonomisine farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Neoklasik büyüme modeli ekonomilerin başlangıçta ne kadar fakir olursa olsun, sonunda eşit derecede zengin olacağını ileri sürmektedir. Fakirlik tuzakları modelleri ise eşit derecede üretken ve eşit derecede tutumlu olsa bile, fakirler ülkelerin zengin ülkelere yetişemeyeceğinin önr sürmektedir. Fakirlik tuzağı modelleri, ekonominin başlangıçtaki koşullarının iyi olması durumunda ekonominin uzun dönem performansının da daha iyi olabileceğini önermektedirler (Matsuyama, 2005). Dolayısıyla ekonomiler ilk dönemlerinde kritik eşik değerini geçecek kadar refaha sahip olamaz ve beşeri sermaye üretmezlerse fakirlik tuzağına yakalanırlar.

Bu çalışmada fakirlik tuzakları birçok açıdan ele alınarak açıklanmaktadır. Öncelikle fakirlik tuzaklarının tarihsel süreçten başlayarak var oluş biçimi ele alınarak fakirlik tuzağı türleri açıklanmaktadır. Sonrasında ise oyun teorik bağlamda koordinasyon oyunları çerçevesinde fakirlik tuzaklarının nasıl modellendiği incelenmektedir. Koordinasyon oyunlarında daha iyi bir denge varken daha düşük bir dengede saplanıp kalınması hali koordinasyon başarısızlıkları olarak adlandırılmaktadır. Ayrıca bu düşük denge noktasında saplanılıp kalma hali fakirlik tuzakları mekanizmalarını oluşturmaktadır. Koordinasyon başarısızlığı durumunda bireylerin tek başına hareket etmesinden dolayı bir denge kurulduğu zaman diğer denge pareto üstün dahi olsa diğer dengeye geçmek oldukça güç olacaktır. Daha üstün bir dengeye geçebilmek için bütün bireylerin koordine bir şekilde hareket etmeleri gerekmektedir. Son bölümde ise ilgili literatürden faydalanılarak görülen fakirlik tuzaklarına yer verilmektedir. Fakirlik tuzakları ekonomik şartlarla yaratılabilmektedir. Bununla birlikte, yapısal özelliklerin,

kurumların ve sosyal normların yoksulluk tuzaklarının yaratılmasında nasıl etkili olduğuna değinilmektedir. Bahsedilen yapısal özellikler, kurumlar ve sosyal normlar fakirlik tuzaklarının yaratılmasında olduğu kadar devam ettirilmesinde de etkilidir. Fakirlik tuzakları kendi kendini güçlendiren bir mekanizmaya sahip olduğu için bu bu kısır döngüden kurtulmak da oldukça zordur. Başka bir ifadeyle burada belirtmek istenen, fakirlik tuzağında fakirliğin devam etmeye eğilimli olması ve iktisadi birimler için bu durumdan kurtulmanın zor olsa da imkansız olmadığıdır (Matsuyama, 2005). Fakirlik tuzaklarında, insanların ısrarcı yoksulluktan kaçmak ve kaçınmak için müdahalenin gerekli olduğu görülmektedir (Barrett, 2008, 36). Fakirlik tuzağı yalnızca yoksulluğu yoksulluk içinde tutan bir mekanizma değil, kırmak için bir eylemde bulunulmadığı zaman nesiller boyunca kendisini güçlendirebilen bir mekanizmadır. Ancak bazı durumlarda da yoksulluğun kendisi kısır döngüyü kırabilecek ve yoksulluktan kurtaracak yatırımların yapılmasını engelleyebilmektedir.

Fakirlik tuzaklarında en büyük problem bireylerin veya ülkelerin var olan eşğin altında kalıp kısır bir döngüye yakalanmalarıdır. Bu durumundan çıkılabilmesi için dışarıdan müdahalede bulunulmalı ve eşik aşımaya çalışılmalıdır. Bu bağlamda bireylere veya ülkelere bu eşği geçecek şekilde yeterli eğitim, sermaye (veya sağlık hizmeti, sigorta, teknik asistanlık vs) sağlanırsa fakirlik tuzağından kurtulacaklardır (Bowles vd., 2006, 4). Fakir ülkeler için de durum benzerdir. Fakir ülkeler de kısır bir döngüye yakalandıkları zaman kamu sağlığına ya da eğitime yeteri kadar yatırım yapabilecek güçleri yoktur (Azariadis, 2006, 21). Bu kısır döngüden kurtulabilmelerinin en açık yolu önceden de belirtildiği gibi eğitim, sermaye, sağlık gibi yapısal hizmetlerin belirli bir seviyeye getirilmesidir. Chen vd. (2017) tarafından da doğrudan yapılan nakit yardımlarının yoksulluğu azaltmakta etkili olmadığını ve fakirlik tuzaklarından çıkabilmek için kamu hizmetlerinin benimsenmesi önerilmektedir. Fakirlik tuzakları dışarıdan yardım alınmadan çıkılamayacak olan bir denge sonucu ve durumudur. Kısaca fakirlik tuzakları “büyük itiş” stratejisi ile ortadan kaldırılabilmektedir (Dercon, 2003b: 5).

Tebaldi ve Mohan (2008) ise kurumların fakirlik tuzaklarına yol açabileceğine ve bu durumdan kaçmanın tek yolunun da kurumlardaki gelişmeler olduğunu önermektedirler. Polterovich, (2007)’ye göre kurumsal tuzaklara yakalanmış olan ülkelerin bazıları bu durumdan kaçabilirlerken diğerleri de çok uzun dönem kaçabilmenin yollarını aramaktadırlar. Ülkeler ekonomik büyümenin hızlanması,

kültürel özelliklerin gelişmesi, sivil toplumların gelişmesi ve sistematik krizler ile kurumsal tuzaklardan kaçabilmektedirler. Sistematik krizler kurumsal tuzaktan kaçmaya yardımcı olacaktır, çünkü kriz sistem parametreleri önemli ölçüde değiştirecek ve tuzaklara neden olan destek mekanizmalarına zarar verecektir. Bu şekilde ekonomi kendini tuzakların etki alanının dışına atabilecektir.



KAYNAKÇA

- Aidt, Toke S. 2003. Economic Analysis of Corruption: A Survey. **The Economic Journal**. c. 113. s. 491: F632-F652.
- Addison, Tony, Caroline Harper, Martin Philip Prowse, Andrew Shepherd, Armando Barrientos, Tim Brauholtz-Speight, Alison Evans, Ursula Grant, Sam Hickey, David Hulme, Karen Moore. 2008. The Chronic Poverty Report 2008/09: Escaping Poverty Traps. Chronic Poverty Research Centre, University of Manchester.
- Aidt, Toke. 2009. Corruption, institutions, and economic development. **Oxford Review of Economic Policy**. c. 25. s. 2: 271-291.
- Antman, Francisca, David McKenzie. 2007. Poverty traps and nonlinear income dynamics with measurement error and individual heterogeneity. **The Journal of Development Studies**. c.43. s. 6: 1057-1083, doi: 10.1080/00220380701466567.
- Arunachalam, Raj, Ajay Shenoy. 2017. Poverty traps, convergence, and the dynamics of household income. *Journal of Development Economics*. c. 126: 215-230.
- Ateş, Sanlı. 1998. Yeni İçsel Büyüme Teorileri ve Türkiye Ekonomisinin Büyüme Dinamiklerinin Analizi. Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi SBE.
- Azariadis, Costas. 1996. The Economics of Poverty Traps; Part One: Complete Markets. **Journal of Economic Growth**. c.1 s.4: 449-486. <https://doi.org/10.1007/BF00150197>.
- Azariadis, Costas. 2006. The Theory of Poverty Trap: What Have we Learned?. **Poverty Traps**. ed. Samuel Bowles, Steven N. Durlauf, Karla Hoff. Princeton: Princeton University Press: 17-40.
- Azariadis, Costas, Allan Drazen. 1990. Threshold Externalities in Economic Development. **The Quarterly Journal of Economics**. c. 105 s. 2: 501-526. <https://doi.org/10.2307/2937797>.
- Azariadis, Costas, John Stachurski, 2005. Poverty Traps. **Handbook of Economic Growth**. ed. Philippe Aghion, Steven Durlauf. Handbook of Economic Growth. c. 1. s. 1. chapter 5. Elsevier: 295-384.
- Banerjee, Abhijit V, Andrew Newman. 1993. Occupational choice and the process of development. **Journal of Political Economy**. c. 101: 274-298.
- Barrett, Christopher B., Brent M. Swallow. 2006. Fractal poverty traps. **World Development**. Elsevier. c. 34. s. 1: 1-15.

- Barrett, Teevrat Garg, Linden McBride. 2016. Well-being dynamics and poverty traps. **Centre for Climate Change Economics and Policy Working Paper**. c. 250. **Grantham Research Institute on Climate Change and the Environment Working Paper**. c. 222.
- Barro, Robert J, Xavier Sala-i-Martin. 2004. **Economic Growth**. MIT Press.
- Basu, Kaushik., Van, Pham H. 1998. The economics of child labor. **American Economic Review**. c. 88. s.3: 412–427.
- Basu, Kaushik. 1999. **Child Labor: Causes, Consequences and Cures**. JEL.
- Basu, Kaushik, Zafiris Tzannatos. 2003. The Global Child Labor Problem: What Do We Know and What Can We Do?. **World Bank Economic Review**. c. 17. s.2: 147-173.
- Becker, Gary S. 1968. Crime and Punishment: An Economic Approach. **Journal of Political Economy**. c. 76. s. 2: 169-217.
- Becker, Gary, Kevin Murphy, Robert Tamura. 1990. Human Capital, Fertility, and Economic Growth. **Journal of Political Economy**. c. 98. s. 5:12-37
- Bencivenga, Valerie R, Bruce D. Smith. 1997. Unemployment, Migration, and Growth. **Journal of Political Economy**, c. 105. s. 3:582-608.
- Blackburna, Keith, Niloy Boseb., M. Emranul Haquea. 2006. The incidence and persistence of corruption in economic development. *Journal of Economic Dynamics & Control* c. 30: 2447–2467.
- Blanchenay, Patrick. 2008. **The Culture of Cooperation: A Social Poverty Trap**.
- Bryan G, Shyamal Chowdhury, Ahmed Mushfiq Mobarak. 2014. Underinvestment in a profitable technology: The case of seasonal migration in Bangladesh. **Econometrica**. c. 82. s. 5: 1671–1748. <https://doi.org/10.3982/ECTA10489>.
- Bowles, Samuel. 2006. Institutional Poverty Traps. **Poverty Traps**. ed. Samuel Bowles, Steven N. Durlauf, Karla Hoff. Princeton. Princeton University Press.
- Bowles, Samuel, Steven. N Durlauf, Karla Hoff. 2006. **Poverty Traps**. Princeton: Princeton University Press.
- Bulow, Jeremy I, John D. Geanakoplos, Paul D. Klemperer. 1985. Multimarket Oligopoly: Strategic Substitutes and Complements. **Journal of Political Economy**. c. 93. s. 3: 488-511
- Capasso, Salvatore, Maria Rosario Carillo, Rita De Siano. 2012. Migration Flows, Structural Change And Growth Convergence: A Panel Data Analysis Of The Italian Regions. **The Manchester School**. c. 80:468-498. doi:10.1111/j.1467-9957.2012.02313.x.
- Carrera, Edgar Sanchez. 2009. The Evolutionary Game of Poverty Traps. **Department of Economics University of Siena 555**. Department of Economics, University of Siena.

- Carter Michael R, Christopher B. Barrett. 2006. The economics of poverty traps and persistent poverty: An asset-based approach. **The Journal of Development Studies**. c. 42. s. 2: 178-199. DOI: 10.1080/00220380500405261.
- Ceroni, Carlotta Berti. 2001. Poverty Traps and Human Capital Accumulation. **Economica**. c. 68. s. 270: 203-219.
- Chaloux, Danielle. 2017. **Growth and Poverty Traps: Examples from Literature**. Honors Scholar Theses. 514.
- Chong, Alberto, Gradstein, Mark. 2007. Inequality, Democracy, Institutional Quality, and Fiscal Redistribution. **IDB Working Paper** No. 522.
- Cicchone, Antonio, Kiminori Matsuyama. 1996. Start-up costs and pecuniary externalities as barriers to economic development. **Journal of Development Economics**. c. 49. s. 1: 33-59.
- Cooper, Russell, Andrew John. 1988. Coordinating Coordination Failures in Keynesian Models. **The Quarterly Journal of Economics**. c. 103. s.3: 441-463.
- Cooper, Russell. 1999. **Coordination Games**. Cambridge University Press.
- Correani, Luca. 2004. Preferences, Development And The Corruption Trap. **Public Economics** 0406007, University Library of Munich, Germany.
- Dasgupta, Partha, Debraj, Ray. 1986. Inequality as a determinant of malnutrition and unemployment: Theory. **The Economic Journal**. c. 96. s.384: 1011–1034.
- Deaton, Angus. 2013. **The Great Escape: health, wealth, and the origins of inequality**. Princeton: Princeton University Press.
- De la Croix, David, Frédéric Docquier. 2012. Do brain drain and poverty result from coordination failures?. **Journal of Economic Growth**. c. 17. s. 1:1–26. Doi: 10.1007/s10887-011-9073-2.
- Dercon, Stefan. 2003a. **Poverty Traps and Development: The Equity-Efficiency Trade-Off Revisited**. Mimeo, Oxford: University of Oxford, Department of Economics.
- Dercon, Stefan. 2003b. **Risk and poverty: a selective review of the issues**. Mimeo. Oxford University.
- Dessy, Sylvain E. Stephane Pallage. 2001. Child labor and coordination failures. **Journal of Development Economics**. c. 65: 469–476. doi: 10.1016/S0304-3878(01)00145-6.
- Diamond, Jared. 2005. **Collapse: How Societies Choose to Fail or Succeed**. New York: Viking Press.
- Doepke, Matthias, Fabrizio Zilibotti. 2005. The Macroeconomics of Child Labor Regulation. **American Economic Review**. c. 95. s. 5: 1492-1524.

- Donduran, Murat. 2008a. Statik Biçimde Oyunlar.
- Donduran, Murat. 2008b. Asimetrik Enformasyon.
- Durlauf, Steven. N. 2003. Neighborhood Effects. **SSRI Working Paper. Madison, University of Wisconsin**, Department of Economics. c.17.
- Durlauf, Steven N. 2006. Groups, social influences and inequality. **Poverty Traps**. ed. Samuel Bowles, Steven N. Durlauf, Karla Hoff. Princeton. Princeton University Press.
- Dwiputri, Inayati Nuraini, Lincoln Arsyad, Rimawan Pradiptyo.2018. The corruption income inequality trap:a study of Asian countries. **Economics Discussion Papers**. c. 81, Kiel Institute for the World Economy.
- Easterly, William. 2006. Reliving the 1950s: The Big Push, Poverty Traps, and Takeoffs in Economic Development. **Journal of Economic Growth**. c. 11 s.4: 289-318.
- Fofack, Hippolyte. 2008. Technology trap and poverty trap in Sub-Saharan Africa. **Policy Research Working Paper**. c.WPS 4582. Washington, DC: World Bank.
- Fogel, Robert William. 2004. **The Escape From Hunger and Premature Death, 1700-2100**. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Fosu, Augustin, Robert Bates, Anke Hoeffler, 2006. Institutions, Governance and Economic Development in Africa: An Overview. **Journal of African Economies**. Centre for the Study of African Economies (CSAE), c. 15. s.1:1-9.
- Gallego, Durán Jorge Andrés, Rafal Raciborski, 2008. Clientelism, Income Inequality, and Social Preferences: An Evolutionary Approach To Poverty Traps, **Documentos de Economía**. c. 004717, Universidad Javeriana - Bogotá.
- Galor, Oded, Joseph Zeira. 1993. Income Distribution and Macroeconomics. **The Review of Economic Studies**. c. 60. s. 1:35-52.
- Galor, Oded, Daniel Tsiddon. 1996. The Distribution of Human Capital and Economic Growth. **Working Papers**. c.1996. s. 32. Brown University. Department of Economics.
- Genç, Murat Can, Mustafa Kemal Değer, Metin Berber. 2010. Beşeri Sermaye, İhracat ve Ekonomik Büyüme: Türkiye Ekonomisi Üzerine Nedensellik Analizi. **7. Uluslararası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**. Yalova: 53-65.
- Myrdal, Gunnar. 1957. **Economic Theory and Under-developed Regions**. London: Duck.
- Hoff, Karla. 2000. Beyond Rosenstein-Rodan: the Modern Theory of Underdevelopment Traps. Washington D. C., The World Bank, **Annual World Bank Development Economics Conference**.

- Hoff, Karla, Arijit Sen. 2006. The Kin System as a Poverty Trap. **Poverty Traps**. ed. Samuel Bowles, Steven Durlauf, Karla Hoff. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Horii, Ryo, Sasaki, Masaru, 2008. Dual Poverty Trap: Intra- and Intergenerational Linkages in Frictional Labor Markets. **MPRA Paper** 13484, University Library of Munich, Germany.
- Izhar, Hassan B. 2005. Why Poverty Traps Emerge?. **Productivity Growth Seminar..** Department of Economics University of Copenhagen.
- İbrişim, Nur. 2008. Yoksulluk, Yoksulluğun Ölçülmesi Ve Türkiye Üzerine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Jalan, Jyotsna, Martin Ravallion. 2002. Geographic Poverty Traps? A Micro Model of Consumption Growth in Rural China. **Journal of Applied Econometrics**. c.17. s. 4: 329–346.
- Karagül, Mehmet. 2010. **Tehdit ve Fırsatlarıyla Dünya Ekonomisi**. İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık
- Karagül, Mehmet. 2003. Beşeri Sermayenin Ekonomik Büyümeyle İlişkisi ve Etkin Kullanımı. **Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**. c. 5:79-90.
- Knight, John, Li Shi, Deng Quheng. 2007. Education and the Poverty Trap in Rural China. **Research Consortium on Educational Outcomes and Poverty**. Working Paper. c. 11.
- Kraay, Aart, David McKenzie. 2014. Do Poverty Traps Exist? Assessing the Evidence. **Journal of Economic Perspectives**. c. 28. s. 3: 127-48.
- Lambsdorff, Johann, 2001. How corruption in government affects public welfare: A review of theory. Center for European, **Governance and Economic Development Research Discussion Papers**. C. 9. University of Goettingen, Department of Economics.
- Lambsdorff, Johann Graff. 2007. **The Institutional Economics of Corruption and Reform Theory, Evidence, and Policy**. Cambridge University Press.
- Ljungqvist, Lars. 1993. Economic underdevelopment: The case of a missing market for human capital. **Journal of Development Economics**. c. 40 s.2:219-239.
- Lucas, Robert E. 1998. **On the Mechanics of Economic Development**. JME.
- Matsuyama, Kiminori. 1995. Complementarities and cumulative processes in models of monopolistic competition. **Journal of Economic Literature**. c. 33:701–729.
- Matsuyama, Kiminori. 1997. Complementarity, instability and multiplicity. **Japanese Economic Review**. c. 48. s. 3: 240–266.

- Matsuyama, Kiminori. 2000. Endogenous inequality. **Review of Economic Studies**. c. 67:743–759.
- Matsuyama, Kiminori. 2005. **Poverty Traps**. The New Palgrave Dictionary of Economics. ed. Larry Blume and Steven N. Durlauf. 2nd Edition. Palgrave Macmillan.
- Mazumdar, Dipak. 1959. The Marginal Productivity Theory of Wages and Disguised Unemployment. **Review of Economic Studies**. c. 26. s. 3:190-197.
- Mookherjee, Dilip, Debraj Ray. 2001. Readings in the Theory of Economic Development. **Blackwell Publishing**, New York.
- Murphy, Kevin M., Andrei Shleifer, Robert W. Vishny. 1989. Industrialization and the Big Push. **Journal of Political Economy**. c. 97. s. 5: 1003-1026. Doi: <https://doi.org/10.1086/261641>.
- Nelson, Richard R. 1956. A theory of the low level equilibrium trap. **American Economic Review**. c.46. s.5: 894–908.
- Nurkse, Ragnar. 1953. **Problems of Capital-Formation in Underdeveloped Countries**. 1962 ed. Oxford University Press. New York.
- Özkanan, Arzu, Ramazan Erdem. 2014. Yönetimde Kayırmacı Uygulamalar: Kavramsal Bir Çerçeve. **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. c.2:20.
- Polterovich, Victor. 1999. Institutional Traps and Transition. CEMI RAS Working Paper.
- Ravallion, Martin. 2016. **The Economics of Poverty: History, Measurement, and Policy**. Oxford University Press.
- Razafindrakoto, Mireille, Francois Roubaud. 2007. Corruption, Institutional Discredit, And Exclusion Of The Poor: A Poverty Trap. **Afrobarometer Working Papers Working Paper**. c. 86.
- Rodriguez-Clare, Andres. 1996. Multinationals, Linkages, and Economic Development, **American Economic Review**. c. 86. s. 4:852-73.
- Romer, Paul M. 1986. Increasing returns and long-run growth. **Journal of Political Economy**. c. 94. s.5:1002– 1037.
- Rosenstein-Rodan, Paul N. 1943. The problem of industrialization of Eastern and South-Eastern Europe. **Economic Journal**. c.53: 202–211.
- Quah, Danny T. 1996. Empirics for economic growth and convergence. **European Economic Review**. c. 40. s. 6:1353-1375.
- Sachs, Jeffrey D. 2006. **The End of Poverty: Economic Possibilities for Our Time**. Penguin Books.

- Sachs, Jeffrey D, Chandrika Bahadur, Guido Schmidt-Traub, Margaret Kruk, John McArthur. 2004. Ending Africa's Poverty Trap. **Brookings Paper on Economic Activity**. c. 1.
- Santos, Maria Emma. 2009. Human Capital and the Quality of Education in a poverty Trap Model. **Oxford Development Studies**. c. 39. s.1: 25-47. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2376445>.
- Schultz, Theodore. 1975. The Value of the Ability to Deal with Disequilibria. **Journal of Economic Literature**. c. 13. s. 3:827-46.
- Sindzingre, Alice. 2005. Explaining Threshold Effects of Globalization on Poverty: An Institutional Perspective. **United Nations University, Research Paper**. c. 2005/53.
- Sindzingre, Alice. 2007. Poverty Traps: A Perspective from Development Economics. **Economix Document de Travail Working Paper**. doi: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1024988>.
- Solow, Robert M. 1956. A contribution to the theory of economic growth. **Quarterly Journal of Economics**. c. 70. s.1: 65–94.
- Szántó, Zoltán. 1999. Principals, agents, and clients. Review of the modern concept of corruption, Innovation: **The European Journal of Social Science Research**. c. 12. s. 4: 629-632, doi: 10.1080/13511610.1999.9968632.
- Tansel, Aysit, Nil Demet Gungor, 1997. The Educational Attainment of Turkey's Labor Force: A Comparison Across Provinces and Overtime. **Working Papers 9706**, Economic Research Forum.
- Tanzi, Vito. 1998. Corruption Around the World: Causes, Consequences, Scope, and Cures. **IMF Working Paper** c. 98/63:1-39.
- Tebaldi, Edinaldo, Ramesh Mohan. 2010. Institutions and Poverty. **Journal of Development Studies**. c. 46. s. 6: 1047-1066.
- The Least Developed Countries Report (LDCR). 2002. Escaping the Poverty Trap. UNCTAD
- Tiryakioğlu, Murad. 2008. **Gelişmekte Olan Ülkelerin Çıkmazı: Beşeri Sermaye Yoksulluğu**. Ege Academic Review. c. 8. s. 1:319-337
- Uribe, Laura, Carolina Isaza, Daniela Franco, Patricia Garcia-Marquez, Laura Sarmiento. 2019. Corruption Trap: The Case Of Colombian Regions. **The 2019 Oecd Global Anti-Corruption & Integrity Forum**. Paris, OECD Conference Center.
- Wydick, Bruce. 2008. **Games in Economic Development**. Cambridge University Press.

Yuvalı, Ertuğrul. 2018. Hak Temelli Sosyal Yardım Ve Klientalizm. **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**. s:383-405.

Zhang, Huafeng, 2014. The poverty trap of education: Education–poverty connections in Western China. **International Journal of Educational Development**. Elsevier. c. 38: 47-58.



ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı ve Soyadı : Işın KORTAN SARAÇOĞLU
Doğum Tarihi /Yeri : 06.09.1986/ Fethiye
E-Mail : isinkortan@odu.edu.tr
Yabancı Dil / Diller : İngilizce

Eğitim Durumu

Derece	Alan	Üniversite	Yıl
Önlisans	Fotoğrafçılık ve Kameramanlık	Anadolu Üniversitesi	2016-2019
Lisans	İktisat	Yıldız Teknik Üniversitesi	2005-2009
Y. Lisans	İktisat	Yıldız Teknik Üniversitesi	-
Doktora (Bütünleşik)	İktisat	Hacettepe Üniversitesi	2012- Devam ediyor
Doktora	İktisat	Universität Leipzig (Erasmus)	2017

Mesleki Bilgiler:

2011-2013: Ordu Üniversitesi, Ünye İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü Araştırma Görevlisi

2013-2018: Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Araştırma Görevlisi

2018- : Ordu Üniversitesi, Ünye İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü Araştırma Görevlisi